

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Tsiviilõiguse õppetool

MARGIT KIKAS

**PANKROTIMENETLUSE ALGATAMINE JA
PANKROTI VÄLJAKUULUTAMINE**

Magistritöö

Juhendaja: prof. Paul Varul

TARTU
2005

SISSEJUHATUS.....	3
1. MAKSEJÕUETUS PANKROTIMENETLUSE ALGATAMISE JA PANKROTI VÄLJAKUULUTAMISE EELDUSENA	8
1.1. MAKSEJÕUETUSE JA PANKROTI MÕISTE	8
1.2. MAKSEJÕUETUSE PÕHJUSED NING TUNNUSED	15
1.2.1. maksejõuetuse põhjused.....	15
1.2.2. maksejõuetuse tunnused.....	20
2. PANKROTIMENETLUSE ALGATAMINE JA SELLE TAGAJÄRJED.....	26
2.1. PANKROTIMENETLUSE ALGATAMISE ÜLDISELOOMUSTUS	26
2.1.1. Pankrotimenetluse algatamise mõiste ja kord	26
2.1.2. Pankrotimenetluse algatamisest keeldumise alused.	41
2.2. VÕLGNIKU PANKROTIIVALDUS MENETLUSE ALGATAMISE ALUSENA	48
2.2.1. Võlgniku pankrotiavaldusele esitatavad nõuded	48
2.2.2. Esindusõigus võlgniku pankrotiavalduse esitamisel.....	51
2.2.3. Võlgniku kohustus esitada pankrotiavaldus.....	56
2.2.4. Pankrotiavaldus võlgniku surma korral	63
2.3. VÕLAUSALDAJA PANKROTIIVALDUS PANKROTIMENETLUSE ALGATAMISE ALUSENA	65
2.3.1. Võlausaldaja pankrotiavalduse esitamine	65
2.3.2. Võlausaldaja pankrotiavalduse aluseks olevad asjaolud	70
2.4. PANKROTIMENETLUSE ALGATAMISE TAGAJÄRJED	81
2.4.1. Ajutise halduri määramine ja tema kohustused.....	81
2.4.2. Võlgniku õiguste piiramine.....	87
3. PANKROTI VÄLJAKUULUTAMINE JA VÄLJA KUULUTAMATA JÄTMINE RAUGEMISE TÕTTU	92
3.1. PANKROTIIVALDUSE LÄBIVAATAMISE TÄHTAJAD JA PANKROTI VÄLJAKUULUTAMINE	93
3.2. PANKROTI VÄLJA KUULUTAMATA JÄTMINE PANKROTIMENETLUSE RAUGEMISE TÕTTU.....	100
4. PANKROTIMENETLUSE ALGATAMINE EUROOPA LIIDU NÕUKOGU MAKSEJÕUETUSMENETLUSE MÄÄRUSE NR 1346/2000 ALUSEL	104
4.1. MÄÄRUSEST ÜLDISELT	104
4.2. ESMANE JA TEISENE MENETLUS.....	107
4.3. MÕJU TEISTE RIIKIDE SUHTES	110
KOKKUVÕTE	113
KASUTATUD KIRJANDUS.....	123
KASUTATUD NORMATIIVMATERJAL.....	126
KASUTATUD KOHTULAHENDID.....	128
KASUTATUD MUUD MATERJALID	129
COMMENCEMENT OF BANKRUPTCY PROCEEDINGS AND DECLARATION OF BANKRUPTCY	
SUMMARY.....	130

SISSEJUHATUS

Pankrotiõiguses on keskseks küsimuseks, kas kuulutada võlgniku pankrot välja või jätta pankrot välja kuulutamata. Pankrotiotsusel on võlgniku edasise tegevuse seisukohalt määrav tähendus, samuti oleneb pankroti väljakuulutamisest võlausaldajate võimalus nende nõuete rahuldamiseks. Seega toob iga konkreetne pankrotiotsus endaga kaasa terve rea õiguslikke, majanduslikke ja sotsiaalseid tagajärgi.

Pankroti väljakuulutamise eelduseks on pankrotimenetluse algatamine. Menetluse algatamist ja pankroti väljakuulutamist võib pankrotiseaduses reguleerida erinevalt – pankrotimenetluse algatamisel kuulutada koheselt pankrot välja või jätta menetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise vahele aeg teatud menetlustoiminguteks. Nimetatud toimingutena tuleks eelkõige silmas pidada võlgniku varalise seisundi ja maksejõuetuse väljaselgitamist. On selge, et pankroti väljakuulutamine kahjustab võlgniku huve. Võlgniku kaitse seisukohalt on äärmiselt oluline, et pankrotiotsus ei oleks ennatlik ning kohtu poolt väljakuulutatud pankrotiotsus tugineks otsusele elnenud põhjalikule uurimisele.

Pankrotimenetluse algatamine ja sellele järgnev pankrotiotsus toovad endaga kaasa mitmeid olulisi tagajärgi, mistõttu on pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise seonduva temaatika käsitlemine oluline ning aktuaalne.

Töö teema on aktuaalne ka seetõttu, et pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise etappi pankrotimenetluses ei ole Eestis seni piisavalt uuritud.

Töö kirjutamise eesmärk on uurida põhiküsimusi, mis seonduvad pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise. Sellega seonduvalt on üheks eesmärgiks anda uurimuse pinnalt hinnang Eesti vastavale regulatsioonile. Töös on lähtutud

hüpoteesist, et võlgniku huvide kaitse seisukohalt on vajalik pankrotimenetlus algatada enne pankroti väljakuulutamist. Pankrotimenetluse algatamisele peab järgnema periood, millise vältel pankrotiavalduses esitatavat nõuet, samuti võlgniku tegelikku majanduslikku olukorda põhjalikult kontrollitakse. Alles seejärel võtab kohus seisukoha, kas kuulutada võlgniku pankrot välja või mitte.

Töös kasutatakse pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamisega seonduvate kesksete probleemide uurimisel võrdlev-ajaloolist meetodit. Töö koostamisel on võrreldud erinevate õiguskordadega riikide pankrotiseaduste regulatsioone, samuti Eestis varem kehtinud pankrotiõiguse regulatsiooni käesoleval ajal kehtiva seadusega.

Tulenevalt eesmärgist seonduvad töö põhiprobleemid maksejõuetuse põhjuste ning tunnuste võrdleva analüüsiga, samuti käsitletakse pankrotimenetluse algatamise ja sellest keeldumise alustega seonduvaid probleeme. Eesmärgist tulenevalt on põhiprobleemideks ka võlgniku ja võlausaldaja pankrotiavaldusele esitatavad nõuded, samuti võlgniku kohustus pankrotiavalduse esitamiseks ning tema esindusõigus avalduse esitamisel.

Paljudes riikides tähendab pankrotimenetluse algatamine ka pankroti väljakuulutamist. Eesti pankrotiseaduse kohaselt järgneb pankrotimenetluse algatamisele periood, millise vältel peetakse eelistung ja kogutakse andmeid võlgniku majandusliku olukorra kohta. Oluliseima probleemina tuleb rõhutada küsimust, kas on põhjendatud eraldi perioodi olemasolu pankrotimenetluse algatamisest kuni pankroti väljakuulutamiseni.

Eeltoodud põhiprobleemid tingivad töö struktuuri, millise alusel koosneb töö neljast peatükist.

Esimeses peatükis analüüsitakse, mille poolest erineb maksejõuetus pankrotist ja mil moel on maksejõuetus pankrotimenetluse algatamise aluseks. Uuritakse maksejõuetuse kui läheneva pankroti põhjuseid – millised põhjused tekivad võlgniku tegevusest sõltuvalt ja milliseid põhjustavad välised tegurid. Samuti analüüsitakse maksejõuetuse tunnuseid – millele peavad nii võlgnik kui võlausaldaja varakult tähelepanu pöörama ja milliste tunnuste ilmnemisel on pankrot juba möödapääsmatu.

Maksejõuetusest tõusetuvate probleemide õigusliku reguleerimise eesmärgil on erinevate riikide seadusandjad leidnud mitmeid lahendusi. On riike, kus maksejõuetusele järgneb valik saneeriva ja likvideeriva menetluse vahel (Prantsusmaa, Ameerika Ühendriigid, Soome). Prevaleerivad siiski likvideerimismenetlused, kus võlgade tasumine toimub võlgniku vara arvel ja võlgniku majandustegevus lõpetatakse.

Töö teises peatükis analüüsitakse pankrotimenetluse algatamise erinevaid aspekte võrdlevas käsitluses. Pankrotimenetluse algatamine tähendab paljudes riikides ühtlasi ka pankroti väljakuulutamist. Eestis otsustab kohus aga eelnevalt menetluse algatamise üle ja seejärel alles teeb kohus otsuse pankroti väljakuulutamiseks või mitte väljakuulutamiseks. Nii Eestis kui teistes riikides tehakse kuni pankrotiotsuse tegemiseni põhimõtteliselt sarnaseid menetlustoiminguid – kontrollitakse nõuet ning võlgniku maksevõimelisust. Erisusena teistest riikidest kontrollitakse Eestis enne pankrotimenetluse algatamist põhjalikult nõuet, et mitte alata pankrotimenetlust juhul kui esitatud nõue ei vasta seaduses toodud tingimustele. Töö koostamisel tehtud analüüsi käigus võrreldakse eeltoodud erisuste eelised ja puudused.

Pankrotiavalduse võivad esitada võlausaldaja ja võlgnik. Töös analüüsitakse muuhulgas seda, millistel alustel võib pankrotiavalduse esitada ning millised erisused on võlausaldaja ja võlgniku pankrotiavalduse esitamisel.

Kolmandas peatükis käsitletakse pankroti väljakuulutamise ja menetluse raugemisega seonduvaid probleeme. Pankrotiotsuse langetamise juures on oluline, et võlgnik on maksejõuetu. Töös keskendub autor küsimusele, milline peaks olema kohtuotsus juhul, kui võlgnik on maksejõuetu, kuid menetluse algatamisele aluseks olnud nõue on vahepeal rahuldatud.

Pankrotimenetlus raugneb, kui võlgnikul ei jätku vara isegi menetluskulude katteks. Füüsilisest isikust võlgniku pankroti puhul otsustab kohus lõpparuande kinnitamisel võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamise. Kui aga menetlus raugneb, ei toimu lõpparuande kinnitamist, mistõttu on välistatud ka füüsilisest isikust võlgniku kohustustest vabastamise menetlus. Töös keskendub autor küsimusele, kas füüsilisest isikust võlgniku võlgadest vabastamise menetluse algatamiseks on ainus võimalus tema pankrot välja kuulutada.

Töö neljandas peatükis käsitleb autor pankrotimenetluse algatamist piiriülese maksejõuetuse korral ja analüüsib erisusi, mis on seotud piireületava ja siseriikliku pankrotimenetlusega.

Töö koostamisel analüüsitakse eelkõige kehtiva pankrotiseaduse pankrotimenetluse algatamist ja pankroti väljakuulutamist reguleerivaid sätteid, võrreldes neid kehtivuse kaotanud pankrotiseaduse redaktsiooni vastavate sätetega. Esimene pankrotiseadus Eestis võeti vastu 10. juunil 1992. a. ja hakkas kehtima 1. septembrist 1992. a.¹ Nimetatud seaduse eelnõu koostamisel võeti eeskujuks eeskätt Rootsi pankrotiseadus, arvestati ka Saksamaa, USA, Prantsusmaa, Soome jt. maade pankrotiseadusi.

1992. aastal vastu võetud pankrotiseadus pälvis pärast kaheaastast kohaldamist ja kohtupraktika tekkimist teatava kriitika ning 1994. aasta sügisel tõstatas Riigikogu majanduskomisjon pankrotiseaduse muutmise vajaduse. Pankrotiseaduse esimesele redaktsioonile heideti peamiselt ette liigset võlausaldajakesksust. Tolleaegse regulatsiooni kohaselt järgnes pankrotiavalduse esitamisele kohe ka pankrotimenetluse algatamine. Võlgniku võimalus end põhjendamatute avalduste eest kaitsta oli minimaalne. Eeltoodud regulatsiooni muudeti 1996. aastal.

1996. aasta pankrotiseaduse olulisemad muudatused olid suunatud võlgniku kaitsele. Sätestati, et pankrotiavalduse esitamisega ei alga automaatselt pankrotimenetlus, vaid kohus otsustab eraldi, kas algatada pankrotimenetlus või mitte. 2003. aastal vastu võetud pankrotiseadus eeltoodud põhimõtet ei muutnud.

Allikatena töö koostamisel kasutab autor teiste riikide seadusi, vastavasisulist kirjandust ning kohtupraktikat.

Võrdluses Eesti pankrotiseadusega kasutab autor Soome, Saksa, Läti, Leedu, lisaks valikuliselt Prantsusmaa, Rootsi, Taani, Ameerika Ühendriikide ja Venemaa vastavat seadusandlust.

Soome ja Taani pankrotiseadust analüüsitakse põhjusel, et need on mõjutanud meie pankrotiseaduse arengut kõige enam, Soomes hiljuti jõustunud uus pankrotiseadus on Põhjamaade uusim. Saksa pankrotiseadust käsitleb autor võrdluses seetõttu, et ka see on Euroopas üks uuemaid ning meie pankrotiseaduse parandamisel oluliselt eeskujuks olnud õigusakt. Läti ja Leedu pankrotiseadusi analüüsitakse, jälgimaks võrdlusena kolme Balti riigi pankrotiõiguse arengut – iseseisvusperioodi alguses alustasime

samaaegselt pankrotiseaduste väljatöötamisega. Prantsusmaa pankrotiseadust käsitleb autor võrdluses eelkõige seetõttu, et see erineb juba menetluse alguses saneerimisele suunatud iseloomu osas oluliselt meie pankrotiseadusest.

Kuna pankrotimenetlus hõlmab nii materiaal- kui protsessiõigust, kasutatakse töös käsitletavate probleemide uurimisel paralleelselt pankrotiseadusega ka tsiviilkohtumenetluse seadustikku, tsiviilseadustiku üldosa seadust ja võlaõigusseadust. Samuti kohaldatakse pankrotimenetlusega seonduvate küsimuste ja probleemide lahendamisel täitemenetluse seadustikku, asjaõigusseadust, riigilõivuseadust ja karistusseadustikku.

Seoses Eesti ühinemisega Euroopa Liiduga on äärmiselt oluline pöörata tähelepanu ka EL vastava regulatsiooni mõjule meil kehtivale pankrotiseadusele ja pankrotimenetlustele Eestis.²

Töös on kasutatud Fletcheri, Havansi, Halila, Koulu, Ovaska, Dalhuiseni, Bairdi, Bogdani, McBryde, Nadleri, Aalto, Hakmani, Heinoneni, Immoneni, Johanson, Lageri, Lindencrone Peterseni, Orlovi, Pauluse, Tuula, Walkeri ja teiste autorite teoseid.

Teoreetiline eestikeelne kirjandus töös käsitletaval teemal ei ole kuigi rikkalik, tugineda saab peamiselt perioodikas ("Juridica", "Eesti Välismajanduse Teataja") ilmunud juhtivate pankrotiõiguse spetsialistide, eelkõige prof. Paul Varuli poolt avaldatud artiklitele.

Töös on kasutatud nii Riigikohtu kui Tartu Ringkonnakohtu asjakohast kohtupraktikat ja analüüsitud pankrotimenetluse algatamise ning väljakuulutamise seonduvaid kohtulahendeid.

¹ Riigi Teataja, 1992, nr 31, art 403

² Euroopa Liidus reguleerib piireüleseid maksejõuetusmenetlusi Euroopa Liidu Nõukogu 29. mai 2000.a. määrus nr 1346/2000 maksejõuetusmenetluste kohta (*Council regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000 on insolvency proceedings*)

1. MAKSEJÕUETUS PANKROTIMENETLUSE ALGATAMISE JA PANKROTI VÄLJAKUULUTAMISE EELDUSENA

1.1. MAKSEJÕUETUSE JA PANKROTI MÕISTE

Pankrotimenetlust tuntakse juba rooma õiguse päevilt. Rooma õiguses tunnistati algselt vaid võlausaldaja algatatud pankrotimenetlust (*missio in bona*). Võlgniku kogu vara loovutati tolleaegsete reeglite kohaselt sellele isikule, kes oli nõus maksuma võlausaldajatele nende nõuetest kõige enam. Hilisemal ajal hoolitses vara realiseerimise eest võlausaldajate poolt valitud usaldusmees (*curator bonorum*), kes müüs võlgniku vara ning andis saadud raha võlausaldajatele. Võlgnikule oli antud õigus loovutada kogu oma vara võlausaldajatele (*cessio bonorum*), vältides seeläbi pankrotiga seonduvat mainekaotust (*infamia*) ja võlavanglat. Sellise õiguse sai aga vaid see võlgnik, kelle võlgnevus ei olnud tema enda põhjustatud.³

Keskaja lõpupoole arenes pankrotiõigus Põhja-Itaalia linnriikides märkimisväärseks õigusharuks. Rohkelt uuendusi sai võlausaldaja algatatud pankrotimenetluse regulatsioon. Päevakohaseks probleemiks tõusis võõrasse (linn)riiki põgenenud võlgniku võlgade väljanõudmine. Võlgnikult saadud vara realiseerimine toimus sarnaselt rooma õigusele, uue väljundi sai aga kohus, kes pidi teostama järelevalvet pankrotipesa üle.⁴ Tolleaegne Põhja-Itaalia pankrotiõiguse mudel on mõjutanud paljude riikide pankrotiõigust ka tänapäeval.

Uuema aja järjest elavneva majandustegevusega tekkis paljudes ühiskondades vajadus ka ajale vastava pankrotiõiguse järele. Näiteks Prantsusmaal tugines pankrotiõigus küll suuresti Itaalia mudelile kuid kandis sealjuures ka vaid endale omast pitserit. Nimelt oli pankrotiõigus Prantsusmaal ainult kaupmeestele mõeldud õigus: pankroti võis välja kuulutada vaid neile. Samuti võtsid prantslased esmakordselt kasutusele võlgniku vande. Erinevalt Itaalia mudelist, jätsid prantslased pankrotipesa järelevalve

³ J.Halila. *Konkurssioikeuden pääpiirteet*. Helsinki 1975, p 5

⁴ Samas, lk 7

ja haldamise siiski võlausaldajatele ning nende poolt valitud ametimeestele. Napoleoni ajal vastu võetud Code de commerce'i ja 1838. aasta pankrotiseaduse põhimõtted olid paljude riikide pankrotiseaduste uuendamisel eeskujuks.⁵

Algselt on pankrot mõeldud demokraatlikuks sissenõudeabinõuks, mille korral võlgniku vara jagatakse võlausaldajatele vastavalt nende nõuete suurusle.⁶ Paraku rikuvad seda põhimõtet paljude riikide pankrotiseadused, kus eelisõigusnõuded sh. töötasud ja maksuvõlad on niivõrd suured, et teistele, eelisõigusnõudeta võlausaldajatele ei jäägi midagi.

1800-ndatel aastatel Prantsusmaal vastu võetud pankrotiseaduste juhtiv põhimõte oli siiski võlgniku vara võrdne (nõuetele vastav) jagamine võlausaldajate vahel. Selline põhimõte kehtib täna paljude riikide seadusandluses ning seda teed on läinud ka Eesti pankrotiõigus.

Eesti Vabariigi pankrotiseaduse⁷ (edaspidi PankrS) kohaselt on pankrot võlgniku kohtuotsusega väljakuulutatud maksejõuetus (PankrS § 1). Pankrotimenetluse kaudu rahuldatakse võlausaldajate nõuded võlgniku vara arvel pankrotiseaduses ettenähtud korras võlgniku vara võõrandamise või võlgniku ettevõtte tervendamise kaudu. Füüsilisest isikust võlgnikule antakse pankrotimenetluse kaudu võimalus vabaneda oma kohustusest pankrotiseaduses ettenähtud korras (PankrS § 2).

Maksejõuetuse ja pankroti määratlusi ei saa käsitleda samaste mõistetena. Maksejõuetus on objektiivne nähtus. Maksejõuetus on pankrotist üldisem kategooria, mis objektiivselt iseloomustab võlgniku majanduslikku olukorda. Pankrotil on seaduse mõttes juriidiline tähendus ning see on üksnes kohtu poolt tuvastatud maksejõuetus.⁸ Seega on pankroti aluseks võlgniku maksejõuetus. Maksejõuetusena käsitletakse võlgniku suutmatust rahuldada võlausaldaja nõudeid, kui see suutmatust ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine. Sellise määratluse alusel on enne võlgniku pankroti väljakuulutamist oluline mõõta tema maksevõimelisust finantsanalüüsina ning kindlasti teha seda pikema perioodi vältel, vältimaks juhuslikkust ja ajutisust. Maksejõuetus on ettevõtja majandustegevuse teatud tulemus, mille tagamaad on oluliselt kaugemal kui raha laekumise ja pangakontol olemasoluga

⁵ Samas, lk 5

⁶ I.Fletcher. *Law of Bankruptcy*. Great Britain 1978, p 330

⁷ Pankrotiseadus (PankrS).- RT I 2003, 17, 95; RT I 2004, 37, 255

⁸ P.Varul *Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele*. Juridica 1/1994

fikseeritav. Järelikult selleks, et öelda, kas maksejõuetus on ajutine või mitte, tuleb analüüsida ettevõtja majandustegevust tervikuna. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse⁹ § 35 kohaselt lasub juriidilise isiku juhtorgani liikmetel üldine kohustus täita oma seadusest või põhikirjast tulenevaid kohustusi juhtorgani liikmelt tavaliselt oodatav hoolega ja nad peavad olema lojaalsed juriidilisele isikule. Sarnane kohustus tuleneb juriidilise isiku juhatuse liikmele ka võlaõigusseadusest¹⁰. Kuna juriidilise isiku juhatuse liikmega sõlmib juriidiline isik käsunduslepingu (mitte töölepingu), kohaldub juhatuse liikmele VÕS § 620, mille kohaselt peab käsundisaaja täitma käsundi vastavalt oma teadmistele ja võimetele käsundiandja jaoks parima kasuga ja hoidma kahju tekkimisest käsundiandja varale. Äriseadustiku¹¹ kohaselt peavad osanikud või aktsionärid otsustama netovara vastavusse viimise või pankrotiavalduse esitamise valiku vahel juhul, kui äriühingul on netovara vähem kui pool kapitalist või vähem kui seaduses toodud miinimummäär (ÄS §§ 176; 301). Seega saab netovara sellise vähenemise korral rääkida maksejõuetusest. Kui äriühing on maksejõuetu ning maksejõuetus ei ole tema majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine, peab juhatuse esitama viivitamatult kohtule äriühingu pankrotiavalduse (ÄS §§ 180; 306). Ajutise ja püsiva maksejõuetuse vahetegu ei ole aga üheselt fikseeritav ning selgub põhjalike analüüside tulemusena.

Osa aastaid turul toimivatest ettevõtjatest ebaõnnestuvad äritegevuses ja ei suuda enam oma võlgnevusi likvideerida. Sellised ettevõtjad ongi sisuliselt maksejõuetud.¹² Maksejõuetusest tõusetuvad probleemid võib lahendada erinevail viisil. Üldistades võib välja tuua kolm põhimõttelist lahendust. Esiteks võib ettevõtja jätkata tegevust, teisel juhul peab selline ettevõtja ühinema toimiva äriühinguga ja kolmandal juhul peab ettevõtja tegevuse lõpetama.¹³ Erinevate riikide pankrotiõigus on siin läinud erinevat teed. Näiteks Prantsusmaal, Ameerika Ühendriikides, ka Soomes järgneb võlgniku maksejõuetusele valik saneerimise ja likvideerimise vahel.

⁹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus (TsÜS). – RT I 2002, 35, 216

¹⁰ Võlaõigusseadus (VÕS). – RT I 2002, 60, 374

¹¹ Äriseadustik (ÄS). – RT I 1995, 26-28, 355

¹² Majandusteaduses on tavaks eristada tehnilist ja juriidilist maksejõuetust. Ettevõtja on tehniliselt maksejõuetu kui tema saadavad tulud (nõ kassavood) ei ulatu kasumini. Õiguslik maksejõuetus tuleb kõne alla sel juhul kui ettevõtja ei suuda rahuldada võlausaldajate nõudeid.

¹³ E.Havanssi. *Konkurssin alkamisen erilaiset ajankohdat*. Lakimies 6/1986

1993. aastani oli Soomes ettevõtja tegevuse jätkamine maksejõuetusest hoolimata põhimõtteliselt seadusevastane lahendus.¹⁴ Maksejõuetu ettevõtja võis jätkata tegevust vaid juhul kui saavutati kokkulepe võlausaldajatega maksegraafikute osas. 1993. aastal toimus Soome pankrotiõiguses radikaalne muudatus, kui võeti vastu Ettevõtte saneerimise seadus (47/93) ja Füüsiliste isikute võlakorralduse seadus (57/93).¹⁵ Vastu võetud seadused tõid maksejõuetusmenetluse korraldusse kaks uut menetlust, ettevõtte saneerimise ja võlakorralduse. Kuna mõlemad menetlused on suunatud võlgniku maksevõime taastamisele, on saneerimine ja võlakorraldus Soome pankrotiõiguses klassifitseeritavad kui rehabilitatsioonimenetlused.¹⁶

Vastukaaluks on likvideerimismenetlused. Majanduslik erinevus menetluste vahel on võlgade sissenõudmises. Rehabilitatsioonimenetluses põhimõtteliselt vähendatakse võlgniku kohustusi ja kaetakse need tema edasise tulu arvelt; likvideerimismenetluses võlgniku kohustusi ei vähendata ja võlgade tasumiseks kasutatakse võlgniku hetkel olevat vara.

Eesti pankrotiõiguses, sarnaselt Saksa õigusega, viib võlgniku maksejõuetus pankrotimenetluseni ning teatavad valikuvõimalused tekivad alles pärast pankroti väljakuulutamist. Alternatiivina ettevõtja likvideerimisele on võimalik saavutada kompromiss. Kompromissotsuse teeb võlausaldajate üldkoosolek kõigi võlgniku vastu suunatud nõuete osas. Kompromiss seisneb võlgniku ja võlausaldajate vahel sõlmitavas kokkuleppes võlgade vähendamises või tasumise tähtaja pikendamises. Pankrotimenetlus võib lõppeda ka võlgniku ja võlausaldajate vahelise kokkuleppega, mille alusel antakse võlgnikule võimalus tegevust jätkata (PankrS § 157 p 4; § 160). Sellise kokkuleppega peavad olema nõustunud kõik tähtaegselt nõuded esitanud võlausaldajad. Eeltoodu põhjal võib öelda, et 2003. aastal vastu võetud pankrotiseadusega on seadusandja püüdnud stimuleerida saneerimist ning vähendada võlgniku võimalikku likvideerimist pankrotimenetluses.

Nimetatud eesmärgiga on seotud ka pankrotiavalduse esitamise karmimad nõuded.

Praktika on seni olnud kahjuks selline, et pankrotiavaldus esitatati alles siis, kui pole isegi elementaarseid käibevahendeid ning ettevõtja majandusüksus tuli likvideerida.

¹⁴ R.Koulu. *Yrityssaneerausmenettelyn aloittaminen. Tuomioistuimen tutkimisvelvollisuuden määräytyminen saneerauksen aloittamisharkinnassa*. Vammala 1994, p 1

¹⁵ seaduste taustast ja sünniloost vt R.Koulu. *Saneeraushakemuksen käsittelystä*. Defensor legis 1993, p 689-691

¹⁶ küsimus on pigem võlgniku võlakohustuse täitmise määratlemisest võlausaldaja ees täitemenetlusest erineval viisil

Soome pankrotiõigus on ettevõtjate saneerimisele pööranud olulist tähelepanu ning rehabiliteerimismenetluste 10 aasta praktika on andnud häid tulemusi, seda eelkõige suurettevõtete seas.¹⁷

Saksamaa pankrotiseaduse¹⁸ kohaselt on pankrotimenetluse eesmärgiks rahuldada võlgniku võlausaldajate nõudeid, mille käigus võlgniku vara realiseeritakse ning saadud raha jaotatakse võlausaldajate vahel või leitakse pankrotiplaanis teistsugune lahendus eelkõige ettevõtja säilitamise näol. Ausale võlgnikule antakse võimalus vabaneda oma ülejäänud võlgadest.

Soome Vabariigi õigussüsteemis on pankrot täitemenetlus, kus võivad osaleda võlgniku kõik võlausaldajad. Kõikidele füüsilistele isikutele ja eraõiguslikele juriidilistele isikutele on võimalik välja kuulutada pankrot. Eraõiguslike juriidiliste isikute all peetakse silmas aktsiaseltsi, täisühinguid, usaldusühinguid, ühistuid, iseseisvaid sihtasutusi, registreeritud ühendusi (nt laevaühendused) jm. Avalik-õiguslike isikute osas nagu riik, vald, evangeelne-, luterlik- ning ortodoksne kogudus, ei saa pankrotimenetlust algatada. Pankrotipesasse kuulub kogu selline võlgniku vara, mis tal on pankroti väljakuulutamise hetkel. Samuti kuulub pankrotivara hulka kogu selline vara, mida tagasivõitmise käigus tagastatakse.¹⁹ Käesoleval ajal on Soome pankrotiõigus teinud läbi muudatusi kuid uuenenud seadusloome käigus ei muutunud pankrotiõiguse üldpõhimõtted. Pankrot jääb endiselt võlgniku kõiki võlgu puudutavaks maksejõuetusmenetluseks, kus võlgniku varaga kaetakse tema võlad. Pankroti eesmärgi täitmiseks muutub kogu võlgniku vara pankroti algamisega pankrotivaraks.²⁰

Prantsusmaal kohaldatakse pankrotiseadust²¹, mida täiendavad 27. detsembri 1985.a. määruse (pankrotimääruse) sätted, rahalistes raskustes ettevõtja kohtu korras reorganiseerimisel ja likvideerimisel. Vastavaid sätteid muudeti 1994. aasta reformiseaduse ja 21. oktoobri 1994. aasta määrusega. Pankrotiseaduse artiklis 1 on sätestatud, et kohtulik reorganiseerimine “on ette nähtud võimaldamaks ettevõtja

¹⁷ M.Könkköla; I.Liukkonen. *Konkurssimenettely*. Helsinki 2000, p 80

¹⁸ Insolvenzordnung (InsO). - 5.10.1994. - Bundesgesetzblatt 1994, 286. Arvutivõrgus: <http://www.bmj.bund.de/images/11317.pdf>

¹⁹ S.Suontausta; H.Hämäläinen. *Raportti rauenneista konkurssista*. Helsinki 2000, p 11

²⁰ *Ehdotus konkurssilainsäädännön uudistamisesta*, Soome justiitsministeerium 2002

²¹ andmed Prantsusmaal kohaldatavate seaduste ja õiguslike põhimõtete kohta on arvutivõrgus: http://www.internationallawoffice.com/countryres.cfm?Newsletters_Country=France

säilitamist, tema tegevuse ja töötajate jätkamist ning võlgade tasumist”. Nende eesmärkide esitamise järjekord ja sõna “tasumine”²² kasutamine sõna “tagasimaksmine”²³ asemel näitab, et kehtivad õigusaktid panevad võlgnikud ja töötajad võlausaldajate suhtes selgelt soodsamasse olukorda.

Pankrotiõigusel on oluline mõju kommerts- ja rahandusturgude ülesehituses. Selle põhjuseks on asjaolu, et ettevõtja pankrot mõjutab laiaulatuslikult võlausaldajate, töötajate ja aktsionäride huve. Kui ettevõtja muutub maksejõuetuks ja enam ei jätku vara kõikide nõuete rahuldamiseks, annab pankrotiõigus vastuse küsimusele, kuidas probleemi lahendada.²⁴

Prantsusmaa, Ameerika Ühendriigid, Kreeka, Itaalia ja Jaapan on sellised maad, mis pooldavad likvideerimise asemel reorganiseerimist. Nad on muutnud oma seadusandluse rohkem võlgniku-sõbralikuks. Rootsi pankrotiseadust on läbi 1996. aastal vastu võetud Äriühingu reorganiseerimise seaduse (nr 764/1996) samuti muudetud. Nimetatud seadus on Rootsis esile kutsunud arutelusid selle üle, milline roll on võlgnikul reorganiseerimismenetluses ning milline see tegelikkuses peaks olema. On ka arutletud selle üle, millised on võlausaldajate õigused protsessis ja kas need õigused vähendavad põhimõtteliselt võimalust saavutada võlgniku-sõbralik pankrotimenetlus.²⁵

Pankrotiseadused võib seega oma lähtealuselt tinglikult jaotada kahte gruppi, sõltuvalt sellest, kas esiplaanil on võlgniku või võlausaldajate huvide kaitsmine. Kuna pankrotiseaduse üks ülesanne on krediidisüsteemi tugevdamine ja võlausaldajate enama kindluse andmine, valis Eesti oma esimest pankrotiseadust koostades ja vastu võttes võlausaldajakeskse valikuvõimaluse.²⁶ Sellisena 1992. aastal vastu võetud pankrotiseadus end ka õigustas. 1996. aasta suhteliselt ulatuslikud seaduseparandused andsid juba oluliselt rohkem kaitset võlgnikule. Radikaalseid muudatusi pankrotiõiguses ei toonud kaasa ka pankrotiseaduse uus, 2003. aastal vastu võetud redaktsioon. Suund on järjest enam võetud võlgniku suuremale kaitsele, püüdes

²² ingl keeles *settlement*

²³ ingl keeles *repayment*

²⁴ A.Heinonen. *Ennakoalvonta suojasäännöstönä*. Helsinki 1979, p 17

²⁵ Rootsi pankrotiseadust on tõlgendatud vastupidiselt tema kaudsele eesmärgile reorganiseerimise osas. On ka ilmne, et äriühingute reorganiseerimise seadus pooldab rohkem võlausaldajat kui võlgnikku, mis on Rootsi seadusandluse vaatenurk. Vt M.Tuula. *The American and the Swedish Bankruptcy Laws a comparative study*. Stockholm 2001, p 673

²⁶ P.Varul. *Osundatud artikkel*. Juridica 1994

vältida võlgniku maine kahjustamist. Näiteks peab kohus võlausaldaja pankrotiavalduse esitamisel pidama menetluse algatamise otsustamiseks eelistungi, kus võlgnik saab oma seisukohti kaitsta.

Pankrotimenetluse juures on erinevates õigussüsteemides olnud alati keskne küsimus selles, kas maksejõuetusele peaks kohe järgnema pankrotimenetlus või võiks minna saneerimise teed. Töö autor on seisukohal, et saneerimismenetluse printsiibi rakendamine õigustaks end paljudel maksejõuetuse juhtudel. Kui üks meie riigi põhisuundadest on areneva majanduskeskkonna loomine, oleks ka saneerimismenetluse sätestamine ja rakendamine üks ettevõtjat äritegevusele julgustav argument. Tasuks mõelda saneerimise seadusega sätestamisele, mis annaks võlgnikule rohkem võimalusi oma maksejõuetuse leevendamiseks alternatiivina likvideerimismenetlusele.

Majanduselu tänane reaalsus näitab aga seda, et maksejõuetu ettevõtja olukord võib viia pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamiseni. Pankrotiseaduse kohaselt kuulutab kohus võlgniku pankroti välja isegi juhul, kui maksejõuetuse tekkimine tulevikus on tõenäoline (PankrS § 31 lg 3). Toodud juhul peab pankrotiavalduse esitaja olema võlgnik. Ka juhul, kui kohus tuvastab maksejõuetuse, siis võib kohus vaatamata sellele, et nõue on tasutud, ikkagi pankroti välja kuulutada. Juriidilisest isikust võlgniku puhul on isikul, kes maksis deposiiti pankrotimenetluse kulude katteks, õigus nõuda tasutud summa hüvitamist isikutelt, kes on oma kohustusi rikkudes jätnud pankrotiavalduse õigeaegselt esitama (PankrS § 30 lg 3). Seega on seadusandja loonud erinevaid seaduslikke võimalusi, et pankrotiavaldus maksejõuetu (ka tulevikus tõenäoliselt maksejõuetuks muutuva) võlgniku kohta õigeaegselt ja kiiresti esitataks ning pankrot vajadusel välja kuulutataks. Teatavasti ei tohi seadusest tulenevalt eksisteerida püsivalt maksejõuetut ettevõtjat (TsÜS § 36; karistusseadustik²⁷ § 380). Pankroti õigeaegne väljakuulutamine säästab aga nii võlgnikku kui võlausaldajat. Võlgnikul avaneb võimalus leida lõplik õiguspärane lahendus võlgade tasumise osas võlausaldajatele ning võlausaldajate nõuded saavad vastavalt nõuete kaitsmise koosolekul tunnustatud nõuetele võlgniku vara arvel rahuldatud.

1.2. MAKSEJÕUETUSE PÕHJUSED NING TUNNUSED

1.2.1. MAKSEJÕUETUSE PÕHJUSED

Maksejõuetuse põhjustena saab käsitleda neid asjaolusid, mis viisid võlgniku majanduslikult raskesse olukorda. Maksejõuetuse põhjuste käsitlemisel lähtub töö autor eelkõige juriidilisest isikust võlgnikust.

Maksejõuetuse põhjuseid ning etteennustatavust on uuritud erinevate teadlaste poolt juba aastakümneid. Uuringud hoogustusid eriliselt 1930. aasta majanduskriisiga seondult, mil väga paljud ettevõtjad pidid oma tegevuse lõpetama. Põhiline meetod uurimaks maksejõuetuse põhjuseid ja etteennustatavust, oli suurte ja edukate ettevõtjate majandusnäitajate võrdlemine. Näiteks uurisid 1931. aastal tuntud majandusteadlased J.R.Ramser ja L.O.Foster 11 erinevat näitajat 173 äriühingu aruannetest ning loogilise järeldusena olid raskustes olevate äriühingute majandusnäitajad viletsamad edukamate omadest.²⁸ 1932. aastal võrdles P.J.Fitz-Patrick 19 pankrotis oleva ettevõtja ja sama paljude toimivate ettevõtjate majandusnäitajaid ning avastas, et maksejõuetust võib ette ennustada juba kolm aastat enne selle saabumist. C.H.Winakor ja R.F.Smith analüüsisid 1935. aastal finantsraskustesse sattunud ettevõtjate 21 majandusnäitajat 10 aasta läbilõikes. Nende uurimus näitas, et ettevõtjate käibekapitali suhe põhikapitali ennustab kõige paremini saabuval raskusel.²⁹ C.L.Merwin võrdles 1945. aastal omavahel majandusraskustes ja edukaid ettevõtjaid. Tema uurimus näitas, et ettevõtja netokäibevara suhe tema põhivarasse on parim majandusraskuste etteennustaja.³⁰ Paarkümmend aastat hiljem, 1966. aastal lisas William H.Beaver vastavatele võrdlusandmetele veel ka finantseerimistulu suhte põhikapitali.³¹ Maksejõuetuse saabumise võis ennustada nende uurimustulemuste põhjal juba 5 aastat enne maksejõuetust. Läbi aegade on

²⁷ Karistusseadustik (KarS). – RT I 2001, 61, 364; 2002, 86, 504

²⁸ E.Laitinen. *Konkurssin ennustaminen*. Alajärvi 1990, p 35 -38

²⁹ Samas, lk 37

³⁰ D.Baird. *A world without bankruptcy*. Cambridge University Press 1996, p 29

³¹ E.Laitinen. *Osundatud teos*, lk 39

olnud veel palju majandusteadlasi, kes on toonud esile erinevaid seoseid ja lähenemisi, aitamaks ettevõtjatel ja eelkõige võlausaldajatel nende tulevikku ette näha.

Maksejõuetuse põhjused ja tunnused (mida töö autor käsitleb järgmises alapeatükis) on omavahel tihedalt seotud, kuid mitte samased nähtused. Maksejõuetuse põhjused on pigem nõ “vaevad ja haigused”, mis vähemal või rohkemal määral ilmnevad pankroti tunnustena. Kui selliseid “haigusi” ei ravita, need süvenevad. Esimesed tundemärgid muutuvad tõsisemaks ja kui ettevõtja sellele ei reageeri võib tema tegevus lõppeda pankrotiga.

Suurim osa maksejõuetuse põhjustest tulenevad ettevõtja enda tegevusest.

Enamusel võlgnikel esinevad samaaegselt mitmed, reeglina ettevõttesisesed põhjused. Kuna põhiline põhjus pankrotistumisel on nõrk või muutustele mittereageeriv äriühingu juhtimine, oleks ebajärjekindel kui vaid üht ettevõtja tegevusaladest püütaks parandada. Nõrk juhtimine peegeldub alati ettevõtja olulisemates tegevusvaldkondades: administratsioonis, finantssektoris, tootmises ja müügis.

Äripartner, kes on ettevõtja suhtes võlausaldaja, avastades ühes tegevusvaldkonnas vajakajäämisi, peab kindlasti uurima ka teiste ettevõtja tegevusalade funktsioneerimist.

Halb juhtimistegevus on kindlasti üks määravamaid võlgnikusiseseid maksejõuetuse põhjustajaid. Äriühingu juhi oskuste, teadmiste, moraali ja motiveerituse tähendus äriühingu edukusele on otsustavalt tähtis, olgu siin tegemist väga väikese või eriti mastaapse ettevõtjaga. Väikeettevõtja talub viletsat juhtimist lühema aja kui suur ja kaua turul tegutsenud ettevõtja.³²

Võlausaldaja võib äripartnerist ettevõtja juhtimisstiili välja selgitada näiteks laenulepingu sõlmimise läbirääkimistel või laenutingimustega tutvudes. Juhatuse pädevusest ja eelneva äritegevuse sujuvusest võib andmeid ja infot saada varasematelt äripartneritelt.³³

Osad ettevõtjad alustavad populaarsel tegevusalal tegutsemist alles siis kui edukamad on seal tegutsemise juba lõpetanud – maksejõuetuse põhjusena võib siin esile tulla nõrk tegevussfäär. Tegevussfääriga seonduv riskitegur on tõenäoliselt kõige paremini

³² W.McBryde. *Bankruptcy*. Edingurg 1989, p 77

³³ Y.Lehtonen; E.Laitinen; R.Immonen. *Konkurssiyrityksen tunnistaminen ja saatavan takaisinsaanti*. Helsinki 1991, p 16

äratuntav ning juhul kui ettevõtja kavatseb alustada oma tegevust valdkonnas, millisel on juba eelnevalt suur konkurents ja ulatuslik tegutsejate ring, tasub võlausaldajal sellesse tähelepanelikult suhtuda.³⁴ Kui äripartneri või tulevase laenusaaaja tegevusala on riskialdis, on põhjust uurida põhjalikumalt tema tegevuskava ja - eeldusi. Enne kui asuda võlausaldajana sellise ettevõtjaga koostööle, peab hindama tema kutseoskusi selles valdkonnas, põhjalikult analüüsima tema äriideed ka pikemas perspektiivis, samuti finantsolukorda hetkel ja eelnevates äritegevustes.

Korraldamata või halvasti korraldatud raamatupidamine, rahastamine, eelarve koostamine ja selle järgimine ning nõrk laenutegevuse korraldus tekitavad ettevõttele raskusi.³⁵

Kui võlausaldajal on tegemist uue kliendi või äripartneriga, on eeltoodud olukordade selgitamine mõnevõrra keeruline. Isiklik kontakt ettevõtja võtmeisikutega ning ettevõtja juhtorganite vahetusega kursis olemine on kasulik juba sel juhul, kui äripartner on võlausaldaja äritegevuse üks olulisemaid lülisid. Teatavasti kasvavad juhtorganite vahetumisel ka riskid.

Ettevõtja ise peab valitud tegevusala väga põhjalikult tundma ja ta peab leidma ettevõtte eri tegevusvaldkondade (administratsioon, tootmine, müük) haldamiseks samuti vastava ala asjatundjad.³⁶

Kiiresti kasvav, kontrollimatu müük või majandusvõimsus, suured investeeringud, arvukalt uusi tooteid ning üllatavalt võimsalt laienevad suured projektid on kõik riskitegurid, mis võivad viia ettevõtte kriisini.³⁷

Kõik sellised näitajad on piisavalt varased hoiatajad, mida pahatihti siiski õigeaegselt ei märgata.

Kui ettevõtja kasutab raamatupidamisbüroode, audiitorfirmade või ka advokaadibüroode teenuseid, on see märk sellest, et ettevõtja tahab kasutada võimalikult häid asjatundjaid. Ilma selliseid teenuseid kasutamata ja asjatundlikkust eirates ning ettevõtja siseselt vastavaid spetsialiste omamata võib ettevõtte olla üha suurenevas ohus.³⁸

Ebapiisav põhikapital ning silmatorkav võlgnevus finantsasutustele ja edasimüüjatele (ehk nõrk finantsstruktuur) on alati riskiteguriteks. Kõrge intressimäära korral kasvab

³⁴ Samas, lk 13

³⁵ E.Laitinen. *Osundatud teos*. lk 187

³⁶ R.Koulu; J.Niemi-Kiesiläinen. *Uudet insolvenssimenettelyt*. Helsinki 1995, p 22

³⁷ I.Fletcher. *The law of insolvency*. London 1990, p 308

³⁸ R.Koulu; J.Niemi-Kiesiläinen. *Osundatud teos*, lk. 28

risk veelgi. On normaalne kui äripartnerid on valmis oma finantsotsustustest ja – plaanidest rääkima ning omavahelise suhtluse käigus võib avaneda võimalike finantsraskuste ennetamiseks võimalusi.

Vananenud tootevalik ja mittekvaliteetsed tooted on piisavalt selge märk halvenevast äritegevusest.³⁹ Tooted ei vasta nõudlusele ning mittetulutoova tegevuse tagajärjed ei saa kunagi head olla. Mitterentaabel ettevõtja saab tegutseda vaid seni kui tal on põhivara või laenu. Tootmisraskused ja tehnilise taseme mahajäävus viivad samade tulemusteni. Ettevõtja tehnilise- ja müügiosakonna personal tunneb või vähemalt peaks tundma ettevõtja müügitegevust ja seal esinevaid vajakajäämisi. Vastav informatsioon tuleks võlausaldajal võimalusel hankida.

Ettevõtjad peavad kindlasti arvestama väljaspool ettevõtjat toimuvate oluliste majanduslike, poliitiliste ja sotsiaalsete muutustega, mis aasta-aastalt järjest enam hoogustuvad. Kuigi suurem osa ettevõtjate maksejõuetuskriisidest on põhjustatud nende endi tegevusest, on ka välistel teguritel oluline tähendus. Samas põhjustavad sellised tegurid üksi harva ettevõtja maksejõuetuse.⁴⁰

Suurim välispidine riskitegur on konkurents. Uue konkureeriva toote või ettevõtja turuletulek, suurenev rahvusvaheline konkurents, kahe põhilise konkurendi ühinemine on kõik ohtlikud muutused.⁴¹

Eri tegevusaladel tegutsevad ja erineva suurusega ettevõtjad (väike- ja suurettevõtjad) taluvad konjunktuuri ehk üldise majanduselu korrapärast kõikumist ja sellest tulenevaid muutuseid erinevalt. Kui ettevõtjal ei ole piisavalt majanduslikku laveerimisvõimalust, võib nõrgenenud konjunktuur kogu ettevõtja laostada.⁴² Loomulikult oskab pädev juhtkond ette näha ka konjunktuuri vahetumisest tulenevad riskid.

Ka poliitilised muutused võivad oluliselt mõjutada majandussfääri ja seeläbi ettevõtjate olukorda. Osaliselt võib poliitilisi riske ette ennustada, mitte aga kõiki.⁴³

Näiteks 1970. aastate naftakriis Ameerikas ja 1997-1998. aasta järsk tagasilöökk Eesti ja Venemaa vahelistes kaubandussidemetes tulid paljudele üllatusena. Kui ettevõtja ei ole riske kindlustanud, võib kogu äritegevus sellistel puhkudel ka lõppeda.

³⁹Y.Lehtonen; E.Laitinen; R.Immonen. *Osundatud teos*, lk 20

⁴⁰M.Hunter; D.Graham. *The Law and Practice in Bankruptcy*. London 1979, p 240

⁴¹R.Koulu; J.Niemi-Kiesiläinen. *Osundatud teos*, lk 30

⁴²Samas, lk 38

⁴³E.Laitinen. *Osundatud teos*, lk 73

Tootevastutusega seonduva seadusandluse muutumine või tarbijakaitsealaste ettekirjutuste rangemaks muutumine jms. on ühed paljudest näidetest uute riskide kohta, millistest ei teatud kümmekond aastat tagasi veel midagi.

Osad neist riskidest võib katta kindlustusega, näiteks tootevastutusriskid, aga paljud ühiskonna tegevuse ja arenguga seonduvad riskid ei ole mingil moel etteennustatavad. Ühiskonnas valitsevate positsioonide muutumine võib mõjutada teatud toodete ja tooterühmade soosimist. Näiteks arvustatakse või lausa ignoreeritakse mõnedes maades karusloomade kasvatamist karusnahkade tootmiseks.⁴⁴ Selline suhtumine mõjutab oluliselt vastaval alal tegutseva ettevõtja majanduskäivet. Ka ökoloogilised näitajad mõjutavad pidevalt erinevate toodete läbimüüki.

Kui ettevõtja jätab tähelepanuta nõ aja märgid ja selle asemel pöörab tähelepanu riskiteguriga tooterühmadele, raskendab ta oma äritegevuse arenemist ja ohustab ka sidusettevõtjate äritegevust.

Paljude tegevusharude jaoks võib ilmastiku muudatustel olla otsustav tähendus ettevõtja äritegevuses.⁴⁵

Näitena võib tuua suusakeskused ja talispordivahendite tootjad ning müüjad, kelle äritegevusele on mõnede aastate soojad talved väga halvasti mõjunud. 2003. aasta alguses Eestimaal valitsenud pakane piiras näiteks oluliselt äritegevust nii kalatööstustes kui transiidiettevõtetes. Olukord nimetatud ettevõtluses tegutsevates äriühingutes muutus sedavõrd ebastabiilseks, et abi paluti ka riigilt. Samas on 2004. aasta jahe suvi oluliselt mõjutanud nende ettevõtjate majandustegevust, kelle peamine tegevusala on põllumajandus ning samuti ettevõtjate majandustegevust, kelle tootevalik just suve- ja rannahooaja kaupadega seotud.

Ainult ühe ja eriliselt ilmastikutingimustest sõltuva tegevusalaga tegutseval ettevõtjal on see teistest alaga seotud riskidest suurim, millele võlausaldaja peaks kindlasti tähelepanu pöörama.

Saastumine ja kasvuhooneefekt on samuti ohufaktorid, mis mõjutavad paljude tegevusalade tegevust pikema aja vältel.

Suurklientide võlgnevused, ootamatud kliendikaotused, valuutakurssidest tulenevad kahjumid jm. on välismuutused, mille vastu mittevalmistumise võib lugeda

⁴⁴ Y.Lehtonen; E.Laitinen; R.Immonen. *Osundatud teos*, lk 23

⁴⁵ Samas, lk 29

võlgnikusiseseks maksejõuetuse põhjuseks.⁴⁶

Kui ettevõtjal on vaid mõned üksikud äripartnerid, on eelpool toodud maksejõuetuse põhjuste kui pankrotihoiatajate jälgimine kergem olukorrast, kus äripartnereid on sadu või tuhandeid ja seda ka erinevates riikides.

Töö autor leiab, et maksejõuetuse põhjuste väljaselgitamine on väga oluline nii võlgniku kui võlausaldaja seisukohalt. Võlgnik oskaks maksejõuetuse tekkimise põhjuste väljaselgitamisele järgnevalt oma olukorda ja perspektiive paremini hinnata ning vastavalt järeldustele tegutseda, näiteks teha täiendavaid investeeringuid. Kui aga maksejõuetuse tekkepõhjuste analüüsimisel ilmneb, et olukord ei ole lootustandev, on võlgnikul võimalus esitada õigeaegselt pankrotiavaldus.

Võlausaldaja peaks kindlasti jälgima võlgniku tegevust ning seisundit, et vajadusel õigeaegselt nõuded esitada ja võlgniku tegevusse sekkuda.

1.2.2. MAKSEJÕUETUSE TUNNUSED

Maksejõuetuse tunnuseid saab hinnata kui juba tekkinud maksejõuetuse iseloomustajaid. Maksejõuetuse tunnuste hindamise kõige olulisemaks eesmärgiks on neile tunnustele õigeaegne reageerimine ja tõenäolisest pankrotist hoidumine.

Soome pankrotiõiguse praktikas on maksejõuetuse tunnuseid kogutud erinevates seostes juba mitukümmend aastat loeteluks, kus on üle 100 “kindla tunnuse”. Loetelu on tavaliselt täiendatud erinevatel seminaridel, kus osavõtjad jagavad omi kogemusi pankrotiga seonduvatest tundemärkidest.⁴⁷

Püsivad või aeglaselt muutuvad tundemärgid kõigist maksejõuetuse tunnustest on bilansivõime nõrgenemine (60%), sissenõutavad ülisuured ja aegunud võlad (26%) ning hoolimatu majandushaldus (14%).⁴⁸

Eeltoodud tunnused on kõige tõsisemad hoiatajad, mida on reeglina võimalik tuvastada märgatavalt enne maksejõuetuse saabumist. Teisalt võib juhul kui ettevõtja tagasihoidlik areng on väldanud juba aastaid, olla ettevõtja lõpp suhteliselt lähedal. Maksejõuetuse tunnuseid, kui eelseisva tõenäolise pankroti hoiatajaid, saab nende ilmnemise alusel liigitada varasteks ja hilisteks hoiatajateks.

⁴⁶ E.Laitinen. *Osundatud teos*, lk 74

⁴⁷ Y.Lehtonen; E.Laitinen; R.Immonen. *Osundatud teos*, lk 24

⁴⁸ M.Hakman. *Sata konkurssia. Verotarkastuksiin ja asiantuntijahaastatteluihin perustuva tutkimus konkurssieihin liityvistä rikoksista*. Helsinki 1993, p 5

Varaste hoiatajate tunnusterühma kuuluvad näiteks ettevõtja bilansivõime mittedaavutamine, eriti kiire äritegevuse kasv ja teatud tegevusvaldkonna – reeglina marketingi – tegevus ja toimimine teiste tegevusvaldkondade eelarvest.⁴⁹

Samuti võib siin nimetada omavahel kokkusobimatutel tegevusaladel tegutsemist, ettevõtja probleemset ja majandusraskuseid peegeldavat ajalugu või juhatuse liikmete ebaloogilist arengut karjääriredelil, samuti ettevõtja juhtorganite pillavat tegevust või väärastunud raha- või ajakasutust võrreldes ettevõtja võimalustega. Liialt silmatorkav ja kallis büroo, ülikallis auto, esindushoone mõnes muus linnas või juhtkonna harjumus tegeleda kõige muuga peale juhtimise ning silmatorkav avalikkuse tähelepanu püüdmise on tavaliselt just avalikkuse poolt tingitud ohu märgid.⁵⁰

Ohu märgina peab arvestama ka seda, kui audiitorid ei suutu oma tegevusse tõsiselt ning nende aruanne ei peegelda juba mitmel aastal äriühingu tegelikku majanduslikku olukorda.

Võlausaldajate tähelepanu peaks äratama asjatundlike audiitorite või pädevate raamatupidajate väljavahetamine, lünklik ja kohati mittehaakuv revisjoniaruanne, ettevõtja nimemuutus, nõuandja muutumine kontaksisikuks ja muud olulised muudatused äriühingus.⁵¹

Ettevõtja inventari müük ja selle asemel inventari liisimine on märk sellest, et äriühing vajab kiiresti rahalisi vahendeid, suurendamaks näiteks ohtlikule tasemele langevat aktsiakapitali.⁵² Peamise investori väljavahetamine, samuti juhatuse, nõukogu liikmete, võtmeisikute vahetamine ning aruandlusperioodi muutmine ilma olulise põhjusega annavad alust kahelda äriühingu edukas majandustegevuses.

Siia tunnustegruppi võivad kuuluda näiteks ka registreeritud asukoha muutus ja ettevõtja struktuuri muutus või detsentraliseerimine.

Kindlasti peab võlausaldaja pöörama tähelepanu muudatustele ettevõtja käitumises. Arvete tasumine osamaksetena on suhteliselt tavaline, seda eriti väikeste ettevõtjate puhul. Ka seda maksejõuetuse tunnust võib liigitada hiliste hoiatajate nimistusse, kuigi seda ei saa pidada eriti pikaajaliseks maksejõuetuse tunnuseks juba selle laialdase leviku tõttu.

⁴⁹ R.Koulu. *Osundatud teos* 1994, lk 14

⁵⁰ *Samas*, lk. 20

⁵¹ U.Ratia. *Konkurssikierteeseen ajautuneen yrityksen pelastamista kannattaa yrittää*. Helsinki 1979, p 10

⁵² Y.Lehtonen; E.Laitinen; R.Immonen. *Osundatud teos*, lk 82

Muud siia rühma kuuluda võivad tunnused on maksetähtaegadega viivitamine ja loobumine sularahaga tasumisel hinnalanduste andmisest.⁵³

Tähelepanu peab pöörama muudatustele ettevõtja omanikeringis, jätku- või tütarettevõtte loomisele, kehtivate ning jõusolevate lepingute või isegi tegevuse üleminekule jätkuettevõttele.

Need muudatused on põhimõtteliselt väga varajased ja suhteliselt leebed hoiatajad.

Tõsisimateks maksejõuetuse tunnusteks on kindlasti maksehäired.

Kõik maksehäired on ühed levinuimad tunnused, mis võivad põhjustada võlgniku pankroti. Samuti kuuluvad need kõik hiliste hoiatajate hulka. Nad tekitavad nõ ahelreaktsiooni, sest nende tunnuste saabumisel hakkavad ka kõik ülejäänud võlausaldajad aktiivselt reageerima ja tegutsema.⁵⁴

Kui keegi võlausaldajatest esitab pankrotiavalduse, on vaieldamatult oht pankroti väljakuulutamiseks. Ahelreaktsioonina esitavad ka paljud teised võlausaldajad pankrotiavalduse ning sellest olukorrast pääsevad välja vaid üksikud võlgnikud. Seda loetaksegi kõige olulisemaks maksejõuetuse tunnuseks.

Kui maksehäire puudutab maksu-, ettemakse või kindlustusmakse võlgasid, on pankrotirisk väga kõrge ning seda loetakse pankrotiavaldusele järgnevalt teiseks maksejõuetuse tunnuseks.⁵⁵ Eelkõige puudutab see maksuhalduri ja pandiga tagatud võlausaldajate nõudeid.

Hankijate nõuded on samuti piisavalt oluline maksejõuetuse tunnus juhul kui need nõuded on muutunud sissenõutavaks ning avalikustatud.

Kui avalikud maksehäired on näiteks krediidiinfosüsteemidest kõigile tutvumiseks kättesaadavad, siis “vaikivateks” maksehäireteks loetakse kõik ülejäänud maksehäired, millega avalikult tutvuda ei ole võimalik, kuid millel on maksehäire tunnused – makset ei ole tähtaja möödudes sooritatud. Kui on küsimus ettevõtja maksehäiretest, ei keela ka andmekaitseseadused sellise informatsiooni kogumist ja kasutamist.⁵⁶

Rahavoo languse põhjustajaks võib olla näiteks ettevõtja enda kliendi pankrotistumine, põhilise toote müügi ootamatu langus, kindlustamata vara hävimine

⁵³ Samas, lk 77

⁵⁴ R.Koulu; J.Niemi-Kiesiläinen. *Osundatud teos*, lk 22

⁵⁵ Samas, lk 29

⁵⁶ Y.Lehtonen; E.Laitinen; R.Immonen. *Osundatud teos*, lk 78

või võlausaldaja ootamatu tagasimaksenõue. Neid tunnuseid võib käsitleda kui hiliseid hoiatajaid.

Laokauba müük realiseerimishinnaga on tegevus, mis viitab äritegevuse või selle mingi osa lõpetamisele.⁵⁷ Selle tunnuse alla ei saa tuua mittemineva laokauba ja hooajakauba realiseerimist, mis on vaid ettevõtja tegevuse parandamine. Peab eristama tegevuse lõpetamisele suunatud lõpumüüki normaalsest äritegevusele omasest lõpumüügist, kus allahindlused võivad olla vägagi suured.

Tõelist alla omahinna toimuvat lõpumüüki peab hindama kui suhteliselt objektiivset maksejõuetuse tunnust kui küsimus ei ole paljude tegevuspaikadega suure ettevõtja ühes tegevuskohas või paljude tegevusaladega ettevõtja ühes olulises harus, vaid müüakse ettevõtja kogu laokaupa.

Ka pidevalt jätkuvatesse allahindlustesse peab suhtuma mõnevõrra kriitiliselt. Need võivad nõrgendada ettevõtja rahalist katet otsustavalt, kuigi uut kaupa endiselt hangitakse. Ka siin peab eristama eeltoodud tunnust odava väljamüügi äriideest, milline võib olla küll läbilööks, kuid millega kaasnevad suured riskid.⁵⁸

Peamised toodangumuutuste maksejõuetuse tunnuste rühma esindajad on majandusvõimsuse märgatav langus ja tihedad nõ puhkused tootmistegevuses. Need tegevusmaneerid on tüüpilised majanduskriisi ajal.⁵⁹ Õigeaegsetena on nimetatud abinõud küllaltki arukad otsused ja viitavad sellele, et ettevõtja juhtkond teeb õigel ajal õigeid otsuseid. Maksejõuetuse tunnuse tähendus siin sõltub tegevusalast ning konjunktuurist. Valitseva kõrgkonjunktuuri korral on toodud tunnused muret tekitavamad kui majanduskriisi korral.⁶⁰

Tootmistegevuse muudatused on varajased hoiatajad, mis aja möödudes viivad rentaabluse langemiseni ja seeläbi väheneb sissetulek. Kui olukorda ei parandata, lõpeb see reeglina läbi ettevõtja finantskriisi pankrotiga.

Muudatused rahastamises, mis väljenduvad eelkõige omanike tahtes vabastada enda või sugulaste pant, seletamatus lisakrediidi vajaduses ning püüdluses vahetada panti, on samuti tähelepanuväärsed maksejõuetuse tunnused. Tähelepanu peab pöörama maksete edasilükkamisele ning sissenõuete vältimisele. Maksejõuetuse tunnusena

⁵⁷ Samas, lk 83

⁵⁸ E.Laitinen. *Osundatud teos*, lk 158

⁵⁹ P.Wood. *Law and practice of international finance*. London 1980, p 112

⁶⁰ R.Koulu; J.Niemi-Kiesiläinen. *Osundatud teos*, lk 31

võib siinkohal nimetada veel katteta lubadusi, selgitusi ja võtmeisikute jätkuvat eemalviibimist äritegevusest. Üldise tunnusena on levinud veel põhjusetud kaupade tagastamised, põhjusetud reklamatsioonid ja arvete maksemenetluse paindumatus.⁶¹

Maksejõuetuse tunnuste määratlemise ja neile reageerimise peamine mõte on võlgniku läheneva halva majandusolukorra osas midagi kiiresti ette võtta. Võlgniku maksejõuetusele võib järgneda kas pankroti väljakuulutamine ja võlgniku likvideerimine või on alternatiivina võimalik võlgniku äriühingus alkatada saneerimismenetlus. Likvideerimise alternatiivina võib võlgnik ja võlausaldajad ka kompromissile jõuda. On aga selge, et pärast võlgniku pankroti väljakuulutamist on võlgniku päästmine äärmiselt raske.

Senine praktika erinevates riikides on näidanud, et saneerimine ja kompromiss ei ole alati väga edukaks osutunud.⁶² Seda eelkõige seetõttu, et maksejõuetuse tunnustele reageeritakse liiga hilja ning sellises maksejõuetuse etapis, kus võlgniku pankrot on möödapääsmatu. Peab tõdema, et saneerimismenetlus ei toimi üheski õiguskorras eriti efektiivselt. Siiski võib edaspidi mõelda rehabiliteerimismenetluseks eraldi seaduse vastuvõtmisele, mis aitaks kaasa maksejõuetuse korral paljude maksejõuetusele viitavate tunnuste varajasele analüüsile ning vastavate seadusega sätestatud meetmete kasutuselevõtmisele.

Oluline osa pankroti ennetamisel on maksejõuetuse tunnuste õigeaegsel hindamisel. Äriühingu juhatuse liikmetel lasub kohustus esitada pankrotiavaldus kui äriühingu maksejõuetus on ilmne ja ei ole ajutine (TsÜS § 36, ÄS §§ 306 lg 3; 180 lg 51). Juriidilisel isikul on seega keelatud olla maksejõuetu. Sellest tulenevalt peavad juhatuse liikmed pidevalt oma äriühingu majandustegevust selles plaanis jälgima ning finantstegevuse lootusetuks muutumise võimalust on õigusaktidega reguleerides püütud viia miinimumini.

Kui maksejõuetuse põhjuste hindamine andis vastavalt tekkinud olukorrale võlgnikule võimaluse näiteks täiendavate investeeringute leidmiseks, võlausaldajale aga aluse erilise tähelepanu suunamise võlgniku edasisele tegevusele, siis maksejõuetuse tunnuste hindamisel peavad nii võlgnik ja võlausaldaja hakkama tegutsema konkreetselt. Võidelda tuleb mitte enam põhjuste kuivõrd tagajärgedega ning vältima peab reaalselt pankrotti. Selles staadiumis, kus maksejõuetus on juba

⁶¹ E.Laitinen. *Osundatud teos*, lk 180

⁶² M.Bogdan. *International Bankruptcy Law in Scandinavia*. London 1985. p 16

tekkinud, tuleb võlgnikul seista selle eest, et maksejõuetus ei muutuks püsivaks ja olukord lootusetuks. Võlausaldaja peab aga hoolikalt jälgima võlgniku käitumist ning esitama vajadusel pankrotiavalduse.

Maksejõuetuse sisuline väljaselgitamine eeldab alati põhjalikku finantsanalüüsi. Maksejõuetuse õigeaegne väljaselgitamine on väga olulise tähendusega pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise seisukohalt. Samas siiski on see eraldi uurimisobjektiks ja käesolevas töös maksejõuetusega seonduvaid küsimusi rohkem ei käsitleta vaid keskendutakse pankrotimenetluse algatamisega seonduvatele probleemidele.

2. PANKROTIMENETLUSE ALGATAMINE JA SELLE TAGAJÄRJED

2.1. PANKROTIMENETLUSE ALGATAMISE ÜLDISELOOMUSTUS

2.1.1. PANKROTIMENETLUSE ALGATAMISE MÕISTE JA KORD

Pankrotimenetluse algatamiseks esitab kas võlausaldaja või võlgnik kohtule pankrotiavalduse. Sellisel põhimõttel toimib pankrotimenetlus kõikides riikides, kus pankrotiõigus on välja kujunenud.

Eesti pankrotiseaduse üks eripärasid väljendub menetluse algatamise korras.

Eestis on pankrotimenetluse algatamine reguleeritud alljärgnevalt: menetluse esimeses staadiumis võlausaldaja pankrotiavalduse esitamisel kontrollib kohus nõuet formaalselt ehk avaldust ennast – avalduses peab olema toodud vähemalt üks asjaolu, millega võlausaldaja võlgniku maksejõuetust põhistab (PankrS § 10 lg 2) ning nõue. Ka võlgnik peab pankrotiavalduse esitamisel põhistama oma maksejõuetuse (PankrS § 13). Selles etapis kontrollitakse ka tsiviilkohtumenetluslikke asjaolusid – kohtualluvust jm. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku⁶³ kohaselt esitatakse hagi kohtule füüsilisest isikust kostja elukoha järgi ja juriidilisest isikust kostja asukoha järgi (TsMS § 138). Pankrotiseaduse § 4 kohaselt kuulub pankrotiasjade menetlemine maa- ja linnakohtute pädevusse. Pankrotiavaldus esitatakse kohtule võlgniku üldise kohtualluvuse järgi.

Pärast eeltoodud etappi otsustab kohus, kas võtta pankrotiavaldus vastu või mitte. Kui võlausaldaja avaldusest ei selgu, et avalduse esitajal oleks nõue võlgniku vastu või võlausaldaja pankrotiavalduses ei ole toodud ühtegi võlgniku maksejõuetust põhistavat asjaolu, keeldub kohus pankrotiavaldust menetlusse võtmast, tehes selle kohta määruse (PankrS § 14). Vastavalt TsMS-le keeldub kohus määrusega avaldust menetlusse võtmast ja tagastab selle TsMS §149 lõikes 2 toodud alustel, pankrotiavalduse puhul eelkõige seetõttu, kui asi ei allu sellele kohtule või kohtu menetluses on samade poolte vahel vaidlusi sama eseme või nõude kohta samal

⁶³ Tsiviilkohtumenetluse seadustik (TsMS). – RT I 1998, 43-45, 666

alusel. Kohus keeldub avaldust menetlusse võtmast ka juhul kui avalduse on esitanud isik, kellel ei ole tsiviilprotsessiteovõimet või avalduse on huvitatud isiku nimel esitanud isik, kellel ei ole selleks volitust (TsMS § 149 lg 2 punktid 4,7,8,10).

Pankrotiavalduse menetlusse võtmisele järgneb nõude sisuline kontroll. Siin etapis peab selguma, kas on alust pankrotimenetluse algatamiseks või mitte. Kohus ei algata pankrotimenetlust kui esinevad pankrotiseaduse §-s 15 toodud menetluse algatamisest keeldumise alused. Kui pankrotiavalduse esitab võlausaldaja, peab kohus siin menetlusetapis eelistungi. Eelistungile kutsutakse nii avalduse esitaja kui võlgnik ning võlgnik saab esitada omapoolseid vastuväiteid ja seisukohti, millised võiksid kinnitada tema võimalusi nõude rahuldamiseks.

Kui kohus leiab, et ei esine ühtegi pankrotiseaduse §-s 15 toodud pankrotimenetluse algatamata jätmise alust, teeb kohus pankrotimenetluse algatamise kohta määruse.

1992. aastal vastu võetud Eesti esimese pankrotiseaduse⁶⁴ kohaselt algatati pankrotimenetlus Rootsi ja ka Soome eeskujul kohe pankrotiavalduse laekumisel. Praktikale tuginedes leiti hiljem põhjendatult, et selline regulatsioon kahjustab oluliselt võlgniku huve. Olenemata sellest, kas võlgnik kuulutati hiljem kohtuotsusega pankrotis olevaks või mitte, oli tema suhtes pankrotimenetlus algatatud ning sellega kaasnev mainekaotus juhul kui võlgniku pankrotti ka ei järgnenud, oli võlgniku edasisele majandustegevusele kindlasti negatiivse mõjuga. Esimene pankrotiseadus oli aga võlausaldajakeskne eelkõige seetõttu, et puudus varasem kogemus ja praktika noores omariiklikus majanduskeskkonnas ning võlausaldajate kaitse oli antud olukorras primaarne.

1996. aastal muudeti pankrotiseadust, sealhulgas pankrotimenetluse algatamise korda oluliselt. Võeti vastu seadusemuudatus, millise kohaselt otsustas kohus esmalt menetluse algatamise määrusega. Alles seejärel kontrolliti nõuet sisuliselt ning kui lisatud oli ka seaduses sätestatud nõutav dokumentatsioon, algatati pankrotimenetlus. Sarnastel tingimustel algatab kohus pankrotimenetluse ka kehtiva pankrotiseaduse kohaselt.

2003. aastal vastu võetud pankrotiseadus pankrotimenetluse algatamise korda põhimõtteliselt ei muutnud, küll aga kehtestati mõned olulised täpsustavad uuendused menetluse algatamisel.

⁶⁴ 31.12.2003.a. kehtivuse kaotanud pankrotiseadus (edaspidi vana pankrotiseadus või PankrSV). – 10. juuni 1992. RT I 1992, 31, 403; RT I 1997, 18, 302

Vana pankrotiseaduse kohaselt võis pankrotiavalduse vastuvõtmisest keeldumise määruse peale esitada erikaebuse ning erikaebuse kohta tehtud ringkonnakohtu määruse peale ei saanud edasi kaevata (PankrSV § 10 lg 2). Pankrotiseaduse § 14 lõige 2 annab õiguse esitada erikaebuse avalduse menetlusse võtmisest keeldumise peale kuni Riigikohtuni välja. Töö autor on seisukohal, et selline regulatsioon pankrotiseaduses on protsessiõiguse seisukohalt põhjendatud. Pankrotiavalduse menetlusse võtmisest keeldumisega võetakse kaebajal sisuliselt oma nõude esitamise võimalus, mis on aga menetluse kohalt on väga oluline. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku mõtte kohaselt lahendavad tsiviilasju nii esimese astme kohtud, ringkonnakohtud kui Riigikohus ning vaidlused pankrotiavalduse vastuvõtmisest keeldumise ja selle kohta tehtud erinevate määruste peale ei ole meie kohtupraktikas kuigi harvad.⁶⁵

Olulise uuendusena pankrotiseaduses on pankrotimenetluse algatamise otsustamiseks eelistungi pidamise kohustus, mis aitab enne pankrotimenetluse algatamist vastavad algatamise eeldused võimalikult objektiivselt selgeks teha. Eelistungi pankrotimenetluse algatamise otsustamiseks peab kohus juhul kui pankrotiavalduse esitas võlausaldaja. Kui avalduse esitanud võlausaldaja eelistungile ei ilmu, jätab kohus pankrotimenetluse määrusega algatamata. Võlgniku mitteilumumisel eelistungile võib kohus pankrotimenetluse algatamise otsustada võlgniku osavõtuta (PankrS § 16). Vana pankrotiseaduse kohaselt (PankrSV § 11 lg 4) võis kohus *vajaduse korral* pankrotimenetluse algatamise otsustamiseks pidada eelistungi, kuhu kutsuti pankrotiavalduse esitaja ja võlgnik. Kohtupraktika on näidanud, et sellist vajadust nägi kohus kahjuks ette väga harva. Pahatihti suhtus kohus asjasse sarnaselt enne 1996. aastal vastu võetud muudatusi – 1992. aastal vastu võetud pankrotiseaduse kohaselt algatati menetlus avalduse laekudes automaatselt, kui avaldus vastas nõuetele. 1996. aasta seadusemuudatus tõi pankrotiseadusesse regulatsiooni, millise kohaselt pidi kohus menetluse algatama määrusega ning tekkis võimalus pidada eelistung. Nüüd näeb pankrotiseadus ette pankrotimenetluse algatamise määrusega

⁶⁵ pankrotiavalduse tagastamise kohta on mitmed Riigikohtu tsiviilkolleegiumi määrused (nr 3-2-1-65-98; nr 3-2-1-2-99), kus I astme kohus on keeldunud pankrotiavalduse vastuvõtmisest, ringkonnakohtu määruse peale on esitatud erikaebus, kus palutakse asja saatmist kas I astme või ringkonnakohtule uuesti läbivaatamiseks. Riigikohtus lõpetatakse kassatsioonimenetlus, kuna erikaebuse kohta tehtud määruse peale ei saa edasi kaevata.

ning kohustuse pidada võlausaldaja pankrotiavalduse korral eelistung (PankrS § 16 lg 1). Eelistungi pidamise olulisus seisneb eelkõige vajaduses kaitsta võlgnikku, andes

talle võimaluse enda kaitseks vastuväiteid esitada. Selles etapis peaks selguma, kas on alust pankrotimenetluse algatamiseks. Vana pankrotiseaduse § 11 lg 4 mõte oli tegelikult selles, et määratakse eelistung, kuhu kutsutakse ka võlgnik, kes saab esitada oma vastuväiteid. Võlgnik oleks siin olnud võlausaldajaga protsessi põhimõtte kohaselt võrdne protsessiosaline, kes saanuks asuda end kohtuvaidluses kaitsma. Kohustuslik eelistung annab võlgnikule kindla võimaluse omapoolseid vastuväiteid nõude kohta esitada. Kui kohus eelistungil leiab, et nõue ei ole selge, ei ole ka alust pankrotimenetluse algatamiseks. Kui aga kohus peab eelistungi tulemusena nõuet siiski selgeks, algatatakse pankrotimenetlus.

Töö autor leiab olevat otstarbekohane, et eelistung peetakse kohustuslikuna ning seda vaid juhul, kui pankrotiavalduse esitajaks on võlausaldaja. Võlgnikupoolse pankrotiavaldusega reeglina eelkirjeldatud probleeme ei teki. Saab tõstatada küsimuse, kas võlgniku pankrotiavalduse esitamisel võiks pankroti koheselt välja kuulutada. Kui selgub, et võlgnik ei olegi tegelikult maksejõuetu, on pankrotiavalduse esitamine siiski võlgniku enda võetud risk. Kehtiv regulatsioon annab piisavalt võimalusi ja erisusi võlgniku pankrotiavalduse esitamisele võlausaldaja avaldusega võrreldes – pankrotiavalduse läbivaatamise tähtajad on oluliselt lühemad (PankrS § 27 lg 1 ja 2) ning võlgniku pankrotiavalduse esitamisel eeldatakse, et võlgnik on maksejõuetu (PankrS § 31 lg 4). Autor leiab, et võlgniku avalduse esitamisel on siiski oluline kontrollida enne pankroti väljakuulutamist avalduse aluseks olevaid asjaolusid. Pankroti väljakuulutamise aluseks on võlgniku maksejõuetus. Seadusandja üritab kaitsta sisuliselt võlgnikku tema enda eest – on võimalik et võlgnik on oma olukorda valesti hinnanud. Kuigi pankrotiseaduse kohaselt eeldatakse võlgniku avaldusse esitamisel, et võlgnik on maksejõuetu, võib võlgnik olla eksinud, millist asjaolu peab kohus enne otsuse tegemist kontrollima.

Eesti pankrotiseadus on võrreldes teiste Euroopa riikide pankrotiseadustega suhteliselt detailne just pankrotimenetluse algatamise osas. Reeglina ei eristata pankrotiseadustes eraldi pankroti algatamise etappi ning pankroti väljakuulutamise etappi koos vastavate kohtumääruste või -otsuste tegemisega. Töö autor on seisukohal, et eraldi pankrotimenetluse algatamise otsus on vajalik selleks, et võimalikult palju välistada

selliseid menetlusi, mille käigus eelduslikult ei ole alust pankrotti välja kuulutada ning menetlusele aega kulutada. Meie eelis võrdluses teiste riikide pankrotimenetlustega ongi võimaluses juba nõude kontrollimise etapis teha selgeks, kas peab alkatama menetlustoimingud või mitte. Kui ei ole alust pankrotimenetlust alkatada, ei ole kindlasti alust ka pankrotti välja kuulutada.

Saksamaal ja Soomes tähendab pankrotimenetluse alkatamine pankroti väljakuulutamist.

Soome pankrotiõiguse põhimõtete⁶⁶ kohaselt on pankrotimenetlus kohtus menetletav protsess, mis algab pankroti väljakuulutamisega ja lõppeb kohtuliku lõppistungiga. I astme kohtule pankrotiavalduse esitamisele järgneb pankroti väljakuulutamine, millega alkatatakse pankrotimenetlus. Seega võib pankroti väljakuulutamist lugeda pankrotimenetluse alguseks.⁶⁷ Pankrotimenetlus loetakse alkatatuks kui kohus on otsustanud võlgniku või võlausaldaja avalduse alusel pankroti välja kuulutada (Soome PankrS 1. ptk § 4). Pärast pankroti väljakuulutamist toimub võlgniku ülekuulamine, nõuete kaitsmine ja teised pankrotimenetlusega seonduvad toimingud. Võlausaldaja peab pankrotiavalduses põhistama, et võlgnik on maksejõuetu. Kohus kontrollib nõude selgust ning kutsub juhul, kui avalduse pinnalt on eeldused pankrotimenetluse läbiviimiseks olemas, võlgniku ülekuulamisele.

Saksa pankrotiseaduse § 13 ja § 16 kohaselt ei alkatata menetlust pankrotiavalduse esitamisel, menetlus alkatatakse koos otsusega pankrot välja kuulutada. Pankrotimenetlus algatakse eeldusel, et on olemas alkatamise alus. Vastavateks alusteks võivad olla maksejõuetus, mida tuntakse kui üldist alkatamise alust; ähvardav maksejõuetus, mis on võlgnikupoolse pankrotimenetluse alkatamise aluseks või nn ülevõlgnevus, mis on juriidiliste isikute pankrotimenetluse alkatamise aluseks. Võlgnik on maksejõuetu, kui ta ei ole suuteline tasuma makseid, mille tähtaeg on saabunud. Reeglina võib eeldada maksejõuetust, kui võlgnik on katkestanud maksete tasumise (Saksa PankrS § 17 lg 2). Ülevõlgnevusega on tegemist siis, kui võlgniku vara ei kata enam olemasolevaid kohustusi. Võlgniku vara hindamisel tuleb siiski aluseks võtta võlgnikust ettevõtja edasitoimise võimalus (Saksa PankrS § 19 lg 2).

⁶⁶ eelkõige Soome pankrotiseadus - Konkurssilaki, v 20.2.2004, No 120/2004. Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/english/laws/>

⁶⁷ E.Havansi. *Oikeudenkäynti ja pakkotäytäntö. Prosessioikeuden oikeusdogmaattiset perusteet*. Helsinki 2000, p 48

Seega algatakse Saksamaal eeltoodud alustel pankrotimenetlus ja ka kuulutatakse pankrot samaaegselt välja.

Võrreldes Soome, Saksa ja Eesti pankrotimenetluse regulatsioone menetluse algatamise seisukohalt, selgub, et meil on antud pankrotimenetluse algatamisele teistsugune tähendus kui Soomes või Saksamaal. Kui Eestis on reguleeritud eraldi menetluse algatamine ja pankroti väljakuulutamise, siis Saksamaal ja Soomes (ka mujal Euroopa riikides) langevad need otsused kokku. Pankrotimenetluse algatamise aluseid Saksa ja Soome pankrotiseaduse mõtte kohaselt saab meie seadusele tuginedes nimetada pigem pankroti väljakuulutamise alusteks. Põhimõtteliselt on meil seadusega reguleeritud menetluse algatamisest kuni pankrotiotsuse tegemiseni vältav periood menetluslikult sarnane pankrotiavalduse esitamisest kuni menetluse algatamise ja samaaegse pankrotiotsuse tegemise perioodiga Saksamaal. Sisuline erinevus on siin just menetluse algatamise momendis. Eestis tehakse algatamise otsusega teatav eelotsus ära, välistades seeläbi asjaolud, mille puhul ei ole alust asja edasi menetleda. Saksamaal ei lõpetata asjaga tegelemist ka juhul kui nõue ei ole selge enne, kui alles pankrotiotsuse tegemisel.

Soome pankrotiseaduses on sätestatud tingimused, millistele peab pankrotiavaldus vastama. Põhimõtteliselt peab võlgnikul pankrotiavalduse esitamisel olema vaid tahe oma allesolev vara pankrotipesale loovutada. Et võlausaldaja saaks pankrotiavalduse esitada, peab tal olema selge nõue, mille kohta ei ole käimas muid kohtuvaidlusi ning teatud erisusi arvestamata jättes peab võlg olema sissenõutav tähtaja saabumise tõttu (Soome PankrS 2. ptk § 2).

Soome pankrotiseaduse kohaselt loetakse pankrotimenetlus algatatuks pankrotiotsuse tegemise ehk pankroti väljakuulutamise hetkest. Pankrotiseaduse 2. peatükis on pankroti väljakuulutamise eeldustena toodud maksejõuetus, mis ei ole ajutise iseloomuga. Samuti on võlausaldajal õigus nõuda võlgniku pankroti väljakuulutamist kui tema nõue põhineb täitemenetluse läbiviimise kohta tehtud jõustunud kohtuotsusel või nõue põhineb võlgniku poolt alla kirjutatud lepingul, mida võlgnik ei vaidlusta.

Võlgnikku võib pidada maksejõuetuks kui ta ise teatab, et on maksejõuetu ja ei ole alust tema teates kahelda. Võlgnikku võib pidada maksejõuetuks ka siis, kui ta on lõpetanud maksete tasumise, täitemenetluses on pankrotiavaldusele eelnenud 6 kuu jooksul ilmnenu, et võlgnikul ei jätku vara nõuete täielikuks rahuldamiseks ning kui võlgnik, kes on hetkel või oli aasta jooksul enne pankrotiavalduse esitamist oma

äritegevuses raamatupidamiskohustuslane, ei ole nädala jooksul pärast võlausaldajalt saadud hoiatust selget ja tähtajalist nõuet täitnud. Siin võib pankroti välja kuulutada vaid juhul kui võlausaldaja esitab avalduse 3 kuud pärast nõude täitmise tähtpäeva saabumist ja võlg on selle aja peale endiselt tasumata.

Saksa pankrotiseadus avalduse esitamise aluseid põhimõtteliselt välja ei too, avalduse võlausaldajast esitajal peab olema õiguslik huvi pankrotimenetluse algatamise suhtes ja ta peab tegema usutavaks nõude ja algatamise aluse (Saksa PankrS § 14).

Läti ettevõtete ja äriühingute maksejõuetuse seadus⁶⁸ on oma ülesehituselt mõnevõrra erinev teistest Euroopa riikide pankrotiseadustest. Nimelt kuulutab kohus nimetatud seaduse kohaselt ettevõtte kõigepealt maksejõuetuks, pankrotimenetluse algatamise ja samaaegse väljakuulutamise otsustamine toimub aga võlausaldajate üldkoosoleku otsuse alusel pärast maksejõuetuse otsust.

Võlgniku maksejõuetuks kuulutamiseks esitab võlausaldaja või võlgnik kohtule maksejõuetuks tunnistamise avalduse. Kohus peab avalduse alusel välja selgitama vähemalt ühe järgnevatest maksejõuetuse eeldustest:

- võlgnikul ei ole võimalik oma võlgasid õigeaegselt tasuda,
- võlgnik ei ole tasunud oma võlgasid, mille maksetähtaeg on saabunud ning seaduses sätestatud võlausaldaja poolt esitatava maksejõuetuse avalduse nõuded on täidetud,
- võlgniku võlad ületavad tema vara (Läti PankrS § 3).

Menetlus algab pankrotiavalduse esitamisega kohtule. Määratakse haldur, kelle ülesandeks enne maksejõuetuse otsust on tutvuda võlgniku majandusliku olukorra ja dokumentatsiooniga ja koguda võlgnikult vajalikku informatsiooni (Läti PankrS § 20). Haldur peab selgitama välja võlgniku esindajad ja edastama vastava nimekirja kohtule. Samuti peab haldur saama ülevaate võlgniku rahalisest seisust tema pangaarvetel ja sularahakassas ning võlgniku varast ja tema alluvuses olevast tööjõust. Haldur peab välja selgitama võlgniku võlausaldajad. Kogutud andmed peab haldur esitama kohtule (Läti PankrS § 48). See on periood, millise jooksul peab selguma, kas võlgnik on maksejõuetu või mitte.

⁶⁸ ingl.keeles “Law on the Insolvency of Undertakings and Companies”, arvivõrgus: <http://www.ttc.lv/New/lv/tulkojumi/E0146.doc>, edaspidi Läti pankrotiseadus ja lühend - Läti PankrS

Seaduses sätestatud eelduste olemaolul võib kohus võlgniku maksejõuetuks tunnistada. Maksejõuetule võlgnikule antakse võimalus kokkulepete sõlmimiseks võla tasumise osas ning saneerimisemenetluse algatamiseks.

Pankrotimenetluse algatamine ja pankroti väljakuulutamine otsustatakse võlausaldajate üldkoosolekul hääletamise teel. Võlgnik tunnistatakse pankrotis olevaks võlausaldajate üldkoosoleku häälteenamusega (Läti PankrS § 100). Haldur saadab otsuse kohtule heakskiitmiseks. Otsus pankroti väljakuulutamiseks võetakse vastu juhul kui kokkulepet saneerimiseks ei ole välja pakutud või kui ettepanek saneerimiskokkuleppe saavutamiseks on võlausaldajate üldkoosoleku poolt tagasi lükatud või saneerimismenetlus on ilma maksejõuetuse lahendamiseks esitatud muu ettepaneku aktsepteerimiseta katkestatud.

Eeltoodud süsteem on põhimõtteliselt hea, andes võlgnikule enne pankrotiotsust võimalusi kujunenud olukorra parandamiseks. Mis saab aga siis, kui võlausaldajad ei otsusta saneerida, kuid ei poolda ka pankroti väljakuulutamist? Raugemine ei ole kõnesoleva seaduse puhul üldse võimalik. Kahtlevalt tuleb suhtuda niivõrd olulise otsuse nagu seda on võlgniku pankrotiotsus, välja kuulutamise otsustamisse võlausaldajate üldkoosoleku poolt. Võlausaldajaid võib olla palju ja nende suhtumine võlgnikusse ning kujunenud olukorda ei pruugi alati olla võlgniku suhtes objektiivne. Samuti ei ole tagatud võlausaldajate võrdne kohtlemine.

Rootsi pankrotiseaduse⁶⁹ kohaselt esitatakse kirjalik pankrotiavaldus ringkonnakohtule. Kahe nädala jooksul pärast pankrotiavalduse esitamist peab kohus istungi, millisel menetletakse pankrotiavaldust ja tehakse pankrotiotsus – kas kuulutatakse pankrot välja ja algatatakse pankrotimenetlus või jääb pankrot välja kuulutamata. Seega Rootsi seadusandluse järgi pankrotimenetluse algatamise kohta, sarnaselt Soome ja Saksaga, eraldi vaheotsust ei tehta. Sisuline pankrotimenetlus algab pankroti väljakuulutamisest. Pärast pankrotiotsuse tegemist ei ole võimalik pankrotiavaldust tagasi võtta. Kõrgema astme kohus võib aga pankrotiotsuse tühistada, kui võlgnik otsuse edasi kaebab. Edasi saab ta kaevata isegi juhul kui pankrotiavalduse esitajaks oli võlgnik ise või nõustus võlausaldaja esitatud pankrotiavaldusega (Rootsi PankrS II ptk § 22).

⁶⁹ Swedish Bankruptcy Act (konkurslagen) 1987:672, english translation by James Hurst; välja antud Rootsi Justiitsministeeriumi poolt Stockholmis 1998.a.

Taani pankrotiseaduse⁷⁰ kohaselt kuulutatakse pankrot välja võlgnikule, kes on maksejõuetu ning seda maksejõuetust ei saa pidada ajutiseks. Maksejõuetus loetakse tekkinuks kui võlgnik tunnistab oma maksejõuetust või peatab oma maksete tegemise või kui kolme pankrotiavalduse esitamisele vahetult eelnenud kuu jooksul ei ole olnud võimalik võlgniku käest sissenõutavat võlga sisse nõuda (Taani PankrS § 18). Pankrotiavalduse võivad esitada kas võlgnik või võlausaldaja. Võlausaldaja peab oma pankrotiavalduse esitamist põhjendama (Taani PankrS § 23). Kui võlausaldaja esitab pankrotiavalduse, ilma et pankroti väljakuulutamise eeldused oleksid täidetud ja kui pankrotimenetlust oleks võimalik piisava hoolikuse korral ära hoida, vastutab avalduse esitanud võlausaldaja võlgniku ees mistahes sellele tekkinud kahju ning võlgniku nime ja maine kahjustamine eest, olenemata sellest, kas võlgnik on tegelikult maksejõuetu või mitte (Taani PankrS § 28). Seega on siin tegemist äärmiselt võlgnikukeskse menetlusega ning võlausaldaja peab äärmise tähelepanu ning hoolsusega oma avaldust suutma põhjendada ning jälgima, et võlgnikul esinevad piisavad pankrotieeldused. Eestis peab võlausaldaja, kes on esitanud pankrotiavalduse, *kuigi ta teadis või pidi teadma*, et pankrotiavalduse esitamiseks puudub alus, hüvitama võlgnikule sellega tekitatud kahju (PankrS § 10 lg 6).

Taanis peab võlgnik oma avaldusele lisama finantsaruande ja võlausaldajate nimekirja. Kohus kutsub võlgniku istungile ja võib nõuda tema käest suulist või kirjalikku teavet tema rahalise olukorra kohta. Kui võlgnik istungile ei ilmu, loetakse tema pankrotiavaldus tühistatuks (Taani PankrS § 22).

Taani pankrotiseaduses on sätestatud omapärane, maksete tasumise edasilükkamisega seonduv algatamise menetlus⁷¹, mille abil saab enne pankrotimenetluse algatamist selgitada välja võimalused pankroti vältimiseks.⁷² Maksete tasumise edasilükkamist taotlev võlgnik esitab vastava taotluse esimese astme kohtule. Samas taotluses peab võlgnik esitama ettepaneku järelevaataja määramise kohta (Taani PankrS §§ 10,11), kelleks kohus võib, kuid ei pruugi nimetada võlgniku pakutud isikut. Kohus võib maksete edasilükkamise taotluse rahuldamiseks kokku kutsuda ka võlausaldajate

⁷⁰ L.Lindenchrone Petersen; N.Orgaard. *Danish Insolvency Law - survey*, english translation by Hanne Gron. Denmark 1996.

⁷¹ *Betalingsstandsning*, ing.keeles *suspension of payments* - maksete tasumise edasilükkamine

⁷² kõnesolev menetlus on Taani pankrotiseaduses uudne. Algselt tekitas maksete tasumise edasilükkamise menetlus palju vaidlusi ja vastuväiteid muuhulgas seetõttu, et menetlusega kaasnevat võlgniku kaitset kardeti ära kasutatavat ka lihtsalt aja võitmiseks ilma realistliku võimaluseta tegelikult pankrotti vältida. Esilekerkinud probleemide tõttu uuendati maksete tasumise edasilükkamist käsitlevat regulatsiooni 1984. aastal;

vt R.Ovaska. *Maksukyvvyttömystilasta ja sen ratkaisukeinoista*.Helsinki 1992, p 109

komitee⁷³, milles võib olla kuni 3 liiget. Kui võlgniku ettevõttes on üle 25 töötaja, on ka töötajatel õigus saata üks endi hulgast võlausaldajate nõukogusse (Taani PankrS § 14). Kohus määrab ka võlausaldajate üldkoosoleku tähtaja, mis peab toimuma 3 nädala jooksul maksete tasumise edasilükkamise avalduse vastuvõtmisest (Taani PankrS § 11).

Maksete tasumise edasilükkamise menetlus lõppeb kui võlgnik võtab avalduse tagasi, algatakse saneerimismenetlus, esitatakse pankrotiavaldus või maksete lõpetamise avalduse esitamisest on kulunud kolm kuud. Pärast kolmekuulist perioodi, millise jooksul on võlgnikul võimalus oma olukorda parandada ja see ei ole tal õnnestunud, algatab kohus pankrotimenetluse. Kui võlgnik ei ole teatanud kohtule makseraskustesse sattumisest ega palunud maksete tasumise edasilükkamise menetluse algatamist, võib võlausaldaja esitada võlgniku kohta pankrotiavalduse. Ka Taanis algab pankrotimenetlus pankroti väljakuulutamise ajahetkest. Töö autor ei poolda Taanis kasutusel olevat maksete edasilükkamise instituuti, kuna on üsna tõenäoline, et nimetatud menetlust hakatakse kasutama nõ venitustaktikana, kuigi pankrotimenetlus ja pankroti väljakuulutamine on püsiva maksejõuetuse tõttu möödapääsmatu.

Ameerika Ühendriikide pankrotiõiguses on sarnaselt Prantsusmaaga tugev rõhuasetus saneerimisele. Ameerika pankrotimenetlusele on omane jagunemine kaheks: likvideerimismenetluseks ja saneerimismenetluseks. Ameerika Ühendriikide pankrotiseadustiku (*Bankruptcy Code*)⁷⁴ kohaselt peab selleks, et võlgnikule kohalduksid pankrotiseaduse sätted, tema elu- või asukoht olema Ameerika Ühendriikides või peab tema vara asuma Ühendriikide territooriumil.

Pankrotiavalduse võivad esitada nii võlausaldaja kui võlgnik.⁷⁵ Pankrotieelduseks on laiaulatuslik maksejõuetus.⁷⁶ *Bankruptcy Code*'i kohaselt on võlgnik maksejõuetu pankrotiõiguse mõttes kui võlgnik ei maksa võlgasid, mille maksetähtaeg on saabunud

⁷³ Taani PankrS § 14 lg 1 – *the bankruptcy court may upon request set up a committee of creditors comprising a maximum of 3 members.*

⁷⁴ Bankruptcy Code USA. United States Code. Title 11 – Bankruptcy. Arvutivõrgus: http://www4.law.cornell.edu/uscode/11/usc_sup_01_11.html

⁷⁵ võlgnik ei või Ameerika Ühendriikide pankrotiseadustiku kohaselt esitada avaldust kindlat sissetulekut omava füüsilise isikuna ning samuti ei või võlgnik esitada avaldust põllumajandust puudutavas reorganiseerimismenetluses

⁷⁶ angloameerika õigusruumis võib termini “*insolvency*” (maksejõuetus) all mõelda nii tõelist maksejõuetust kui ülevõlgnevust

ning võlgasid, mis on tekkinud kui *bona fide* vaidluse objekt.⁷⁷ Maksejõuetus määratletakse aga *Bankruptcy Code*'s ülevõlgnevuse tunnustega (võlad ületavad vara).

Saneerimisavalduse võivad esitada samuti nii võlausaldaja kui võlgnik ning võlgniku nõusolek sellise avalduse esitamiseks ei ole vajalik. Vastav regulatsioon näitab selgelt reorganiseerimismenetluse olulisust Ameerika Ühendriikide pankrotiõiguses.

Sellise avalduse võib esitada ka võlgniku tahte vastaselt. Võlausaldajapoolse reorganiseerimisavalduse alusel nõutakse, et juhul kui võlausaldajate arv ulatub 12-ni, ühineksid avaldusega vähemalt kolm võlausaldajat. Avaldusega ühinenud võlausaldajate nõuete kogusumma peab ulatuma vähemalt 5000 dollarini. Kui võlausaldajaid on alla 12, võib avalduse esitada kas 1 või rohkem võlausaldajaid ning avalduse esitajate nõuete kogusumma peab olema vähemalt 5000 dollarit (*Bankruptcy Code* § 303). Reorganiseerimise mõte on teha seda enne kui võlgnik on lõplikult maksejõuetu. Kuna võlgniku maksejõuetuse probleem reorganiseerimisprotsessis reeglina ei lahene, järgneb ikkagi pankrotimenetlus.⁷⁸ Siin ilmneb selgelt Ameerika Ühendriikide pankrotiõiguse saneerimisele suunatud eripära, mis aga praktikas on üsna väheefektiivne.

Prantsusmaa pankrotiseaduse kohaselt algatatakse võlgniku suhtes, kes ei suuda võlgasid oma olemasolevatest vahenditest tähtajaks tasuda, esmalt saneerimis-, siis likvideerimismenetlus. Eraldi on reguleeritud ka füüsiliste isikute pankrotimenetlus, kuid seda kasutatakse praktikas väga harva ning regulatsioon ise on lähedalt seotud kriminaalõigusega. Prantsusmaa ja Ameerika Ühendriikide pankrotimenetluse oluline eripära võrreldes teiste riikidega on pankrotimenetluse algatamisele eelnevas saneerimismenetluses. Sarnaselt Ameerika Ühendriikidega, tehakse ka Prantsusmaal enne pankroti väljakuulutamist kindlasti läbi saneerimisperiood.⁷⁹

Nii likvideerimis- kui saneerimismenetlus algavad avalduse esitamisega kohtule. Põhimõtteliselt võib avalduse esitamisele järgnevast perioodist rääkida kui maksejõuetus-, mitte kui pankrotimenetlusest. Alates avalduse esitamisest hakatakse tingimata esmalt tegelema saneerimisega ning kui tervendamine tulemusi ei anna, järgneb likvideerimismenetlus.

⁷⁷ “the debtor is generally not paying such debtor’s debts as such debts become due unless such debts that are the subject of a bona fide dispute”, *Bankruptcy Code* 303

⁷⁸ R.Ovaska. *Katsaus eräiden maiden konkurssimenettelyä korvaavaan oikeuteen*. Helsinki 1985, p 80

⁷⁹ Samas, lk 93

Prantsusmaal on võimalik enne pankrotimenetluse algatamist maksete tegemise peatamine. Kui maksejõuetus tähendab, et kohustusi on varast rohkem, siis maksete tegemise peatamine viitab suutmatusele täita tähtjaks kohustusi olemasolevatest vahenditest. Seega võib võlgnik maksete tegemise peatada isegi siis kui ta tegelikult maksejõuetu ei ole. Maksete tegemise võib peatada võlgniku rahavoo defitsiidi korral ja isegi siis, kui võlgnikul on väärtuslikku vara, mida lihtsalt ei ole võimalik realiseerida. Kohus aga võib oodata ja jälgida, kas rahavooprobleem on ajutine või püsib.⁸⁰

Pankrotiavalduse peab võlgnik esitama kohtule 15 päeva pärast maksete tegemise peatamise päeva juhul, kui võlgnik ei ole suutnud selle aja jooksul sissenõutavaid makseid tasuda. Kui äriühingu juhatuse liikmed pankrotiavaldust ei esita, võidakse nad isiklikult vastutusele võtta. Pankrotiavaldusele tuleb lisada viimase majandusaasta raamatupidamisaruanne; võlausaldajate nimekiri ja nendele võlgnevate summade loetelu; võlgniku vara inventariloend; avaldus võlgniku töötajate arvu ja aastakäibe kohta ning muud võlgniku rahalise olukorraga seotud dokumendid.⁸¹

Eeltoodud menetluste algatamiseks võib avalduse esitada ka võlausaldaja. Avalduses tuleb ära näidata võla liik ja summa ning avaldada, kas võla sissenõudmiseks on juba meetmed tarvitusele võetud. Menetluse võib alata ka kohus ise või riiklik süüdistaja.⁸²

Prantsusmaa pankrotiõiguse puhul on selgelt rõhutatud võlgniku saneerimismenetlusele. Kui võlglasest juriidiline isik on elujõuline, toimub tema saneerimine. Oluline on märkida, et võlgniku isikut ja tema ettevõtet peab käsitlema teineteisest eraldi. Seda põhimõtet ei järgita muidugi eranditeta, sest reeglina takistab pankrotikuritegu juriidilisest isikust võlgniku saneerimismenetlust ja viib selle tavaliselt siiski likvideerimismenetluseni.⁸³ Prantsusmaal võib võlausaldaja esitada pankrotiavalduse niipea kui võlgnik ei ole võimeline oma kohustust täitma. Menetluse esimene staadium, mis kestab 4-20 kuud, on kohtu jaoks ettevalmistav uurimisperiood, mille lõpuks kohus otsustab, kas likvideerida äriühing või võtta vastu

⁸⁰ Samas, lk 97

⁸¹ andmed ja kokkuvõtted Prantsusmaal kohaldatava pankrotiseaduse põhimõtete kohta on arvativõrgus: http://www.internationallawoffice.com/countryres.cfm?Newsletters_Country=France

⁸² J.H.Dalhuisen. *Dalhuisen on international insolvency and bankruptcy*. New York 1986, p 214

⁸³ T.Utriainen; H.Vento. *Konkurssirikokset*. Helsinki 1987, p 12-13

äriühingu reorganiseerimise plaan, mis seisneb kas äriühingu müümises või äritegevuse jätkamises.⁸⁴

Prantsusmaal on pankroti väljakuulutamise pankrotimenetluse algatamisega samatähenduslik. Kui Prantsusmaal toimub saneerimine pankrotimenetluse käigus, siis Ameerika Ühendriikides viiakse kõigepealt läbi rehabiliteerimine, siis alles algatakse pankrotimenetlus. Selles osas sarnaneb viimatinimetatud menetlus pigem Soomele, kus saneerimine on pankrotimenetlusest eraldi reguleeritud ning pankrotimenetluse raames seda läbi ei viida.

Venemaa pankrotiseaduse⁸⁵ kohaselt on maksejõuetus arbitraažikohtu poolt tunnustatud või võlgniku enda poolt tunnistatud võimetus rahuldada täiel määral võlausaldajate nõudeid või tasuda ettenähtud makseid. Maksejõuetuse tunnused erinevad vastavalt sellele, kas on tegemist füüsilise või juriidilise isiku maksejõuetusega. Pankrotimenetluse füüsilise isiku suhtes võib algatada hetkest kui ta ei ole täitnud oma rahalisi kohustusi kolm kuud ning tema võlad ületavad tema vara. Juriidiliste isikute puhul eeldatakse nende maksejõuetust juhul, kui nad ei ole sissenõutavaid võlgasid tasunud kolme kuu jooksul.⁸⁶

Kesksel kohal sarnaselt muude riikidega, on Venemaa pankrotiseaduses võlausaldaja, sest vaid võlausaldaja võib pöörduda arbitraažikohtu poole võlgniku maksejõuetuks tunnistamise avaldusega ja võtta osa võlausaldajate üldkoosolekust ning seal hääletada. Võlausaldajateks on Venemaa pankrotiseaduse kohaselt need isikud, kellel on võlgniku vastu lepingutest, majandustegevusest või töösuhtest tingitud nõue.

Pankrotiavalduse võib esitada juhul kui võlausaldajate nõuded kokku ulatuvad vähemalt 500 miinimumpalga määran. Menetluse algatamise eelduseks on menetluskulude tasumine võlgniku poolt. Kui võlgnikul selleks vara ei ole, raugab menetlus vara puudumise tõttu. Töö autor leiab, et menetlus sellisel alusel raugema ei peaks ning tuleks anda võimalus võlausaldajatele menetluskulude katteks arbitraažikohtu deposiiti raha kanda. Kui aga võlausaldajad sellest keelduvad, menetlus raugab.

⁸⁴ J.H.Dalhuisen. *Osundatud teos*, lk 219-235

⁸⁵ 8.1.1998/6-FZ, kokkuvõtte seadusest G.Harti artiklis *Undoing privatization? Russian Bankruptcy Law and privatization*. Atlanta 1998, p 43

⁸⁶ V.Orlov. *Venäjän uusi insolvenssilaki*. Defensor legis 2/1999, lk 345

Hetkest, mil arbitraažikohus teeb otsuse pankrotiavalduse menetlusse võtmise kohta⁸⁷, võib rahalisi tehinguid võlgnikuga teha vaid vastavalt pankrotiseaduse sätetele.⁸⁸

Pankrotiavalduse menetlusse võtmisele järgneb Venemaal sarnaselt Saksamaaga ettevalmistav periood, mil kohus selgitab välja, kas võlgnik on maksejõuetu või mitte. Arbitraažikohus teeb otsuse pankrotimenetluse algatamise ja võlgniku pankroti väljakuulutamise kohta juhul kui maksejõuetuse tunnused on välja selgitatud ja tõendatud ning ei ole alust saneerimiseks. Pankrotimenetlus võib kesta ühe aasta.

Eeltoodu põhjal võib järeldada, et pankrotimenetluse algatamisel tõusetub kaks olulist probleemi – kas võlgniku saneerimismenetlus peaks algama enne pankrotimenetlust ja olema sealjuures reguleeritud pankrotimenetlusest eraldi, ning kas pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise otsused on samatähenduslikud või peaks menetluse algatamise otsustama enne pankrotiotsuse tegemist.

Erinevate riikide õiguskorrad on nimetatud küsimused lahendanud erinevalt.

Ameerika Ühendriikides, Prantsusmaal ja ka Lätis on seadusandja võimaldanud pankrotimenetlusele eelneva saneerimismenetluse. Reguleeritud on saneerimine pankrotiseaduse raames. Ka Saksa pankrotiõiguses ei reguleerita saneerimismenetlust eraldi.

Soomes viiakse läbi pankrotimenetlusest eraldi saneerimismenetlus ning menetlused on reguleeritud eraldi seadustega. Seega pankrotimenetluse käigus saneerimist ei toimu.

Töö koostaja on seisukohal, et äärmiselt oluline on võimalusel vältida pankrotte ning pigem tervendada ettevõtlust, luues eeldused majandusraskustes olevate ettevõtjate jätkusuutlikkusele. Saneerimismenetluses on oluline roll tervendamisprogrammi väljatöötamisel ja järelevalvel, mille toimimine vajab täpset regulatsiooni. Et lahendada maksejõuetusega seotud probleemid nii, et võlgnikul oleks võimalik majandustegevust jätkata, peaks Eesti selles osas järgima Soome eeskuju ning võtma vastu eraldi saneerimismenetlust reguleeriva seaduse. See on aga eraldi uurimisteema, mida käesoleva töö raames rohkem ei käsitleta. Saneerimismenetlust on põhjalikult käsitletud TÜ õigusteaduskonnas kaitsnud magistritöös “Saneerimine kui alternatiiv

⁸⁷ otsuse pankrotiavalduse menetlusse võtmise kohta peab arbitraažikohus tegema 3 päeva jooksul avalduse laekumisest. Kohus võib jätta avalduse vastu võtmata või tagastada selle avaldajale. Mõlemal juhul on avaldajal õigus otsus edasi kaevata

⁸⁸ võlausaldajad ei või tehinguid teha otse võlgnikuga, vaid kõik tehingud tehakse võlausaldajate üldkoosoleku või toimkonna nõusolekul võlgnikku esindava halduriga

ettevõtte likvideerimisele pankrotimenetluses”⁸⁹ ning “Likvideeriva pankrotimenetluse alternatiivid maksejõuetuse tingimustes”⁹⁰. Saneerimismenetlust reguleeriva seaduse vastuvõtmine mõjutab oluliselt ka pankrotimenetluse algatamise regulatsiooni pankrotiseaduses. Kui võlgniku saneerimine siiski ei õnnestu, tõusetub küsimus, kuidas algatada saneerimismenetluse järgselt pankrotimenetlus. Eeltoodut saab pankrotiseaduses reguleerida alles siis kui saneerimismenetlust reguleeriv seadus on vastu võetud.

Teine oluline küsimus on seotud pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise vahele jääva perioodiga. Saksa, Soome, Rootsi ja Taani pankrotiseaduste kohaselt järgneb pärast avaldusega seotud nõuete ja aluste väljaselgitamist pankrotiotsus ning pankroti väljakuulutamise hetkest algab pankrotimenetlus. Seega on pankrotimenetluse algatamine ja pankroti väljakuulutamine samatähenduslikud. Põhimõtteliselt toimub kõigi eelpool võrreldud pankrotiseaduste alusel perioodil pankrotiavalduse esitamisest kuni pankrotimenetluse algatamiseni sarnaste asjaolude väljaselgitamine ja pankrot kuulutatakse välja kui võlgnik on maksejõuetu.

Olulise erinevusena otsustab Eesti kohus pärast pankrotiavalduse vastuvõtmist kõigepealt menetluse algatamise. Menetluse algatamisele järgneb periood, mille jooksul teevad pankrotimenetluse organid (eelkõige kohus ja ajutine haldur) kindlaks võlgniku tegeliku olukorra ning alles seejärel teeb kohus pankrotiotsuse. Samad toimingud tehakse teistes riikides enne pankrotimenetluse algatamist. Seega võib meil tekkida olukord, kus pankrotimenetlus algatakse kuid võlgnik ei ole maksejõuetu ja menetlus siiski juba käib. Pankrot jääb küll välja kuulutamata, kuid võlgniku maine on juba kahjustatud. Eeltoodut võib välja tuua kui miinust võrreldes teiste riikide pankrotiseaduste regulatsiooniga. Töö autor leiab, et pankrotiseaduse § 15 lõikes 2 toodud pankroti väljakuulutamata jätmise aluseid võiks täiendada sättega, millise kohaselt jätab kohus pankrotimenetluse algatamata kui on veendunud, et võlgnik on maksejõuline.

⁸⁹ töö autor *mag.iur.* Urmas Tross, juhendaja prof. Paul Varul; arvutivõrgus: http://www.ester.utlib.ee/search*est/aTross%2C+Urmas

⁹⁰ töö autor *mag.iur.* Priit Manavald, juhendaja prof. Paul Varul; arvutivõrgus: http://www.ester.utlib.ee/search*est/aManavald%2C+Priit

Samas on töö autor seisukohal, et Eesti pankrotiseadus võimaldab eelisenä teiste riikide ees juba algstaadiumis teha selgeks, kas on alust menetluse algatamiseks või mitte. Seejuures on pankrotimenetluse algatamise eraldi otsustamine suunatud võlgniku paremale kaitsele, kui võlgniku pankrotti ei ole alust välja ei kuulutatud. Juba esimese kontrolli käigus on võimalik kõrvale jätta need nõuded, mille alusel ei oleks pankrotti nagunii välja kuulutatud. Peamine eelis siin on see, et ei kulutata aega maksevõime uurimisele.

Probleeme võib tekkida olukorras, kus võlgnik on küll maksejõuetu, kuid võlausaldaja pankrotiavalduses esitatud nõude alusel kohus menetlust ei algata. Lahenduse pakub tsiviilseadustiku üldosa seadus ja äriseadustik, milliste kohaselt peab juriidiline isik, olles püsivalt maksejõuetu, esitama ise pankrotiavalduse (TsÜS § 36, ÄS § 180; 306). Eestis vaadatakse pankrotiasjad läbi koos teiste tsiviilasjadega I astme kohtus. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaselt on tsiviilkohtumenetluse ülesanne tsiviilasi õigesti ja võimalikult kiiresti läbi vaadata ning lahendada (TsMS § 3). I astme kohtus otsustab kohus avalduse menetlusse võtmise 20 päeva jooksul avalduse esitamisest (TsMS § 149 lg 1).

Lühem tähtaeg avalduse menetlusse võtmise otsustamiseks on pankrotiseaduses sätestatud pankrotimenetluse kiirendamiseks. Eestis otsustab kohus vastavalt pankrotiseadusele pankrotimenetluse algatamise 10 päeva jooksul pankrotiavalduse esitamisest. Algatamise või algatamata jätmise kohta teeb kohus määruse (PankrS § 15 lg 5).

Erinevalt teistest riikidest on meil sätestatud kaks tähtaega – menetluse algatamise otsustamiseks ja pankrotiotsuse tegemiseks. Teistes riikides langevad need tähtajad kokku, mistõttu käsitletakse pankrotiavalduse läbivaatamise tähtaegu töö 3. peatükis.

2.1.2. PANKROTIMENETLUSE ALGATAMISEST KEELDUMISE ALUSED.

Seadusest tulenevad alused (PankrS § 15), mille korral jätab kohus pankrotimenetluse algatamata, on järgnevad: võlgnik vaidleb nõudele põhjendatult vastu ja kohus leiab, et vaidlus nõude üle tuleb lahendada väljaspool pankrotimenetlust; nõue on pandiga täielikult tagatud; pankrotiavalduse aluseks olevate nõuete suurus ei ületa aktsiaseltsi puhul 200 000 krooni, osa-, täis- või usaldusühingu puhul 40 000 krooni ja teiste juriidiliste isikute või füüsiliste isikute puhul 10 000 krooni; võlausaldaja ei ole oma

pankrotiaval dust piisavalt põhistanud või nõude olemasolu tõendanud; võlausaldaja on jät nud tasumata seaduses sätestatud deposiidi ajutise halduri tasu ja kulutuste katteks; võlgnik või kolmas isik on enne pankrotimenetluse algatamist täitnud kohustuse, millel pankrotiaval dust põhineb või andnud piisava tagatise kohustuse täitmiseks või esinevad muud seaduses sätestatud alused.

Eesti pankrotiseadus on pankrotimenetluse algatamise aluste seadusega reguleerimisel unikaalne – teiste käesolevas töös võrdlevat käsitlust leidvate riikide pankrotiseaduses on sarnased alused pankroti väljakuulutamise alusteks. Seetõttu käsitleb autor selles alapeatükis võrdlust teiste riikide seadusandlusega valikuliselt ning lähtub rohkem kohtupraktikast. Peamine eesmärk on analüüsida pankrotimenetluse algatamisest keeldumise aluste põhjendatust ja vajalikkust pankrotiseaduses.

Pankrotiseaduse § 15 lg 2 punkti 2 kohaselt ei algata kohus pankrotimenetlust, kui avalduses sisalduv nõue on pandiga täielikult tagatud. Pandi all tuleb mõelda pandi kõiki liike – käsi-, register-, kommerts-, väärtpaberi- ja kinnispanti ehk hüpoteeki.⁹¹ Küll tuleb aga pankrotimenetlus algatada, kui nõue on pandiga tagatud ainult osaliselt ja pandiga mittetagatud nõude osa on nii suur, et arvestades võlglaste varalist seisundit, võib võlglane osutada pankrotivõlglasteks.

Tartu maakoh tu 22. detsembri 1999. a. otsusega tsiviilasjas nr 2-530/99⁹² otsustas kohus jätta võlausaldaja pankrotiaval dust rahuldamata põhjusel, et esitatud nõue oli täielikult pandiga tagatud. Pandiga olid tagatud ka nõudega seotud kõrvalnõuded, sealhulgas viivised, leppetrahvi, samuti asjale tehtud kulutused, kohtukulud ja asja müügiga seotud kulutused. Kuna pandieseme müügi hind ehk väärtus selgub alles müümisel ja on võlausaldaja esindaja sõnul seetõttu pandilepingus eksitav, ei olnud eelnevalt võimalik tuvastada, kas pandieseme müügist saadud rahast piisab pandiga tagatud nõude rahuldamiseks või mitte.

Võlausaldaja esitas otsuse peale apellatsioonkaebuse, kus ta muuhulgas viitas asjaolule, et pandieseme hinda ei ole pandilepingus märgitud, mistõttu ei saa tõendada pandilepinguga asjaolu, et nõue on täielikult tagatud. Samas rõhutab apellant, et AÕS § 29 lg 3 kohaselt loetakse asja väärtuseks selle harilikku väärtust, kui seaduses või tehinguga ei ole sätestatud teisiti. Sama paragrahvi lõige 2 kohaselt on asja harilik väärtus selle kohalik keskmine müügi hind. Seetõttu olevat väär kohtu

⁹¹ täpne määratlus asjaõigusseadus (AÕS) – RT I 1993,39,590;1995,26-28,355 (§§ 281 – 364) ja kommertspandiseadus (KomPS). – RT I 1996, 45, 848

seisukoht, nagu ei oleks pandieseme väärtust võimalik tuvastada enne selle müümist. Vastustaja viitab siinkohal aga Riigikohtu praktikale. Riigikohtu tsiviilkolleegium on 12. märtsi 1998. a. otsuses asjas nr 3-2-1-31-98⁹³ asunud seisukohale, et pandieseme müügihind selgub selle müümisel ja ei pankrotimenetluse algatamise otsustamisel ega algatatud pankrotimenetluse käigus pea ega saagi tuvastada, kas pandieseme müügist saadud rahast piisab pandiga tagatud nõude rahuldamiseks või mitte.

Tartu Ringkonnakohtus jättis oma otsuses tsiviilasjas II-2-139/00 13. aprillist 2000.a. apellatsioonikaebuse rahuldamata leides, et kuna panditud asja müük võib toimuda erinevatel viisidel, samuti arvestades, et panditud asja müügist saadud rahast arvatakse maha müügikulud, ei ole põhjendatud ka olukorras, kus pandilepingus puudub pandihind, lähtuda asja harilikust väärtusest. Pandieseme müügihind selgub selle müümisel ning müümisel kujunev hind ei ole seotud asja hariliku väärtusega, seetõttu pankrotimenetluse käigus ei saagi tuvastada, kas pandieseme müügist saadud rahast piisab tagatud nõude rahuldamiseks või mitte.⁹⁴

Töö autor on seisukohal, et pandi puhul peab kohus siiski hindama pandieseme väärtuse, kuna vastasel korral kaotab pandiga tagatud nõude regulatsioon pankrotiseaduses üleüldse mõtte. Kui kohtu hinnangul ületab pandieseme väärtus nõude suuruse, jätab kohus pankrotimenetluse algatamata. Tuginedes eeltoodule leian, et Riigikohtu seisukoht otsuses asjas nr 3-2-1-31-98 (vt viide 93) ei ole õige ning kohus peab tegema otsuse müügihinna kohta enne müüki, sest vastasel juhul ei saa seadust kohaldada. Pandipidaja nõude alusel ei algatata pankrotimenetlust seetõttu, et eeldatakse tema nõude tagatust ja lähtutakse sellest, et tema nõue on tagatud nagunii. Sisuliselt ei vaja pandipidaja oma nõude rahuldamiseks pankrotimenetlust, see ei ole talle vajalik kaitsevahend tema õiguste kaitse seisukohalt. Pandi eseme hinda määrares tuleb otsustada, kas pandipidaja õigused on piisavalt kaitstud või mitte. See omakorda sõltub pandi eseme müügist eelduslikult saadavast rahast.

Pankrotimenetluse algatamise otsustamiseks peab kohus muuhulgas eelkõige välja selgitama, kas esitatud avaldus põhineb selgel nõudel.

⁹² arvutivõrgus: <http://www.tarturk.ee>

⁹³ arvutivõrgus: www.nc.ee/rkis/laheidid/tekst/2-1-31-98.html

⁹⁴ Tartu Ringkonnakohtu otsus II-2-139/00 13. aprillist 2000.a., arvutivõrgus: <http://www.tarturk.ee>

Vana pankrotiseaduse kohaselt ei loetud nõuet selgeks kui see oli vaidlustatud tsiviilkohtu- või haldusmenetluses või kriminaalmenetluses või võlgnik vaidles nõudele põhjendatult vastu ja kohus leidis, et nõuet tuleb tõendada hagimenetluses (PankrSV § 11 lg 3 p 2). Kehtivas pankrotiseaduses on eeltoodud reeglit mõnevõrra muudetud, regulatsioon ei ole enam nii jäik. Kui varem piisas pankrotimenetluse algatamata jätmiseks vaid faktist, et teine kohtumenetlus käis, siis nüüd ei pea kohus teises menetluses vaidlustatud nõuet enam tingimata tõlgendama kui ebaselget nõuet. Kohtupraktika on näidanud, et varemkehtinud regulatsioon andis võlgnikule väga lihtsa võimaluse tema suhtes pankrotimenetluse algatamise vältimiseks.⁹⁵ Kohus võib endiselt pankrotimenetluse algatamisest keelduda kui pankrotiavalduse aluseks olev nõue ei ole piisavalt tõendatud (PankrS § 15 lg 2 p 4) või kui võlgnik vaidleb nõudele põhjendatult vastu ja kohus leiab, et vaidlus nõude üle tuleb lahendada väljaspool pankrotimenetlust (PankrS § 15 lg 2 p 1). Probleem võib tekkida juhul kui nõue on vaidlustatud, pankrotimenetlus aga algatatakse ning alles seejärel selgub teises menetluses tehtud otsuse alusel, et nõuet ei ole. Seega kui käib samaaegselt teine menetlus, tuleks siiski eeldada, et nõue ei ole selge. Sellist olukorda aitavad ennetada kohustusliku eelistungi pidamine, millise käigus peaksid menetluse algatamise eeldused kohtule võimalikult selgeks saama.

Erandliku regulatsioonina esineb meie pankrotiseaduses menetluse algatamise alusena toodud nõuete suuruse alammäära piirang. Võrreldes varemkehtinud seadusega on nimetatud alammäärad 2-4 korda suurenenud.⁹⁶ Saksamaal ei sätestata seadusega sääraseid alammäärasid, kuna maksejõuetu võib olla juriidiline või füüsiline isik ka väiksema nõude mittetäitmise korral.⁹⁷ Töö autor on seisukohal, et nõude alammäära seadmine on õigustatud, seades avalduse esitamisele piirid. Piiride seadmine on seotud ebaproportsionaalsuse vältimisega – võlgniku kaitse seisukohalt ei ole mõistlik kui väikese nõude alusel algatatakse aeganõudev ja kulukas pankrotimenetlus. Soome

⁹⁵ Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20.12.1999.a. otsusest 3-2-1-109-99 nähtub, et võlausaldaja esitas kohtule avalduse võlgniku pankroti väljakuulutamiseks, kuna viimane ei olnud tasunud rendilepingust tulenevat võlga. Rendileping sõlmiti perioodiks 01.09.97 – 01.09.98, võlgnevus tekkis perioodil 04.-08.98. Võlgnik väitis, et esitas 05.03.99 hagiavalduse rendilepingu tühisuse tunnustamise nõudes. Vastavalt PankrSV §-le 11 lg 3 p 1 ei ole võlausaldaja nõue selge, kuna võlgnik on vaidlustanud nõude aluseks oleva tehingu selle tühisuse tõttu. Pankrotimenetlus jäeti algatamata.

⁹⁶ Vana pankrotiseaduse kohaselt jättis kohus pankrotimenetluse algatamata, kui pankrotiavalduse aluseks olevate nõuete suurus ei ületanud aktsiaseltsi puhul 100 000 krooni, osa-, täis- või usaldusühingu puhul 10 000 krooni ja teiste juriidiliste või füüsiliste isikute puhul 5000 krooni (PankrSV § 11 lg 2 p 3); kehtiva pankrotiseaduse § 15 lg 2 p 3 kohaselt on nimetatud rahalised suurused vastavalt 200 000 kr, 40 000 kr ja 10 000 kr.

⁹⁷ C.Paulus. *The New German Insolvency Code*. Texas International Law Journal 1/1998, p 12

pankrotiseaduse 2. peatüki § 2 kohaselt jäetakse võlausaldaja pankrotimenetlus algatamata kui võlausaldaja nõue on väike ja pankrotimenetlusele tehtavad kulutused on ebamõistlikult suuremad menetlusest saadavast nõ kasust. Töö autor leiab, et eeltoodud sätte rakendamisel võib tõusetuda arvukalt vaidlusi, milline nõue on siiski liiga väike ja milline vahe menetluskulude ja saadava vahel on ebamõistlikult suur. Meie seaduses fikseeritud konkreetset piirmäärad välistavad sellesisulised vaidlused. Kohus jätab võlausaldaja pankrotiavalduse esitamisel pankrotimenetluse algatamata juhul, kui võlausaldaja ei ole oma pankrotiavaldust piisavalt põhistanud või nõude olemasolu tõendanud. Pankrotiavalduse põhistamiseks peab võlausaldaja põhistama võlgniku maksejõuetuse. Pankrotiavalduses ei pea võlausaldaja põhjendama ega tõendama võlgniku maksejõuetust majanduslikult, vaid ta peab tuginema pankrotiseaduse §-s 10 loetletud asjaoludele. Nõude olemasolu tõendamiseks peab võlausaldaja esitama kõikvõimalikud tõendid nõude suuruse, aluse ja täitmise tähtaja kohta. Põhistades §-s 10 toodud asjaolusid, põhjendab ta sellega oma nõude esitamise põhjendatust, mitte ei tõenda võlgniku maksejõuetust.

Menetluse algatamisest keeldumise aluseid tuleks võrdluse korral teiste riikidega, kus kohus ei tee kahte eraldi otsustust pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise kohta, lugeda reeglina pankroti väljakuulutamisest keeldumise aluseks. Pankroti väljakuulutamisega seonduvad probleemid leiavad käsitlemist alapeatükis 3.1.

Allolevalt võrdleb töö autor neid asjaolusid, mis on meil teiste riikide suhtes võrreldavad kui pankrotimenetluse algatamisest keeldumise alused.

Saksa pankrotiseadus ei sätesta konkreetseid aluseid, millise korral pankrotimenetlust ei algatata. Samuti ei too Saksa pankrotiseadus välja pankroti väljakuulutamisest keeldumise aluseid. Seaduse kohaselt algatatakse menetlus ja kuulutatakse pankrot välja eeldusel, et on olemas algatamise alus (Saksa PankrS § 16), st võlgnik on maksejõuetu või võlgnik ise on esitanud avalduse, millises ta avaldab, et teda ähvardab maksejõuetus. Kohus pöörab tähelepanu pankrotiavalduse laekumisel selle vastuvõtmisest keeldumise alustele ning ei rahulda avaldust, kui võlgniku varast tõenäoliselt ei piisa menetluse kulude katteks. Avaldus võetakse vastu kui vajalik rahasumma ehk deposiit ette tasutakse. Kohus kannab võlgniku, kelle puhul pankrotiavaldus on vara ebapiisavuse tõttu tagasi lükatud, tsiviilkohtupidamise seadustikus sätestatud nimekirja (võlglaste nimekiri). Isikul, kes on tasunud eeltoodud

deposiidi, on õigus nõuda nimetatud ettemakse hüvitamist kõigi isikute poolt, kes rikkudes ühinguõiguse sätteid oma kohustusi eirates ja süüliselt on jätnud pankrotiavalduse esitamata. Kui on vaieldav, kas isik käitus kohustusi eirates ja süüliselt, siis on tal tõendamiskohustus. Nõue aegub 5 aasta jooksul (Saksa PankrS § 26).

Eesti pankrotiaseaduse kohaselt loetakse võlgniku vara ebapiisavust menetluse kulude katteks pankroti raugemise aluseks. Samamoodi on sätestatud ka Saksa pankrotiseaduse §-s 207: kui pärast pankroti väljakuulutamist selgub, et pankrotivarast ei piisa menetluse kulude katmiseks, siis peatab kohus menetluse. Peatamist ei toimu, kui tasutakse ära kohtu deposiit. Võlgniku varaline seis peale avalduse vastuvõtmist ning selle alusel menetluse algatamist võib muutuda juhul kui menetlus algatati lootuses vara oluliselt kallimalt müüa, kui see tegelikult õnnestus. Võib ilmned, et avalduse vastuvõtmisel võlgnikul vara oli, peale menetluse algatamist aga vara enam ei jätku ning pankrotimenetlus tuleb peatada.

Soome kohtupraktika kohaselt teeb kohus peale avalduse saamist ja pankrotieelduste uurimist otsuse, kas kuulutada pankrot välja või jätta avaldus rahuldamata.

Soome pankrotiseadus toob välja sätteid pankrotimenetluse algatamisest keeldumise ning samas pankrotiavalduse rahuldamata jätmise kohta. Pankrotiseaduse 2. peatüki § 4 kohaselt ei algata kohus menetlust kui võlausaldaja nõue on tagatud pandiga; võlausaldaja nõude tähtaeg on saabunud kuid tema nõue on tagatud kolmanda isiku tagatisega ning pankroti väljakuulutamine oleks vastuolus tingimustega, mida võlausaldaja on tagatist vastu võttes heaks kiitnud või kui võlausaldaja nõude tähtaeg ei ole saabunud ja tema nõue on kaetud kolmanda isiku tagatisega või kolmas isik pakub sellist tagatist.

Võlausaldaja poolt esitatud pankrotiavalduse aluseks peab olema selge nõue, mille kohta ei ole käimas muid kohtuvaidlusi ning teatud erisusi arvestamata jättes peab olema võlg sissenõutavaks muutunud.

Seaduses toodud loetelu põhineb kohtupraktikal ja ei ole ammendav. Üldine põhimõte on see, et täitemenetluse algatamise aluseks sobiv nõue on alati selge. Vastupidine praktika kujuneb konkreetsete kaasuste baasil. Kui nõude kohta on jõustunud kohtuotsus hagimenetluses, mis põhimõtteliselt tõendab nõude olemasolu, eeldatakse,

et nõue on selge.⁹⁸ Kui kohus kahtleb nõude selguses, peab kohus tuvastama nõude selgusega seonduvad asjaolud. Nõude selguse tuvastamiseks võib kohus muuhulgas pankrotimenetluse algatada kui võlgnik ei viibi nõude esitamise asjaolude arutamise juures kohtus, samuti juhul kui nõude osas on jõustunud kohtuotsus, mis on apellatsiooni korras edasi kaevatud. Seega on kohtul nõude selguse osas väga suur hindamisõigus. Objektiivse hinnangu andmiseks peaks kohus tõenäoliselt hindama, kas sama nõude esitamisel hagimenetluses oleks kohus hagi rahuldanud.

Taani pankrotiseaduse kohaselt on pankrotimenetluse mittealgatamise eelduseks alused, kus võlausaldaja nõue on küllaldaselt kaetud võlgniku varale seatud hüpoteegiga; nõudel on küllaldane tagatis kolmandatelt isikutelt ja pankrotiavaldus on vastuolus selle tagatise tingimustega või nõude tähtaeg ei ole veel saabunud ja kolmandad isikud on selle juba küllaldaselt taganud või pakuvad sellise tagatise seadmist.

Muud samalaadsed tagatised loetakse võrdväärseks võlgniku varale seatud hüpoteegiga. Hüpoteegiga võrdväärne on ka küllaldane isiklik tagatis, mille tingimuste kohaselt garant võtab endale esmavastutuse (Taani PankrS § 20).

Rootsi pankrotiseaduse § 10 kohaselt ei algata kohus pankrotimenetlust ning ei kuuluta võlgniku pankrotti välja juhul kui võlausaldajal on võlgnikule kuuluva vara suhtes tagatis või sellega samaväärne väärtpaberitagatis; kolmas isik on esitanud võlausaldaja nõude kohta väärtpaberitagatise ja pankrotiavaldus on selle tagatise tingimustega vastuolus või kui võlausaldaja nõude tähtaeg ei ole saabunud ja kolmas isik pakub väärtpaberitagatist. Kolmanda isiku esitatav või pakutav väärtpaberitagatis tähendab ka tagatist, mille järgi garant vastutab, nagu oleks see tema enda võlg.

Nii Taani, Rootsi kui Soome pankrotiseaduse vastav regulatsioon pankrotimenetluse algatamisest keeldumise ja samas pankroti väljakuulutamisest keeldumise alustest on oma sisus sarnased.

Eesti pankrotiseadus on menetluse algatamisest keeldumise aluste osas oma sätetes eelpool võrreldud riikidest täpsem ja põhjalikum, mis on nii võlausaldaja kui võlgniku õiguskindluse seisukohalt oluline. Pankrotimenetluse algatamise eraldi otsustamine annab võimaluse uurida võimalikult põhjalikult eelnevalt vastuvõetud

⁹⁸ R.Ovaska. *Osundatud teos* 1992, lk 9

pankrotiavalduses toodud nõude sisu ning seeläbi kontrollida ka pankroti väljakuulutamise võimalikke eeldusi. Pankrotimenetluse algatamise või algatamata jätmise otsustamisel ei kulutata aega võlgniku maksejõulisuse selgitamisele vaid kontrollitakse põhjalikult nõuet. Võlgnik võib olla maksejõuline, samas ei ole ta aga võlausaldaja nõuet rahuldanud, vaieldes sellele vastu. Kui kohus leiab, et nõue on selge, siis võib ta pankrotimenetluse ikkagi algatada.

Eestis sätestatud pankrotimenetluse algatamise eraldi otsustamine on tähelepanuväärne seetõttu, et võimaldab pankrotiasja õigeaegselt lõpetada. Peamine erinevus seisnebki nn. uurimisperioodis - aeg pankrotiavalduse esitamisest pankrotiotsuse tegemiseni jääb lühemaks, kui pankroti väljakuulutamise eeldusi nagunii ei esine. See omakorda tingib, et seaduses oleksid kindlad kriteeriumid, kas ja millal saab pankrotimenetluse algatada või millal peaks menetluse pankrotiotsuseni jõudmata lõpetama.

2.2. VÕLGNIKU PANKROTIIVALDUS MENETLUSE ALGATAMISE ALUSENA

2.2.1. VÕLGNIKU PANKROTIIVALDUSELE ESITATAVAD NÕUDED

Pankrotiseaduse kohaselt on võlgniku pankrotiavalduse aluseks tema maksejõuetus (PankrS § 13 lg 1). Võlgnik lisab pankrotiavaldusele seletuse maksejõuetuse põhjuse kohta ja võlanimekirja. Võlanimekirjas märgitakse võlgniku võlad ja võlausaldajad, samuti andmed võlgniku vara kohta. Seletusele ja võlanimekirjale kirjutab võlgnik alla (PankrS § 13 lg 2).

Kui pankrotiavalduse on esitanud võlgnik, siis eeldatakse, et ta on maksejõuetu (PankrS § 31 lg 3) ning juhul kui ei esine asjaolusid, mis selle eelduse ümber lükkavad, kuulutatakse pankrot välja. Uuendusena on kehtiva pankrotiseaduse kohaselt antud võlgnikule võimalus esitada pankrotiavaldus ka siis, kui maksejõuetuse tekkimine tulevikus on tõenäoline. Kohus võib ka sellisel juhul algatada pankrotimenetluse. Siin peab võlgnik suutma oma majanduslikku olukorda väga hästi hinnata, võttes riski pankrotiavaldus esitada juba olukorras, kus tegelikku püsivat maksejõuetust veel ei esine. Varem meie pankrotiseadus sellist võimalust ei andnud.

Soome pankrotiseadus ei sätesta eraldi nõudeid võlgniku pankrotiavalduse esitamiseks. Pankrotiseaduse 7. pkt § 5 kohaselt peab pankrotiavalduses, olenemata sellest, kas avalduse esitab võlgnik või võlausaldaja, sisalduma avaldaja nõue koos põhjendustega, võlgniku kontaktandmed ning avaldaja ja tema esindaja andmed. Võlgnik esitab koos avaldusega ka vara nimekirja, andmed võlausaldajate arvu kohta ja nimekirja suurematest võlausaldajatest koos kontaktandmetega.⁹⁹

Soome vana pankrotiseaduse § 4 kohaselt pidi võlgniku pankrotiavaldus olema kirjalik, võlgnik pidi esitama täpse loetelu oma vara ning võlgade kohta ning pärandvara pankroti korral loetelu pärandvara kõigist pärijatest koos postiaadressidega. Raamatupidamiskohustuslasest võlgnik oli kohustatud esitama kirjaliku loetelu raamatupidamisdokumentidest.

Kohtupraktika näitas, et seaduses toodud kõiki nõudeid võlgniku pankrotiavalduse kohta praktikas ei kasutatud. Võlgnik ei suutnud reeglina avaldust esitades esitada samaaegselt täpset ja täielikku loetelu varast ja võlgadest, nagu seadus seda nõudis. Kohtupraktikas piisas, kui esitati loetelu vähemalt suurematest võlausaldajatest postiaadressidega, et kohus saaks võlausaldajad kutsuda kohtuistungile. Võlglaste seni dokumenteeritud raamatupidamisdokumentidest esitati loetelu harva ja kohus sellist loetelu reeglina ei nõudnud.¹⁰⁰ Vastavalt senisele praktikale, viidi kehtiva pankrotiseadusega sisse asjakohased seadusemuudatused võlgniku pankrotiavaldusele esitatavatele nõuetele.

Saksa pankrotiseaduse kohaselt on võlausaldaja kõrval õigus esitada pankrotiavaldus ka võlgnikul (Saksa PankrS § 13 lg 1). Pankrotimenetlus algatatakse Saksa pankrotiseaduse kohaselt eeldusel, et on olemas algatamise alus – maksejõuetus, ähvardav maksejõuetus või ülevõlgnevus. Seega annab ka Saksa pankrotiseadus võimaluse võlgnikupoolse pankrotiavalduse esitamise korral kuulutada pankrot välja tulevikus tekkida võiva maksejõuetuse korral. Sellise sätte sissetoomine pankrotiseadusesse võimaldab pankrotimenetluse algatada juba enne püsiva maksejõuetuse saabumist, mil on veel reaalselt võimalik võlgniku ettevõtte tervendamine ning seeläbi tema majandustegevuse edasikestmine.¹⁰¹ Ähvardav maksejõuetus on pankrotimenetluse algatamise aluseks vaid juhul, kui võlgnik on

⁹⁹ M.Könkkölä; I.Liukkonen. *Osundatud teos*, lk 28

¹⁰⁰ *Samas*, lk 26

¹⁰¹ seletuskiri pankrotiseaduse eelnõule. Arvutivõrgus: <http://web.riigikogu.ee/ems/>

esitanud avalduse menetluse algatamiseks (Saksa PankrS § 18 lg 1). Ähvardav maksejõuetus on oht muutuda maksejõuetuks kui võlgnik eelduslikult ei ole võimaline olemasolevaid maksekohustusi tähtajaks täitma (Saksa PankrS § 18 lg 2). Ülevõlgnevus on vaid juriidilise isiku puhul menetluse algatamise aluseks. Saksa pankrotiseadus ei sätesta eraldi nõudeid võlgniku pankrotiavalduse esitamisel, vaid menetlus toimub samadel alustel nagu võlausaldaja pankrotiavalduse esitamisel. Eeldatakse, et võlgnik esitab avalduse juhul, kui tal on selleks alus.

Ka Rootsi pankrotiseaduse kohaselt algatab kohus pankrotimenetluse kas võlgniku või võlausaldaja pankrotiavalduse alusel. Kui pankrotiavalduse esitab võlgnik, tuleb avalduse dokumentidele lisada võlgniku allkirjaga vara ja kohustuste nimekiri ning kõikide võlausaldajate nimekiri nende nimede ja postiaadressidega ning vara käsitlevad raamatupidamis- ja muud dokumendid (Rootsi PankrS II ptk § 3).

Muid eeldusi või kohustusi võlgniku pankrotiavalduse esitamiseks seadusega ette nähtud ei ole.

Taani pankrotiseaduse kohaselt võib võlgnik, olles veendunud, et ei suuda oma võlgasid tasuda, esitada esmalt teate maksete katkestamise kohta. Taani pankrotiseaduse regulatsioon on oma ülesehituses teistest pankrotiseadustest erinev, kuna seaduses eelneb pankrotimenetluse algatamist reguleerivale peatükile maksete katkestamise peatükk.

Võlgniku teade maksete katkestamise kohta peab sisaldama ettepaneku selle kohta, kellele võiks määrata järelevalve maksete katkestamise ajaks. Kohus peab viivitamatult võtma seisukoha järelevalve määramise osas, kusjuures võlgniku tehtud ettepanek ei ole kohtule siduv (Taani PankrS § 11 lg 1). Samal ajal määrab kohus ka võlausaldajate üldkoosoleku aja, milline peab aset leidma kolme nädala jooksul võlgnikupoolse maksete katkestamise avalduse esitamisest.

Kohus võib otsustada lõpetada maksete katkestamise perioodi, kui maksete katkestamine teenib põhjendamatut eesmärki; võlgnik ei tee lojaalset koostööd või ei ole püütnud saavutada võlausaldajatega kollektiivset kokkulepet.

Taani pankrotiseaduse §-st 17 tulenevalt on võlgniku ja võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise alused põhimõtteliselt samad, nõuded avaldusele on sarnased. Võlgnikupoolse pankrotiavalduse esitamisel on ka eelduseks, et ta on maksejõuetu. Kui on ilmne, et võlgnik on tegelikult maksevõimeline, avaldust ei rahuldata. Selline

olukord võib tekkida juhul kui võlgnik ei suuda objektiivselt oma majandusseisu hinnata.

Põhimõtteliselt on erinevates riikides võlgniku võimalus esitada pankrotiavaldus sarnane. Avalduse esitamisel eeldatakse, et võlgnik on maksejõuetu ning tema esitatud dokumendid on tõesed. Erandlik on Eesti pankrotiseaduses sätestatud nõue, mille kohaselt peab võlgnik pankrotiavalduses põhistama oma maksejõuetuse (PankrS § 13 lg 1). Maksejõuetuse põhistamiseks lisab võlgnik pankrotiavaldusele seletuse maksejõuetuse põhjuse kohta ja võlanimekirja (PankrS § 13 lg 2 I lause). Maksejõuetuse põhjuse väljatoomist maksejõuetuse põhistamiseks teiste riikide pankrotiseadused otseselt ei nõua.

Töö autor on seisukohal, et võlgniku pankrotiavalduse esitamisel on maksejõuetuse põhistamise nõudel oluline roll. Võlgniku allkirjaga kinnitatud seletus, kus ta toob välja põhjuse, miks ta on maksejõuetu ja sunnitud esitama pankrotiavalduse, lihtsustab kohtu tööd ja kiirendab pankrotimenetlust. Avalduse põhistamine lihtsustab menetlust, sest ajutine haldur saab vajalikud andmed aegsasti, vastasel korral peaks ta neid andmeid hiljem ikkagi välja nõudma asuma. Kui aga võlgnik ei ole põhistanud oma pankrotiavaldust, ei ole see aluseks pankrotimenetluse algatamata jätmisele (PankrS § 15). Võlgniku pankrotiavalduse esitamisel eeldatakse siiski, et võlgnik on maksejõuetu, kui ta seda ka ei põhista. Eeltoodule tuginedes tõusetub keskse küsimusena, miks peab kohus asuma käsitlema seda, kas võlgnik on maksejõuetu või mitte. Kui eeldatakse, et võlgnik on maksejõuetu, võiks kohus võlgniku avalduse koheselt rahuldada. Maksejõuetust hindab kohus eelkõige võlgniku enda kaitse eesmärgil. Võlgniku pankrotiavalduse esitamine võib olla pahatihti emotsionaalne otsus, mida ei ole võlgniku poolt eelnevalt põhjalikult läbi mõeldud ega analüüsitud. Tegemist võib olla ajutiste ja ületatavate makseraskustega.

2.2.2. ESINDUSÕIGUS VÕLGNIKU PANKROTIIVALDUSE ESITAMISEL

Vana pankrotiseaduse kohaselt võisid juriidilisest isikust võlgniku nimel pankrotiavalduse esitada juhatuse või seda asendava organi liikmed ühiselt, täisühingu osanik, usaldusühingu täisosanik, muu seaduses nimetatud isik või organ, samuti likvideerijad ühiselt (PankrSV § 8 lg 4). Täisühingu osanik või usaldusühingu

täisosanik võis ühingu võlgniku nimel pankrotiavalduse esitada ka siis, kui tal ei olnud õigust ühingu esindada või tal ei olnud õigust ühingu esindada üksinda (PankrSV § 8 lg 5).

Kehtiva pankrotiseaduse kohaselt võib juriidilisest isikust võlgniku nimel pankrotiavalduse esitada juhatuse või seda asendava juhtorgani iga liige ka siis, kui tal ei ole õigust juriidilist isikut üksinda esindada (PankrS § 13 lg 4). Selline märkimisväärne uuendus tuleneb eelkõige uuest tsiviilseadustiku üldosa seadusest, mille kohaselt on kõigil juhatuse liikmetel kohustus pankrotiavalduse esitamiseks (TsÜS § 36). Toodud kohustuse rikkumine võib kaasa tuua nii tsiviil- kui ka kriminaalvastutuse. Juriidilist isikut saab tehingu tegemisel esindada iga juhatuse või seda asendava organi liige, kui seaduse või põhikirjaga ei ole ette nähtud, et juhatuse või seda asendava organi liikmed või mõned neist saavad esindada juriidilist isikut üksnes ühiselt (ehk ühine esindamine). Ka viimatinimetatu korral võivad juhatuse või seda asendava organi liikmed volitada üht või mitut enda hulgast teatud tehingute või teatud liiki tehingute tegemiseks (TsÜS § 34 lg 2). Eraõigusliku juriidilise isiku puhul kehtib ühine esindamine kolmandate isikute suhtes üksnes juhul, kui selle kohta on tehtud kanne vastavasse registrisse (TsÜS § 34 lg 3).

Vana pankrotiseaduse kohaselt lähtuti põhimõttest, et pankrotiavalduse esitamine on võlgniku jaoks äärmuslik otsus ning juhatuse liige üksi seda otsustada ei saa. Nüüd, kui iga juhatuse liikme pankrotimenetluse algatamise avalduse esitamise kohustus tuleneb TsÜSist, ei ole juhatus sunnitud selles küsimuses üksmeelt saavutama. TsÜSi vastav regulatsioon loob olukorra, kus iga juhatuse liikmel on kohustus pankrotiavaldus esitada. Kuna kõik juhatuse liikmed vastutavad seadusest tulenevalt äriühingu tegevuse eest, on autor seisukohal, et kõnesolev muudatus on põhimõtteliselt vajalik ja õigustatud. Juhatuse liikme kohustused ja esindus tulenevad eelkõige seadustest (ÄS, TsÜS või vastava juriidilise isiku liigi kohta käiv seadus, ka VÕS), kohustused tulenevad ka juhatuse liikme ning juriidilise isiku vahelisest käsunduslepingust. Kui juhatuse liige on oma tegevuse või tegevusetusega tekitanud äriühingule kahju, vastutab ta tekitatud kahju eest. Juhul kui kuulutatakse välja juriidilise isiku pankrot ja juhatuse liige ei ole esitanud õigeaegselt pankrotiavaldust, võiks pankrotihaldur esitada nõude juhatuse liikmete vastu. Seetõttu ei tohiks ükski juhatuse liige hoiduda pankrotiavalduse esitamisest hetkel, kui äriühing on püsivalt maksejõuetu.

Iga juhatuse liikme kohustus esitada pankrotiavaldus ka juhul, kui juhatusel on tegelikult põhikirjast tulenev ühine esindusõigus, on põhjendatud seetõttu, et igal juhatuse liikmel peab olema võimalik täita seadusest tulenevat kohustust ja olla sealjuures teistest juhatuse liikmetest sõltumatu.

Autor on seisukohal, et välja peaks kujunema praktika, kus ühe juhatuse liikme pankrotiavalduse laekumisel kuulab kohus kindlasti ka ülejäänud juhatuse liikmed ära. Pankrotimenetluse algatamise kui äriühingu jaoks äärmiselt olulise otsuse vastuvõtmiseks peaks kohtul olema teada kogu juhatuse seisukoht.

Tsiviilkohtumenetluse üldise põhimõtte ja regulatsiooni kohaselt võib pärast kohtusse pöördumist ka avaldusest loobuda. Pankrotiseadus ei anna ühest vastust küsimusele, kas juriidilise isiku juhatuse liikme poolt esitatud pankrotiavaldust võib tagasi võtta teine juhatuse liige. Töö autor on seisukohal, et teine juhatuse liige pankrotiavaldust tagasi võtta ei saaks. Esmalt seetõttu, et üks juhatuse liige ei saa takistada teisel täita oma seadusest tulenevat kohustust. Samuti eeldab seda ka menetlusökonoomia, sest esmalt avalduse esitanu võib taas avalduse uuesti esitada ning tekib mõtetu ring, kus üks juhatuse liige esitab avalduse, teine võtab tagasi, siis taas esimene esitab jne. Probleem võib tekkida olukorras, kus pankrotiavalduse esitanud juhatuse liige kutsutakse pärast avalduse esitamist juhatuse liikme kohalt tagasi ning tema esindusõigus lõppeb. Juhatusse määratakse uus liige, kes hindab äriühingu majanduslikku olukorda mõnevõrra teisiti ja võtab kohtust pankrotiavalduse tagasi. Juriidilisel isikul peab säilima õigus pankrotiavaldus tagasi võtta. Samas peavad uued juhatuse liikmed arvestama nende kohustusega esitada pankrotiavaldus, kui äriühing ikkagi on püsivalt maksejõuetu ja selle kohustuse rikkumisele järgneva vastutusega.

Soomes otsustab äriühingu nimel pankrotiavalduse esitamise juhatus. Erandlikult võib juhatuse nimel sellise otsuse teha tegevdirektor juhul, kui majandusolukord on niivõrd halb, et ei ole võimalik juhatuse otsust ära oodata. Koos pankrotiavaldusega tuleb reeglina esitada juhatuse koosoleku protokoll, milles sisaldub, et juhatus on otsustanud esitada pankrotiavalduse.¹⁰² Juhatus ühine otsus ei pruugi aga olla võlausaldajate ja tekkinud majandusliku olukorra suhtes absoluutselt objektiivne ning vastuvõetud otsus alati üksmeelne. Täisühingu puhul on Soomes vajalik kõigi osanike nõusolek ja usaldusühingu korral kõigi täisosanike nõusolek. Kuna avalduse esitamise hetkest ei tohi äriühing enam oma varaga tehinguid teha, on äärmiselt

oluline, et vastav otsus on juhatuse ühine otsus. Siinkohal tuleb silmas pidada, et Soomes ei ole kehtestatud igale juhatuse liikmele kohustust äriühingu nimel pankrotiavaldust esitada. Seetõttu on juhatuse ühine otsus avalduse esitamisel põhimõtteliselt õige.

Töö autor on seisukohal, et Eestis võiks pigem mõelda äriseadustiku muutmisele selliselt, et kehtestada juhatuse liikme kohustus esitada pankrotiavaldus. Praegu on seadusandja eeltoodud regulatsiooni osas ebajärjekindel – TsÜS § 36 kohaselt on pankrotiavalduse esitamise kohustus juhatuse või seda esindava organi *liikmetel*, PankrS § 13 lg 4 kohaselt on pankrotiavalduse esitamise õigus samuti juhatuse *liikmel*, ÄS § 306 lg 3¹ ja § 180 lg 5¹ kohaselt peab aga pankrotiavalduse esitama *juhatuse*. Tõusetub küsimus, milline regulatsioon on eelistatum ning sellest tulenevalt, milliseid seaduseid peaks muutma. Autor on seisukohal, et muutma peaks ÄS-i selliselt, et vastav kohustus oleks juhatuse liikme, mitte juhatuse kui terviku kohustus. Kui juhatuses on mitu liiget, tuleks kindlasti ära kuulata ka teised juhatuse liikmed ning seejärel saab kohus võtta seisukoha pankrotimenetluse algatamise osas.

Saksa pankrotiseaduse kohaselt on pankrotiavalduse esitamise õigus võlglasest juriidilise isiku puhul igal esindusorgani liikmel ja ühingu puhul, mis ei ole juriidiline isik või aktsiasuholdusühingu (*KG auf Aktien*) puhul igal isiklikult vastutaval liikmel ja likvideerijal. Kui avaldus ei ole esitatud esindusorgani kõigi isiklikult vastutavate ühingu liikmete poolt ühiselt või kõigi esindajate poolt ühiselt, siis peab esitaja avalduse menetlusse võtmiseks seda põhistama. Pankrotikohus peab ära kuulama esindusorgani ülejäänud liikmete, ülejäänud isiklikult vastutavate liikmete või likvideerija arvamuse. Kui ühingul, mis ei ole juriidiline isik, ükski isiklikult vastutav liige ei ole füüsiline isik, siis kehtib eeltoodu vastavalt äriühingu organitesse kuuluvate esindajate ja ühingut esindama volitatud liikmete esindajate kohta (Saksa PankrS § 15). Töö autor on seisukohal, et juhul kui seadusandja ei ole kehtestanud juhatuse ühise avalduse esitamist, on õige sätestada seadusega *kohustus* kuulata ära ka ülejäänud esindusorgani (meie seaduse kohaselt juhatuse) liikmed.

¹⁰² I.Lager. *Konkurssiinasettamispäätööstä prosessuaalisena ratkaisuna*. Lakimies 6/1986, p 749-751

Läti pankrotiseaduses on toodud võlgniku esindajate kohustused ning nimetatud võlgnikupoolsed huvitatud isikud. Seaduse § 1 p 16 toob ära võlgniku esindaja definitsiooni – selleks võib olla aktsionär, juhatuse liige ja isik, kes võlgniku põhikirjast või lepingulistest suhetest tulenevalt on õigustatud vastu võtma võlgnikku puudutavaid otsuseid või võlgnikku esindama. Edasine seaduse tekst räägibki vaid võlgniku esindajast, toomata täpsemalt välja, kas ja kes eelnimetatuist võivad siiski esitada pankrotiavaldust võlgniku nimel. Nimetatud seaduse § 36 kohaselt võib pankrotiavalduse kohtule esitada muuhulgas võlgnik või võlgniku likvideerija. Autori arvates on taunitav, et võlgniku (antud juhul äriühingu) pankrotiseadusest tulenev esindaja saab olla isik, kes lepingulistest suhetest võlgnikuga on õigustatud vastu võtma võlgnikku puudutavaid otsuseid ja võlgnikku esindama. Pankrotiavalduse esitamise õigus peaks olema vaid seaduslikel esindajatel, mitte volituse alusel või esindajal, kelle esindusõigus põhineb lepingul. Esindajal on alati teatud iseseisvus esindusõiguse raames tegutseda, kuid tehingulisele esindajale ei tohiks jätta otsustamise vabadust – kas esitada pankrotiavaldus või mitte. Pankrotiavalduse esitamine eeldab juhatuse liikmete poolt isiklikku täitmist, milliselt on see kohustus reguleeritud ka meie pankrotiseaduses (PankrS § 13 lg 4).

Töö autor on seisukohal, et ühe juhatuse liikme õigus esitada pankrotiavaldus eraldi kogu juhatusest ei teeni loodetud eesmärki, kui ei kuulata üle ka teisi juhatuse liikmeid.

Maksejõuetu juriidiline isik on majandusühiskonnas halb nähtus, millise tekkimist tuleb võimalusel ennetada ja vältida. Eeltoodule tuginedes on põhjendatud, et pankrotiavalduse esitamise õigus on ka ühise esindusõiguse korral igal äriühingu juhatuse liikmel. Samas tuleb vältida olukorda, kus ühe juhatuse liikme avalduse alusel ka koheselt menetlus algatakse. Kindlasti tuleb välja selgitada ka teiste juhatuse liikmete seisukoht pankrotimenetluse algatamise otsustamisel. Esmalt peab kindlasti ühtlustama kehtiva seadusandluse äriühingu juhatuse (ÄS § 306 lg 3¹ ja § 180 lg 5¹) ja juhatuse liikme (TsÜS § 36 ja PankrS § 13 lg 4) poolt esitatava avalduse osas. Autori hinnangul peaks sel juhul muutma TsÜSi ja PankrS selliselt, et avalduse esitajaks oleks juhatus.

Pankrotimenetluse algatamise eraldi otsustamise peamine mõte on selles, et menetlust asjatult ei algatataks. Sellest tulenevalt on oluline enne algatamist kõikvõimalikud asjaolud ja seisukohad välja selgitada. Pankrotiavalduse tagasivõtmise juures peavad juhatuse liikmed teadvustama eriti selgelt seda, et kohustus maksejõuetuse tekkimisel avaldus esitada lasub neil kõigil. Ja kohustuse rikkumisele järgneb ka vastutus.

2.2.3. VÕLGNIKU KOHUSTUS ESITADA PANKROTIIVALDUS

Pankrotiseaduse kohaselt võib seaduses sätestada võlgniku kohustuse esitada pankrotiavaldus (PankrS § 13 lg 3).

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 36 kohaselt on pankrotiavalduse esitamise kohustus juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi liikmel kui on ilmne, et juriidiline isik on püsivalt maksejõuetu.

Juhatus liige peab seega pankrotiavalduse esitama pärast püsiva maksejõuetuse ilmnemist, vastasel juhul riskib ta enda vastu kahju hüvitamise nõuete tekkimisega.

Äriseadustiku kohaselt peab äriühingu juhatus juhul, kui äriühing on maksejõuetu ning maksejõuetus ei ole tema majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine, esitama viivitamatult kohtule äriühingu pankrotiavalduse (ÄS §§ 306 lg 3¹; 180 lg 5¹). Seoses eeltooduga vastutavad juhatuse liikmed, kes oma kohustuse rikkumisega on äriühingule kahju tekitanud, tekitatud kahju hüvitamise eest solidaarselt. Toodud kahju hüvitamist võib nõuda ka võlausaldaja, kui ta ei saa oma nõudeid rahuldada äriühingu vara arvel (ÄS §§ 315; 187; TsÜS § 37 lg 2).

Võlausaldajate huvide kaitseks ei tohi pärast maksejõuetuse ilmnemist jätkata tavapärase majandustegevust, ÄS § 306 lg 3¹ ja § 180 lg 5¹ kohaselt tuleb pankrotiavaldus esitada viivitamatult. Siinkohal peab arvestama, et püsiva maksejõuetuse üle otsustamine eeldab teatud aja möödumist maksejõuetuse tekkimisest. Seega ei tähenda seaduses sisalduv kohustus esitada avaldus viivitamata, juhatuse liikme kohustust esitada avaldus kohe pärast makseraskuste tekkimist.

Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõus¹⁰³ on tähtaega konkretiseeritud – avaldus tuleks esitada mitte hiljem kui kolme nädala jooksul maksejõuetuse ilmnemisest. Seejuures näeb eelnõu ette juhatuse liikmete solidaarse vastutuse juhul kui pärast maksejõuetuse ilmnemist tehakse äriühingu arvel muid kui vastavalt asjaoludele hädavajalikke makseid. Juhatus liige vabaneb vastutusest üksnes juhul, kui maksete tegemine selles olukorras on kooskõlas korraliku ettevõtja hoolsusega. Lisaks on isikul, kes maksis pankrotimenetluse kulude katteks kohtu deposiiti kohtu poolt määratud summa, õigus nõuda selle summa hüvitamist isikutelt, kes oleksid pidanud pankrotiavalduse esitama (PankrS § 30 lg 3).

Seega on juriidilisest isikust võlgniku kohustus esitada pankrotiavaldus sätestatud selge imperatiivse sättena tsiviilseadustiku üldosa seaduses ning äriseadustikus.

Autor on seisukohal, et võlgniku kohustus esitada pankrotiavaldus on õigustatud, teenides nii võlgniku, võlausaldajate kui kogu majanduskeskkonna huve. Maksejõuetu äriühing ei ole probleemiks mitte ainult võlausaldajatele vaid on oluline laiemale ühiskonnale ja majanduskeskkonnale. Tegemist on sotsiaalse probleemiga näiteks töötajate jaoks, kes võlgades äriühingus töötavad ja kelle töötasud ning sotsiaalmaksud on tasumata. Samuti on see probleemiks neile äriühingutele, kes ei ole küll võlgniku suhtes võlausaldajad, kuid on seotud võlgniku majandustegevusega (nt on võlgnik nende mainet rikkuv konkurent).

Äriühingu¹⁰⁴ nimel peab esitama pankrotiavalduse juhatuse liige. Juhatus liikmega sõlmitud lepingust tulenevate kohustuste rikkumise puhul vastutab juhatuse liige äriühingu ees vastavalt seadustele (TsÜS, ÄS, VÕS). Tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 37 kohaselt vastutavad juriidilise isiku juhtorgani liikmed, kes on oma kohustuse rikkumisega tekitanud kahju juriidilisele isikule, juriidilise isiku ees solidaarselt. Ka äriseadustiku §-de 187 ja 315 kohaselt vastutavad äriühingu juhatuse liikmed, kes on oma kohustuse rikkumisega tekitanud kahju äriühingule, tekitatud kahju hüvitamise eest solidaarselt.

Juhul, kui juhatuse liige rikub oma käsunduslepingust tulenevaid kohustusi ja tekitab seeläbi äriühingule kahju, tekib äriühingul eelkõige võimalus nõuda VÕS §§ 100, 101 lg 1 p 3 ja 115 tuginedes juhatuse liikmelt kahju hüvitamist.

¹⁰³ arvutivõrgus:

<http://web.riigikogu.ee/ems>

¹⁰⁴ käsitledes juriidilisi isikuid, toon edaspidi näiteid äriseadustiku baasil

Äriühingu juhatuse liige vastutab seadustest tulenevalt äriühingu ees ka juhul kui juhatuse liige oleks äriühingu maksejõuetusest tulenevalt pidanud esitama pankrotiavalduse, kuid ta seda ei teinud.

Kolmandate isikute, eelkõige äriühingu võlausaldajate ja äriühingu juhatuse liikme vahel puudub võlasuhe, millest tuleneksid juhatuse liikme kohustused ja vastutus konkreetse võlausaldaja ees. Nii lepingulised kui ka lepinguvälised kohustused kolmandate isikute ees on reeglina vastava äriühingu ja mitte juhatuse liikme kohustused. Äriühingu juhatuse liikmetel on küll käsundisuhe äriühinguga kuid võlausaldajatega juhatuse liikmel lepinguline suhe ja seega lepingust tulenevad kohustused puuduvad. Kui juhatuse liige ei ole täitnud TsÜSi §-st 36 tulenevat kohustust esitada püsivalt maksejõuetu juriidilise isiku nimel pankrotiavaldus, vastutab juhatuse liige võlausaldajate ees võlaõigusseaduse lepinguvälise kahju õigusvastase tekitamise regulatsiooni ehk delikti üldkoosseisu alusel (VÕS § 1043). Delikti üldkoosseisu tingimuste kohaselt võib võlausaldaja juhul kui juhatuse liige ei ole esitanud pankrotiavaldust, nõuda kahju hüvitamist otse juhatuse liikmelt endale, kuna juhatuse liige tekitas oma tegevusega talle kahju. Nõude esitamiseks peab esinema objektiivne teo koosseis, selle teo õigusvastasus ning süü kahju tekkimises. Pankrotiavalduse esitamise kohustuse mittetäitmise korral on kahju tekitamine õigusvastane, kuna kahju tekitati seadusest tulenevat kohustust rikkuva käitumisega (VÕS § 1045 lg 1 p 7). Võlausaldajal on üsna keeruline tõendada, et talle just seetõttu kahju tekkis ning kui juhatuse liige oleks esitanud õigeaegselt pankrotiavalduse, oleks võlausaldaja tema nõude rahuldamisel rohkem raha tagasi saanud.

TsÜS § 36 sätestab juriidilise isiku juhatuse liikme isikliku vastutuse võlausaldaja ees, mille korral saab võlausaldaja esitada nõude lepinguvälise kahju nõudena otse juhatuse liikme vastu. TsÜS § 37 aga annab võlausaldajale võimaluse esitada oma nõue juriidilise isiku kasuks ning seejärel nõue juriidiliselt isikult sisse nõuda. Juriidilisest isikust võlausaldaja võib nõuda kahju hüvitamist juriidilisele isikule, kui ta ei saa oma nõudeid rahuldada juriidilise isiku vara arvel (TsÜS § 37 lg 2). Võlausaldaja esitab nõude, milles ta nõuab kahju hüvitamist juriidilisele isikule, mitte endale, sest tal ei ole juhatuse liikmega õigussuhet. Juriidilisest isikust võlgniku pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise korral esitab võlausaldaja kahju hüvitamise nõude äriühingu juhatuse liikme vastu. Autor leiab, et selline regulatsioon motiveerib kindlasti juhatuse liikmeid äriühingu maksejõuetusele kiiresti vastavalt seadusele reageerima.

Karistusseadustiku § 380 kohaselt karistatakse seaduses sätestatud pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmata jätmise eest rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega.

Juhul kui äriühingu juhatuse liikmed pole esitanud maksejõuetuse korral õigeaegselt pankrotiavaldust, vastutavad äriühingu juhatuse liikmed kriminaalkorras. Seega kui juhatuse venitab maksejõuetuse korral avalduse esitamisega, vastutab juhatuse liige nii tsiviilõiguslikult kui kriminaalkorras.

Saksa pankrotiseaduses ei ole küll otseselt sätestatud võlgniku pankrotiavalduse esitamise kohustust, kuid vastav kohustus tuleneb Saksa tsiviilseadustiku üldosast (BGB). Nimetatud seaduse § 42 lõike 2 kohaselt peab seltsi juhatuse võlgadega ülekoormatuse või maksejõuetuse korral esitama avalduse pankrotimenetluse või kohtuliku kompromissimenetluse algatamiseks. Kui avalduse esitamisega viivitatakse, vastutavad võlausaldajate ees selle tõttu tekkinud kahju eest süüdi olevad juhatuse liikmed solidaarselt.

Läti pankrotiseaduse § 42 lõike 2 kohaselt peab võlgnik esitama kohtule pankrotiavalduse juhul, kui esineb vähemalt üks järgnevatest tingimustest: kui võlgnik ei suuda tasuda võlgasid kolme nädala jooksul nende sissenõutavaks muutmise ja kirjalikku kokkulepet võlausaldajatega võlgade edasise tasumise osas sõlmitud ei ole või kui võlgniku võlad ületavad tema vara. Seadus ei täpsusta, kes võlgniku esindajatest täpsemalt on kohustatud avaldust esitama. Võlgniku esindajatena võib olla aktsionär, juhatuse liige ja isik, kes võlgniku põhikirjast või lepingulistest suhetest tulenevalt on õigustatud vastu võtma võlgnikku puudutavaid otsuseid või võlgnikku esindama (Läti PankrS § 1 lg 16).

Enne pankrotiavalduse esitamist võlgniku poolt peab esitaja informeerima sellest äriühingu aktsionäre. Kui aktsionäride teavitamine ei ole võimalik, esitab võlgnik avalduse aktsionäride teadmata (Läti PankrS § 42).

Autor leiab, et võlausaldajatega kirjaliku kokkuleppe sõlmimise nõue tagab kindlasti mõlemale poolele kindlustunde kokkuleppe täitmise osas ning välistab kokkuleppe mittetäitmise korral tõendamise raskused, kas ja milles eelnevalt kokku on lepitud. Samas on regulatsioon eksitav – kui eeltoodud kokkuleppe sõlmida, siis polegi nõue sissenõutav. Kokkuleppe alusel tehakse uus maksegraafik ja nõue muutub sissenõutavaks kui võlgnik uut maksegraafikut ei täida.

Läti pankrotiseadusest tuleneb ka likvideerija kohustus esitada pankrotiavaldus – Läti PankrS § 42 kohaselt on ettevõtte likvideerijad kohustatud esitama pankrotiavalduse kohtule juhul kui likvideerimise käigus ei ole võimalik rahuldada kõikide võlausaldajate nõudeid.

Tüüpiline juhtum, kus võlgnik on kohustatud esitama pankrotiavalduse, on ka sel juhul kui likvideerimine juba toimub ja likvideerimise käigus selgub, et ei jätku vara võlausaldajate kõigi nõuete rahuldamiseks.

Likvideerimise korra sätestavad tsiviilseadustiku üldosa seadus ja erinevate juriidiliste isikute liikide kohta käivad seadused.

TsÜS § 41 kohaselt toimub juriidilise isiku lõpetamisel selle likvideerimine, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Likvideerimise korraldavad likvideerijad, kelleks on juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi liikmed, kui seaduse, põhikirja või ühingulepinguga ei ole ette nähtud teisiti. Likvideerijatel on juhatuse või seda asendava organi õigused ja kohustused, mis ei ole vastuolus likvideerimise eesmärgiga. Nad lõpetavad juriidilise isiku tegevuse, nõuavad sisse võlad, müüvad vara, rahuldavad võlausaldajate nõuded ja jagavad allesjäänud vara selleks õigustatud isikute vahel. Likvideerijad vastutavad oma kohustuste rikkumise eest nagu juhatuse liikmed. Likvideerijad võivad teha ainult neid toiminguid, mis on vajalikud juriidilise isiku likvideerimiseks.

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse § 43 kohaselt võib pärast võlausaldajate nõuete rahuldamist likvideerimise käigus allesjäänud vara jagada välja isikutele, kes seaduse, põhikirja või ühingulepingu kohaselt on selleks õigustatud. Seda ei või aga teha enne kuue kuu möödumist likvideerimisteate avaldamisest.

TsÜS § 44 kohaselt peavad likvideerijad juhul, kui likvideeritava juriidilise isiku varast ei jätku võlausaldajate kõigi nõuete rahuldamiseks, viivitamata esitama pankrotiavalduse. Vastav pankrotiavalduse esitamise kohustus tuleneb juhatuse liikmete kohustusest esitada püsiva maksejõuetuse korral pankrotiavaldus. Likvideerijatel on aga juhatuse õigused ja kohustused. Samuti ei tohi likvideerijad, rahuldades nõudeid, seada võlausaldajaid ebavõrdsesse olukorda selliselt, et osade võlausaldajate nõuded saavad täies mahus rahuldatud, osade võlausaldajate nõuded jäävad aga täiesti rahuldamata.

Kokkuvõtvalt toimub likvideerimismenetlus sarnaselt pankrotimenetlusega – selgitatakse nõuded, müüakse vara ja rahuldatakse vara müügist saadud raha arvelt nõudeid. Kui aga toimub nõu tavamenetluses likvideerimine, eeldatakse, et kõik nõuded saavad rahuldatud. Selle vara, mis üle jääb, saavad õigustatud isikud. Kui likvideerimisel selgub, et kõiki nõudeid ei saa rahuldada, ei ole likvideerijatele sätestatud mingeid reegleid, mille alusel nad edasi käituvad ning nõudeid rahuldavad. Eeltoodul põhineb likvideerija kohustus koheselt, kui selgub, et kõikide nõuete rahuldamiseks ei jätku vara, esitama pankrotiavalduse.

Probleemiks on olnud asjaolu, et likvideerijad esitavad pankrotiavalduse liiga hilja. Kui avaldust õigeaegselt ei esitata, saavad nõuded rahuldatud vastavalt laekumise järjekorrale. Eeldatakse, et rahuldatud saavad tõepoolest kõik nõuded. Tõusetub probleem, et likvideerija esitab liiga hilja pankrotiavalduse ning selleks ajaks on ta osad nõudeid juba rahuldanud ja osad rahuldamata. Sellise situatsiooni vastuabinõu on kindlasti tagasivõitmise korras vara tagasi saamine pankrotivarasse. Nõuete rahuldamise juures saab tagasi nõuda ka makstud võlgasid. Paraku on siin ajalised piirid ja kui selles situatsioonis ajaliselt venitatakse, võib tekkida tagasivõitmisel raskusi. Põhimõtteliselt võiksid need võlausaldajad, kelle nõuded likvideerija liiga hilise avalduse esitamise tõttu rahuldamata jäid, esitada likvideerija vastu kahju hüvitamise nõude. Likvideerija oleks pidanud oma tegevuse käigus saama teadlikuks sellest, et raha kõikide nõuete rahuldamiseks likvideerimismenetluses ei jätku ja edasiste nõuete rahuldamist ei oleks tohtinud enam jätkata ning oleks pidanud viivitamatult esitama pankrotiavalduse. Likvideerija vastu nõude esitamine ei pruugi aga olla võlausaldajatele tulemuslik kui likvideerija suudab kohtus tõendada, et tal ei olnud võimalik asjade sellist käiku likvideerimismenetluses ette näha ja seetõttu ei ole kohustusi rikkunud.

Soome pankrotiseaduse kohaselt esitab võlgnik pankrotiavalduse vabatahtlikult, märgates oma majandusliku olukorra väljapääsmatust. Soome äriseadustik sätestab teatud juriidiliste isikute puhul regulatsioonid, milliste kohaselt kehtib kohustus pankrotiavalduse esitamiseks.¹⁰⁵ Aktsiaseltsile peab algatama likvideerimismenetluse kui aktsiaseltsil puudub põhikapital (seda näiteks pikaajalise kahjumiga tootmise tõttu). Kui likvideeritava aktsiaseltsi varast ei jätku võlgade rahuldamiseks, peab

likvideerija esitama aktsiaseltsi kohta pankrotiavalduse. Enne likvideerimismenetluse algatamist võib (kuid ei ole kohustatud) äriühingu juhatus pankrotiavalduse esitada. Pankrotiavalduse esitamise otsustab aktsiaseltsi juhatus (OYL § 13:11; § 14:19). Juhul kui pankrotiavalduse esitamata jätmisega tekitatakse võlausaldajatele kahju, võib äriühingu juhatuse liikmeid oodata kahju hüvitamise kohustus (OYL § 15:1).¹⁰⁶ Kuigi võlgnikul ei ole kohustust esitada pankrotiavaldust, võib pankrotiavalduse mitteesitamine või selle esitamisega viivitamine tuua kaasa kriminaalvastutuse hoolimatu ja kergemeelse suhtumise tõttu (Soome Kriminaalseadustik § 39 lg 3).¹⁰⁷

Kokkuvõtvalt esineb kaks üldist põhjust, miks on võlgnikule sätestatud kohustus esitada pankrotiavaldus – juriidilise isiku juhatuse liikmete jaoks on põhjuseks asjaolu, et seadusandja ei luba maksejõuetul juriidilisel isikul eksisteerida. Likvideerijatel on põhjuseks eelkirjeldatud olukord, kus kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamiseks vara ei jätku ning vältimaks võlausaldajate seadmist ebavõrdsesse olukorda, peab likvideerija esitama pankrotiavalduse.

Meie seadusandja on pidanud oluliseks võimalikult täpselt reguleerida võlgniku pankrotiavalduse esitamise kohustuse ning selle, kes konkreetselt pankrotiavalduse peaks esitama ja kes selle esitamata jätmisel vastutust kannab. Võlgniku seaduses sätestatud kohustusel esitada pankrotiavaldus kaob sisuline mõte, kui selle esitajaks võib olla valikuliselt mitmed erinevad isikud (aktsionär, osanik, juhatuse liige, tegevdirektor) ja sanktsiooni avalduse esitamata jätmisele ei järgne. Eeltoodu osas on Eesti pankrotiseadus ning äriühingu juhatuse liikmete kohustusi reguleerivad seadused (TsÜS, ÄS, VÕS) eeskujuks teistele riikidele.

Pankrotiavalduse esitamise kohustus on teatud juhtudel ka võlgniku surma korral, mida käsitletakse lähemalt punktis 2.2.4.

¹⁰⁵ R.Immonen; Y.Lehtonen. *Konkurssi ja konkurssi perintä*. Helsinki 1990, p 64

¹⁰⁶ R.Immonen; Y.Lehtonen. *Osundatud teos*, lk 65; ka Soome aktsiaseltsiseadus (OYL) – arvutivõrgus kättesaadav: www.finlex.fi/english/laws.

¹⁰⁷ Soome kriminaalseadustik (*rikoslaki*) on arvutivõrgus kättesaadav: www.finlex.fi/english/laws.

2.2.4. PANKROTIIVALDUS VÕLGNIKU SURMA KORRAL

Vana pankrotiseaduse kohaselt oli pärija kohustatud esitama pankrotiavalduse, kui ta pärandit vastu võttes nõudis inventuuri, mille tulemusena selgus, et pärandvarast ei jätku pärandaja kõigi võlgade tasumiseks (PankrSV § 10 lg 1). Kui pärija oli riik või kohalik omavalitsusüksus, tuli esitada pankrotiavaldus, kui pärandvarast ei jätkunud pärandaja kõigi võlgade tasumiseks. Sel juhul oli kohustatud pankrotiavalduse esitama testamenditäitja või pärandi hooldaja, kui aga neid ei ole määratud, siis pärija (PankrSV § 10 lg 2). Eeltoodud juhtudel esitati pankrotiavaldus pankroti väljakuulutamiseks pärandvara suhtes (PankrSV § 10 lg 3).

Sellist sätet uues pankrotiseaduses ei ole, samuti ei reguleeri pankrotiavalduse esitamise kohustust pärimisseadus¹⁰⁸. Eeltoodud kohustust ei ole uues pankrotiseaduses seetõttu, et tegemist on pärimisõigusliku, mida aga pärimisseadus hetkel ei reguleeri, kuid milline regulatsioon tuleks pärimisseadusesse kindlasti viia. Töö autor on seisukohal, et inventuuri tegijal peab lasuma pärimisseadusega sätestatud kohustus juhul, kui pärandvara inventuuri käigus selgub, et pärandvarast ei jätku kõigi pärandvaral lasuvate koormatiste rahuldamiseks, esitada viivitamatult avaldus pärandvara pankroti väljakuulutamiseks. Kuivõrd pärijal ei lasu kehtiva seaduse kohaselt kohustust pärast inventuuri käigus selgunud võlaseisu esitada pankrotiavaldust, võib tekkida ebavõrdne olukord, kus võlausaldajate nõuete rahuldamisel jäävad osade võlausaldajate nõuded rahuldamata.

Inventuuri läbiviimise korral ei vastuta pärija pärandaja võlgade eest oma varaga.

Kui aga inventuuri tehtud ei ole ning pärijal lasub kohustus vastutada pärandaja võlgade eest oma varaga, pärandvarale pankrotiavaldust ei esitata.

Soome pärimiskoodeksi¹⁰⁹ kohaselt peab esitama pankrotiavalduse kui pärandvarale on määratud pärandi hooldaja ja tema leiab, et pärandvarast ei piisa pärandaja võlgade tasumiseks ning võlausaldajatega ei ole kokkulepe saavutatav ja pärijad puudujääki ei

¹⁰⁸ pärimisseadus (PäS). – RT I 1996, 38, 752

¹⁰⁹ Soome pärimiskoodeks /perintökaari (19:12,2), arvutivõrgus: www.finlex.fi/english/laws.

kata. Seega on pärandvarale esitatava pankrotiavalduse esitamise kohustus reguleeritud pärimisõigusliku normina.

Pärijatel on teatud juhtudel kohustus loovutada pärandvara pankrotiavalduse esitamisega, kui pärijad soovivad vältida isiklikku vastutust pärandaja võlgade eest.

Soome pärimiskodeksi § 21 lg 1 järgi vastutab pärija pärandaja võlausaldajate ees oma varaga kui pankrotiavaldust ei esitata kuu aja möödudes pärast pärimisavalduse esitamist. Vastutuse välistab pärimiskodeksi § 21 lg 18, mille järgi pärandvara mitteloovutanu ei vastuta juhul, kui ta ei ole saanud pärandvarast mingisugust kasu ega ole pärandvaraga tehinguid teinud. Pärandvara loovutamine pankrotivaraks tuleb kõne alla siis, kui loobumisavaldusest ilmneb, et pärandvarast ei jätku pärandaja võlgade tasumiseks. Täiesti varatu pärandvara loovutamine pankrotivaraks ei ole siiski vajalik, sest reeglina on täidetud pärimiskodeksi § 21 lõikest 18 tulenevad vastutusest vabastamise alused – pärija ei ole küll õigeaegselt loobumisavaldust esitanud, kuid ei vastuta selle eest oma varaga, sest ei ole varatust pärandvarast saanud mingisugust kasu ega teinud sellega mingisuguseid tehinguid.¹¹⁰

Sarnaselt Soomega on mõistlik reguleerida kohustus pärandvara kohta pankrotiavalduse esitamine pärimisseaduses.

Saksa pankrotiseaduses sätestatakse pärandi pankrotimenetlus kui pankrotimenetluse üks eriliikidest (Saksa PankrS § 315 jj). Pankrotimenetluse algatamist ei välista asjaolu, et pärija pole pärandit veel vastu võtnud või et ta vastutab piiramatult pärandi kohustuste eest. Kui pärijaid on mitu, siis on pankrotimenetluse algatamine võimalik ka pärast pärandi jagamist. Pärandi osa suhtes pankrotimenetlust ei toimu.

Pärandvara pankrotiavalduse esitamise õigus on igal pärijal, pärandvara valitsejal ja teistel pärandi hooldajatel ning testamendi täitjal, kelle ülesandeks on pärandvara haldamine, samuti kõigil võlausaldajatel. Kui pankrotiavaldust pärandvara kohta ei esitata kõikide pärijate poolt ühiselt, peab algatamise põhjuse kohtus põhistama. Pankrotikohus peab ülejäänud pärijad ära kuulama. Kui pärandvara haldab testamenditäitja ja pärija esitab pankrotiavalduse, peab ära kuulama testamenditäitja ning vastupidi.

Pankrotimenetluse algatamise alused pärandvara üle on Saksa pankrotiseaduse kohaselt maksejõuetus ja ülevõlgnevus. Kui pärija, pärandi haldur või muu

¹¹⁰ R.Ovaska. *Osundatud teos* 1992, lk. 7

pärandvara hooldaja või testamenditäitja esitab pankrotiavalduse, on ka ähvardav maksejõuetus pankroti algatamise aluseks.

Autor on seisukohal, et pärandvara pankrotimenetluse eraldi peatükina reguleerimine pankrotiseaduses ei ole otstarbekohane ning pärandvara pankrotiavalduse esitamine on võimalik reguleerida pärimisseaduses. Pärandvara pankrotimenetlus ei erine tavalisest pankrotimenetlusest, lähtuda saab pankrotiseaduse sätetest. Saksa pankrotiseaduses ei sätestata kohustust esitada pankrotiavaldust, vaid on toodud isikud, kellel on võimalik avaldus esitada. Leian, et vastava kohustuse seadusega sätestamine oleks otstarbekohane, vältimaks situatsiooni, kus pärand on vastu võetud, pärijate vahel ka juba jagatud ning siis esitab keegi pärijatest siiski pankrotiavalduse, millise kohaselt võib kogu pärandvara osas kuulutada välja pankroti.

Meie pankrotiseaduse § 9 lg 2 kohaselt võib võlgniku surma korral tema vara suhtes esitada pankrotiavalduse ka võlgniku pärija, testamenditäitja või pärandi hooldaja. Sel juhul kohaldatakse pankrotiavaldusele vastavalt võlgniku pankrotiavalduse kohta sätestatut. Pankrotiseadus ei anna aga vastust küsimusele, kes on sellisel juhul võlgnik. Kui pärija on pärandvara inventuuriga vastu võtnud, on pankrotiavalduse esitamisel pärija selle vara esindaja, mitte aga võlgnik. Surnud isikul võib olla esindaja (nt käsunduslepingu alusel), kuid antud juhul ei ole pärija selliseks esindajaks. Pärija täidab pankrotiavalduse esitamisel küll võlgniku rolli, kuid on samas siiski pärandvara esindaja.

Pärandvara esindamine vajaks kindlasti uurimist, kuid täpsem käsitus ei ole selle töö teema.

2.3. VÕLAUSALDAJA PANKROTIIVALDUS PANKROTIMENETLUSE ALGATAMISE ALUSENA

2.3.1. VÕLAUSALDAJA PANKROTIIVALDUSE ESITAMINE

Võlausaldaja pankrotiavalduse puhul on keskseks küsimuseks kaks probleemi:

millal on mõtet pankrotiavaldus esitada ja

millised on pankrotiavalduse esitamise korral selle esitamise alused.

Pankrotiseaduse kohaselt on võla olemasolu pankroti väljakuulutamise eelduseks, mitte aga küllaldaseks aluseks. Pankrotti on võimalik välja kuulutada üksnes siis, kui võlgnik oma majanduslikust olukorrast tulenevalt ei suuda püsivalt võlausaldaja nõudeid rahuldada (PankrS § 1). Seejuures võib võlausaldaja avalduse alusel algatada pankrotimenetluse vaid sel juhul, kui võlgniku maksejõuetuse põhistamiseks esineb kasvõi üks pankrotiseaduse § 10 lõikes 2 loetletud võlgniku maksejõuetuse põhistamise asjaoludest. Nimetatud asjaolude seadusega sätestamise peamine eesmärk on anda võlausaldajale võimalus täiendavalt viidata võlgniku maksejõuetusele ning seeläbi esitada kohtule võimalikult selge pankrotiavaldus. Samuti on sellise loetelu sätestamine oluline võlgniku kaitse seisukohalt, kuna asjaolude kohustuslik väljatoomine väldib alusetu pankrotiavalduse esitamist.

Võlgniku maksejõuetust põhistavaid asjaolusid on kahte liiki: sissenõutav nõue ja muud asjaolud, kus nõue ei pea olema sissenõutav.¹¹¹

Väga oluline on, kuidas võlausaldaja pankrotiavalduses oma nõude sõnastab: tsiviilkohtumenetluse seadustiku kohaselt ei või kohus vaidluse lahendamisel ületada nõude piire, sealhulgas ka muuta selle alust (TsMS § 230 lg 1 p 1).

Võlausaldajal on oluline kaaluda, millise nõudega on talle kasulikum kohtusse pöörduda, kas hagiga või pankrotiavaldusega. Võib juhtuda, et võlgniku pankroti väljakuulutamiseks on küll alused olemas, ometi on võlausaldajale kasulikum, kui rahuldatakse tema hagi võla tasumiseks. Nii peab pankrotiavalduse esitanud võlausaldaja arvestama, et pärast pankroti väljakuulutamist on kõigil võlausaldajatel, ka nendel, kelle nõude täitmise tähtaeg ei ole veel saabunud, õigus esitada oma nõuded võlgniku vastu. Pankrotiavalduse esitanud võlausaldajal ei ole sellest tulenevalt eelist pankrotimenetluses.

Tavaliselt ületavad pankrotis oleva võlgniku võlad tema vara ja on loomulik, et selle vara arvel ei ole võimalik kõiki võlgu täielikult rahuldada. Teisalt, kui võlausaldaja nõue on rahuldatud hagimenetluse korras ning kohtuotsus on täidetud, s.t. võlg on tasutud, ei ole kellelgi õigust võlausaldajalt võlgniku vara arvel saadud hüvitust tagasi nõuda, isegi kui sellele peaks järgnema sama võlgniku pankrot, mis on välja kuulutatud mõne teise võlausaldaja avalduse alusel.¹¹² Võlausaldaja, kellel on nõue

¹¹¹ võlausaldaja pankrotiavalduse aluseks olevate asjaolude täpsem käsitus töö järgmises alapeatükis

¹¹² M.Seppik. *Pankrotiasjade kohtumenetluse probleeme*. Juridica 1/1994, lk 18

võlgniku vastu, mille esitamise tähtaeg on saabunud, peab alati põhjalikult kaaluma, kas esitada nõue hagimenetluse või pankrotimenetluse korras.

Need võlausaldajad, kelle nõuete esitamise tähtaeg on saabunud, ei peaks üldreeglina olema huvitatud võlgniku pankroti väljakuulutamisest, sest sellisel juhul saaksid oma nõuded esitada ka need võlausaldajad, kelle nõuete tähtaeg ei ole veel saabunud. Just viimased on need, kes peavad eriti tähelepanelikult jälgima võlgniku käitumist ja tema majanduslikku olukorda. Neil ei ole enne nõude tähtaja saabumist võimalust hagi esitada, küll aga võivad nad taotleda võlgniku pankroti väljakuulutamist sõltumata nõude tähtajast, kui esineb mõni pankrotiseaduses märgitud võlausaldaja pankrotiavalduse alustest.

Võlausaldajad võib seega jaotada kahte gruppi:

- 1) need, kelle nõude esitamise tähtaeg on saabunud ja kes võivad valida, kas esitada võla sissenõudmiseks hagi- või pankrotiavaldus;
- 2) need, kelle nõude esitamise tähtaeg ei ole veel saabunud ning kes võivad esitada ainult pankrotiavalduse.

Kui võlausaldajal on võimalus valida hagiavalduse või pankrotiavalduse vahel, on üldreeglina eelistatum hagiavaldus: hagimenetlus on kiirem, tõenäosus, et nõue saab rahuldatud, aga suurem kui pankrotimenetluses. Hagimenetluses hagi rahuldamise korral rahuldatakse nõue hageja kasuks kogu selle ulatuses, teised sama võlgniku võlausaldajad ei puutu siin asjasse.

Pankroti väljakuulutamine annab kõigile võlausaldajatele nõuete esitamise võrdse võimaluse – kõik nõuete tähtajad loetakse saabunuks (PankrS § 42). Enne kehtiva pankrotiseaduse jõustumist võis tihti juhtuda, et pankrotiavalduse esitanud võlausaldaja nõue rahuldati väga väikeses ulatuses või ei rahuldata üldse, kuna seadusega sätestati rohkelt eesõigusnõudeid. Kehtiv pankrotiseadus ei sätesta enam nii arvukalt eesõigusnõudeid. Töötuskindlustuse seadus¹¹³ võimaldas eesõigusnõuetest välja arvata töötajate töötasunõuded, kuivõrd need rahuldatakse Eesti Töötukassa poolt. Samuti ei kuulu pankrotiseaduse kohaselt eesõigusnõuete hulka enam ka riigi maksunõuded, vaid need rahuldatakse samas järgus muude võlausaldajate nõuetega. Nõuete rahuldamisjärkude osas rahuldatakse pandipidajate nõuded pandieseme müügist saadu arvel kohe pärast pankrotimenetlusega seonduvate väljamaksete tegemist (PankrS § 153 lg 1). Niisiis on pankrotiseaduses

¹¹³ töötuskindlustuse seadus (TkindlS). – RT I 2001, 59, 359

alles vaid kolm nõuete järku – pandiga tagatud nõuded, muud tähtaegselt tunnustatud nõuded ning tähtaegselt esitamata, kuid tunnustatud nõuded.

Autor leiab, et võlausaldajate võrdse kohtlemise seisukohalt on eesõigusnõuete järkude vähendamine põhjendatud. Eesti Töötukassa on institutsioon, mille loomise üks eesmärkidest on maksta tööandja maksejõuetuse korral töö kaotanud töötajatele hüvitist nende kolme kuu keskmise töötasu ulatuses. Hüvitise saamiseks maksavad nii kindlustatud isikud kui tööandja sundkindlustusena igakuiseid kindlustusmakseid (TkindlS § 4). Seega on töötajate huvid nimetatud seaduse alusel kaitstud. Riik võlausaldajana ei ole pankrotimenetluses eelisseisundis enamikes Euroopa riikides, kuna riigil on võlausaldajana niigi oluliselt parem seisund. Maksu- ja Tolliamet kui riigi maksuhaldur saab erinevalt teistest võlausaldajatest nõuda ettekirjutuste ja muude meetmetega võlgnikult tekkinud võlgasid.

Pankrotimenetluse kulud on märksa suuremad kui hagimenetluse kulud: kui hagimenetluse kulud jäävad hagi rahuldamise korral kostja kanda ning nõude rahuldamist ei mõjuta, siis pankroti korral kaetakse kulud samast pankrotivarast, mille arvel rahuldatakse nõuded ning kulud mõjutavad seega otseselt nõuete rahuldamise ulatust (PankrS § 150).¹¹⁴

Pankrotiavaldust on Eesti kohtupraktikas varasematel aegadel eelistatud hagiavaldusele mõnedel juhtudel ka sel põhjusel, et hagiavalduselt oli suurem riigilõiv, pankrotiavalduse korral tasus avalduse esitaja pankrotiseaduse esimese redaktsiooni jõustumise ajal vaid 25 krooni. See oli aga ainult näilik kasu – suure tõenäosusega oli nõude rahuldamise ulatus hagimenetluse korral suurem ning esialgne kokkuhoid riigilõivu tasumisel petlik.

Riigilõivuseaduse¹¹⁵ § 37 lg 13 kohaselt tasutakse pankrotiavalduse või muu pankrotimenetlusega seotud avalduse või kaebuse esitamisel riigilõivu võlgniku, tema surma korral pärija või pärandvara hoidja pankrotiavalduse esitamise eest 150 krooni; võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise eest 1600 krooni ja muu pankrotimenetlusega seotud avalduse või kaebuse esitamise eest 80 krooni.

Riigilõivuseaduse lisa 2 järgi makstakse hagiavalduse esitamisel riigilõivu sõltuvalt hagi hinnast alates 700 kroonist, näiteks hagi hinna puhul kuni 1 000 000 krooni on riigilõivu täismäär 46 000 krooni jne.

¹¹⁴ vt P.Varul. *Osundatud artikkel* 1994, lk 3

¹¹⁵ riigilõivuseadus (RLS). – RT I 1997, 80, 1344; RT I 2001, 55, 331

Võib esitada küsimuse – kas esimesse gruppi kuuluvatel võlausaldajatel, kelle nõude tähtaeg saabunud, on üldse mõtet taotleda võlgniku pankrotti, kui neil on võimalus esitada hagi? Enamikel juhtudel tulebki sellele küsimusele vastata eitavalt – eelistatum on hagimenetlus.

Vaid teatud juhtudel on mõtet siiski esitada pankrotiavaldus: kui on alust arvata, et enne, kui hagimenetluses jõutakse otsuseni, algatatakse nagunii pankrotimenetlus. Praktilistel kaalutlustel võimaldab pankrotiavalduse esitamine võlausaldajal asjasse kiiremini sekkuda, hagimenetluse ajal võib võlgniku olukord veelgi halveneda, mistõttu ei pea kohtuotsuse täitmine pärast enam olema reaalne. Pankrotiavalduse peaks esitama ka juhul kui võlgnikul ei piisa vara võla maksmiseks, küll on aga lootust vara juurde saada tagasivõitmise kaudu, mis on võimalik ainult pankrotimenetluses.

Võlausaldajad, kelle nõude esitamise tähtaeg ei ole saabunud ning kes võivad seetõttu esitada vaid pankrotiavalduse, esitavad avalduse siis kui on pankrotiseaduses toodud võlausaldaja pankrotiavalduse aluste olemasolul põhjust arvata, et nende nõuete tähtaja saabumisel võlgnik ei suuda võlga maksta. Võlausaldajad ei pea ootama, et võlgnik teeb jätkuvalt kulutusi või tema vara nõutakse teiste kasuks sisse või on võlgnik muul põhjusel muutunud maksejõuetuks. Võlausaldajad ei pea antud juhul ootama oma nõuete tähtaja saabumist, millal võlgniku olukord võib olla veel kehvem, vaid võivad esitada pankrotiavalduse, et sekkuda oma nõuetega ja saada võrdselt teiste võlausaldajatega osa võlgniku vara müügist saadud raha jagamisest.

Kui võlgnik võib oma pankroti väljakuulutamist taotleda pelgalt maksejõuetusele tuginedes¹¹⁶, siis võlausaldaja saab aga taotleda võlgniku pankroti väljakuulutamist ainult seaduses nimetatud aluste olemasolul, kusjuures pankrotiseaduses antud loetelu on ammendav (PankrS § 10).

Seaduses sätestatud ammendav loetelu võlausaldaja pankrotiavalduse aluseks olevate asjaolude osas on kehtestatud eesmärgiga kaitsta võlgnikku. Kui seaduses toodud asjaolusid ei esine, ei ole mõtet pankrotiavaldust esitada, sest pankrotimenetluse algatamist sellele ei järgne. Kindlasti ei saa välistada, et avalduses toodud võlgniku maksejõuetust põhistavate asjaolude juures võlgnik siiski ei ole maksejõuetu, kuid

¹¹⁶ võlgnik peab pankrotiavalduses põhistama oma maksejõuetuse ning avaldusele lisama seletuse maksejõuetuse põhjuse kohta ja võlanimekirja

seadusandja poolt kehtestatud indikaatorid kõnesolevas loetelus toodud asjaolude näol peavad siiski ka esinema.

Teiste riikide pankrotiseadustest võlgniku maksejõuetust põhistavate asjaolude loetelu ei leia. Näiteks Rootsi pankrotiseaduse § 4 kohaselt peab võlausaldaja pankrotiavalduses näitama ära oma nõude ja selle üldised alused. Samuti peab võlausaldaja avaldusele lisama nende dokumentide originaalid ja koopiad, millele ta viidata soovib. Autor on seisukohal, et võlausaldaja pankrotiavalduse aluseks olevate asjaolude ammendava loetelu sätestamine on oluline eelkõige võlgniku kaitse seisukohalt. Võlgnik on seeläbi informeeritud, milliste asjaolude esinemisel võib teda ähvardada pankrotimenetlus. Võlausaldaja seisukohalt teenib avalduse aluseks olevate asjaolude loetelu õiguskindluse eesmärki tagades, et seaduses toodud aluste korrektsel esitamisel ja võlgniku maksejõuetuse põhistamisel algatab kohus lähtuvalt seadusest pankrotimenetluse.

2.3.2. VÕLAUSALDAJA PANKROTIIVALDUSE ALUSEKS OLEVAD ASJAOLUD

Pankrotiseaduse § 10 lõikes 2 on sätestatud asjaolud, millest vähemalt üks peab võlausaldaja pankrotiavalduses põhistama võlgniku maksejõuetust. Võlgniku maksejõuetust põhistavad asjaolud on seaduses esitatud ammendava loeteluna.

Võlgnik ei ole täitnud kohustust 30 päeva jooksul pärast kohustuse sissenõutavaks muutumist ja võlausaldaja on teda kirjalikult hoitanud kavatsusest esitada pankrotiavaldus (pankrotihoiatus) ning võlgnik ei ole seejärel kohustust täitnud 10 päeva jooksul (PankrS § 10 lg 2 p 1) Vana pankrotiseaduse kohaselt võis võlausaldaja pankrotiavalduse esitada 10 päeva pärast võla tasumise tähtaja möödumist. 30-le päevale pikendatud tähtaeg on tänases majandussituatsioonis põhjendatud ja õige muudatus. Kuna pankrotimenetlus ja pankroti väljakuulutamine on võlgniku jaoks alati ebasoovitav, peaks võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise tähtaja osas olema võimalikult paindlik ja andma võlgnikule mõistliku ajaperioodi enne pankrotiavalduse esitamist. Periood võla sissenõutavaks muutumisest kuni pankrotiavalduse esitamiseni on võlgniku jaoks veel teatav pääsemisperiood, millise jooksul on tal võimalik võla tasumisega võlausaldaja pankrotiavaldusest hoiduda. Võlgniku kaitse pankrotimenetluses on

2003. aastal vastu võetud pankrotiseaduse üks olulisemaid prioriteete ning võlgniku kaitsesele on suunatud ka võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise tähtsuse pikenemine. Kui võrrelda kõnesolevat tähtaega teiste riikide pankrotiseadustes sätestatuga, on ilmne, et Eestis senikehtinud 10-päevane kohustuse täitmise tähtaeg oli üks lühemaid. 10 päeva sisse võis jääda kaks nädalavahetust ning lisaks ka mõni riigipüha ning juba oli võlausaldajal õigus pankrotihoiatust välja saata.

Võlausaldaja peab enne pankrotiavalduse esitamist kirjalikult hoiatama võlgnikku oma kavatsusest esitada pankrotiavaldus ning kui võlgnik ei täida 10 päeva jooksul pärast hoiatuse saamist oma kohustust, on võlausaldajal õigus esitada pankrotiavaldus. Pankrotihoiatuse ära kiri tuleb lisada kohtule esitatavale pankrotiavaldusele. Vana pankrotiseaduse § 9 lg 1 punktist 4 ei tulenenud, et pankrotiavalduse aluseks oleva iga nõude kohta tuleb esitada pankrotihoiatust. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 12.veebruari 1998.a. otsusest 3-2-1-8-98¹¹⁷ nähtuvalt palus võlausaldaja esimese astme kohtul kuulutada välja võlgniku pankrot PankrSV § 1 lõike 2, § 7 ja § 9 lg 1 punkti 4 alusel, sest võlgnik ei suuda rahuldada võlausaldaja nõudeid ja see suutmatus ei ole võlgniku majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine. Võlgniku pankrot kuulutati välja, kuna esimese astme kohus leidis, et pankrotimenetluse aluseks on 3 selget nõuet ning samuti leidis tõendamist, et võlgniku maksejõuetus ei ole ajutine. Ringkonnakohus seevastu leidis, et alusetult on peetud selgeteks nõueteks võlausaldajale loovutatud nõudeid, sest nõuete loovutamise lepingud on vaidlustatud võlgniku poolt Tallinna Linnakohtus esitatud hagiavalduses. Järelikult on vaidlustatud ka võlausaldaja nõudeõigus nende nõuete osas. PankrSV § 11 lg 3 mõttes ei olnud tegu selgete nõuetega ning kohus ei saanud eelotsustuslikult anda hinnangut hagide põhjendatusele. Pankrotiseadus ei keela võlausaldajal pankrotimenetluse käigus oma nõuet täiendada ja kohtul neid ühiselt menetleda, kuid PankrSV § 9 lg 1 punkti 4 alusel tuli uute nõuete esitamisel samuti järgida menetluse korda ja esitada pankrotihoiatust. Esimese astme kohus sellega ei arvestanud. Kassatsioonikohus omakorda leidis, et väär on teise astme kohtu järeldus, et loovutatud nõuded on ebaselged. Tallinna Linnakohtus ei ole võlgnik vaidlustanud mitte nõuete sisu, vaid võlausaldaja juriidilise isiku staatust.

¹¹⁷ arvutivõrgus: www.nc.ee/tsiviil/lahendid

Nõudeid ei saanud võlgnik vaidlustada, sest nõuded tulenevad jõustunud kohtuotsusest. Antud juhul tuvastasid nii esimese kui teise astme kohus, et võlausaldaja pankrotiavalduse aluseks on võlgniku maksejõuetus. PankrSV § 9 lg 1 p 4 kohaselt oli üheks maksejõuetust kinnitavaks asjaoluks see, kui võlgnik ei ole tasunud võlga 10 päeva jooksul pärast võla tasumise tähtaja möödumist ja võlausaldaja oli teda kirjalikult hoiatanud kavatsusest esitada pankrotiavaldus (pankrotihoiatus). Algatatud pankrotimenetluses täiendas võlausaldaja pankrotiavaldust veel kahe nõudega. Ringkonnakohus leidis, et pankrotiavaldust võib küll uute nõuetega täiendada, kuid ka nende puhul tuleb esitada eelnevalt pankrotihoiatus. See seisukoht aga seadusest ei tulene.¹¹⁸

Riigikohtu seisukohalt PankrSV § 9 lg 1 punktist 4 ei tulenenud, et pankrotiavalduse aluseks oleva iga nõude kohta tuli esitada pankrotihoiatus. Probleem tekib olukorras, kus võlausaldaja esitab võlgnikule ühe nõude osas hoiatuse, kuid teiste nõuete kohta hoiatust ei esita. Töö autor on seisukohal, et võlausaldaja peaks iga nõude kohta esitama pankrotihoiatuse. Pankrotihoiatuse mõte on sisuliselt selles, et võlgnik saab nõuet hinnata ja kaaluda, vajadusel ka vaidlustada. Konkreetse võlgniku puhul ei pruugi see nõue olla ainuke, ka teistel võlausaldajatel võib võlgniku vastu nõudeid olla. Samuti võib olla samal võlausaldajal võlgniku vastu mitu nõuet. Kuigi seaduse tõlgenduse kaudu tuleb siiski pankrotiavalduse aluseks oleva iga nõude kohta esitada pankrotihoiatus, võiks vastav regulatsioon olla eeltoodud vaidluste vältimiseks ja võlgniku huvides sätestatud ka seaduses.

Tartu Ringkonnakohtus menetletud tsiviilasjast¹¹⁹ ilmnes ka teine oluline probleem võlausaldaja jaoks – ebapiisav tõendatus.

Võlausaldaja oli võlgnikule saatnud pankrotihoiatuse, mis on tõendusmaterjalina pankrotiavaldusele lisatud. Samas ei tõenda aga miski, et võlgnik on antud hoiatuse kätte saanud. Seda väidab ka võlgnik: Tartu Maakohtu otsuses kajastub võlgniku esindaja seisukoht, kus ta vaidleb pankrotiavaldusele vastu, kuna võlgnik ei ole kätte saanud pankrotihoiatust. Esindaja leiab, et võlausaldaja peab tõendama pankrotihoiatuse kättesaamist võlgniku poolt, kuna vastavalt TsMS § 91 lg 1 peavad pooled tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad nende nõuded ja

¹¹⁸ RK tsiviilkolleegiumi 12.veebruari 1998.a. otsus nr 3-2-1-8-98; RT III 1998, 8, 77

¹¹⁹ Tartu Ringkonnakohtu 13.aprilli 2000.a. otsus nr. II – 2 – 139/00, arvutivõrgus: www.tarturk.just.ee

vastuväited. Kuna antud pankrotimenetluses oli võlausaldaja pooleks, kelle väitel esinesid PankrSV § 9 lg 1 p 4 märgitud asjaolud, mille hulka kuulub ka fakt, et võlgnik ei ole võlgnevust likvideerinud 10 päeva jooksul alates kirjaliku pankrotihoiatuse saamisest, tuli tal tõendada hoiatuse kättesaamist. Antud juhul ei suutnud avaldaja tõendada, et võlgnik oleks hoiatuse kätte saanud.

Võlausaldaja esindaja jäi aga nõude juurde ning väitis, et hoiatus on saadetud kahel aadressil. Seadus ei kohusta väljastama hoiatust tähitud kirjaga, mistõttu ei saa väita, et hoiatust välja ei saadetudki.

Antud olukorras jõudis kohus järeldusele, et pankrotiavaldus ei kuulu rahuldamisele ka eelpool toodud põhjusel – vastavalt PankrSV § 9 lg 1 punktile 4 on võlgniku maksejõuetust kinnitavaks asjaoluks see, kui võlgnik ei ole tasunud võlga 10 päeva jooksul pärast võla tasumise tähtaja möödumist ja võlausaldaja on teda kirjalikult hoiatanud kavatsusest esitada pankrotiavaldus (pankrotihoiatus) ja võlgnik ei ole seejärel võlga tasunud 10 päeva jooksul. Seega tulenevalt nimetatud sättest on vaja tõendada asjaolu, et võlgnik sai pankrotihoiatuse kätte. Seda kinnitab ka PankrSV § 9 lõikes 3 sätestatu, mille kohaselt pankrotiavalduse esitanud võlausaldaja peab esitama muude tõendite hulgas ka tõendid pankrotiavalduse aluseks oleva asjaolu kohta. Võlausaldaja neid tõendeid kohtule ei esitanud ning seepärast on vastuväited selle kohta, et seadus ei näe ette pankrotihoiatuse saatmist tähitud kirjaga, alusetud, kuna ei oma asja lahendamisel tähtsust. Antud juhul on jäetud seadusandja poolt lahtiseks, kuidas konkreetselt võlausaldaja nimetatud fakti tõendama peaks, kuid võlausaldajal kui avalduse esitajal tuleb seda teha. Kohtul oli alus jätta avaldus rahuldamata. Ka apellatsioonikohus asus samale seisukohale.¹²⁰

Kehtiv pankrotiseadus sarnaselt vana seadusega ei sätesta võlausaldajale kohustust saata pankrotihoiatus võlgnikule tähitud kirjaga. Autor on seisukohal, et võlausaldaja peaks pankrotihoiatuse saatmisel selle kättesaamise tõendamiseiga seonduvat probleemi ette nägema ning mõistlik on niivõrd olulise tähendusega dokumendid siiski tähitud kirjaga saata. Seadusandja ei ole kohustatud seadusega sätestama erinevat liiki võimalike vajaminevate tõendite esitamist ning kohtuvaidluse puhul on tõendamine poolte probleem.

Kui võlgnik ei ole tasunud võlga 30 päeva jooksul pärast tähtaja saabumist ja võlausaldaja otsustab esitada pankrotiavalduse, peab ta kõigepealt teatama sellest

kavatsusest võlgnikule, kellel omakorda on aega veel 10 päeva võlga tasuda. Kui see aeg on möödas ja võlga tasutud ei ole, võib võlausaldaja pankrotiavalduse esitada. Ta võib aga esitada ka hagiavalduse, see on tema valik. Küllaltki tavaline on, et pankrotihoiatuse kaudu tahetakse võlgnikku mõjutada võlga tasuma ilma kavatsuseta pärast pankrotiavaldust esitada. Võlgnikul on ka põhjust karta – pankrotiavaldus ja pankroti väljakuulutamise võib saada talle saatuslikuks ning see võib mõjutada võlgnikku oma kohustust täitma.

Soome vana pankrotiseaduse § 6 lg 1 punkti d kohaselt võis ettevõtjast võlgniku vastu, kelle võlg oli 8 päeva tagasi muutunud sissenõutavaks, esitada pankrotiavalduse. Ettevõtjaks loeti sama seaduse § 109 kohaselt seda, kes on oma äritegevuses raamatupidamiskohustuslane. Kutsetegevuses tegutsejale ei võinud sel alusel pankrotiavaldust esitada. Piir äri- ja kutsetegevuse vahel on hägune. Soome maksuamet määratleb äritegevuse ja kutsetegevuse erinevuse trükises “Kutsetegevuses tegutseja tuludeklaratsioon”¹²¹ üldjoontes järgmiselt: kutsetegevuses tegutsemine on reeglina teenindustegevus, kutsetegevuses tegutsetakse kitsamates piirides kui äritegevuses ega tavaliselt ei seata riski omakapitalile nii palju ja sellisel moel kui äritegevuses. Kutsetegevuses ei hangita suurtes kogustes seadmeid, masinaid ega muud käibevahendeid. Kutsetegevuses tegutsejatel ei ole tavaliselt ka avalikku ostu- või müügikohta. See-eest võib tal olla kontor, vastuvõtu- või tööruum. Kutsetegevuses tegutseja võib kasutada ka võõrast tööjõudu. Näitena kutsetegevuses tegutsejatena võiks tuua advokaati, kalameest, arsti, õmblejat, puuseppa, pottseppa jms.¹²²

Kui võlgnik oli pärast võla sissenõutavaks muutumist äritegevuse lõpetanud, oli pankrotimenetluse algatamine võimalik, kui pankrotiavaldus esitati mõistliku aja jooksul võla sissenõutavaks muutumise järel.

Töö autor on seisukohal, et võlgnike liigitamine kutse- ja äritegevuses tegutsejateks on võlausaldajale pankrotiavalduse esitamisel põhjendamatu. Võlausaldaja jaoks ei ole võlgniku tegevusel vahet – võlgnik on võlgnik ja pankrotiavalduse esitamise tähtjad peaksid olema selged ja kõigile samad.

¹²⁰ arvutivõrgus: www.tarturk.just.ee

¹²¹ arvutivõrgus: www.vero.fi

¹²² R.Ovaska. *Osundatud teos* 1992, lk 15

Soome uue pankrotiseaduse 2. ptk § 3 kohaselt võib võlausaldaja pankrotiavalduse juhul kui võlgnik on hetkel või oli aasta jooksul enne tema kohta pankrotiavalduse esitamist olnud raamatupidamiskohustuslane ning ei ole nädala jooksul pärast pankrotihoiatuse saamist tasunud võlausaldaja selget ja sissenõutavat võlga. Autor on seisukohal, et nädal pankrotihoiatuse saamisest pankrotiavalduse esitamiseni on äärmiselt lühike aeg, millise jooksul ei ole võlgnikul tavaliselt võimalik oma olukorda parandada.

Läti pankrotiseaduse kohaselt võib võlausaldaja või grupp võlausaldajaid esitada kohtule pankrotiavalduse kui kahe nädala jooksul pärast nõude esitamist pole nõuet rahuldatud või on võlgniku poolt esitatud vastuväide ning pärast tähtaja saabumist on võlausaldaja teatanud võlgnikule kirjalikult kavatsusest esitada pankrotiavaldus ja vaatamata sellele ei ole võlgnik hiljemalt 1 nädala jooksul võlgasid tasunud. Seega esitatakse võlgnikule pankrotihoiatus üksnes juhul, kui võlgnik on esitanud nõudele vastuväite. Selline regulatsioon võimaldab võlgniku vastuväite esitamisel võita aega ning on üsna tõenäoline, et seda võimalust võlgnikud ka kasutavad. Pankrotiseaduses nn mõistlik sätestada kohustus, millise kohaselt tuleb pankrotihoiatus võlgnikule enne pankrotiavalduse esitamist igal juhul saata.

Leedu ettevõtete pankrotiseaduse¹²³ kohaselt võib võlausaldaja esitada pankrotiavalduse juhul kui esinevad seaduses sätestatud alused, mitte enne kui 3 kuud võla sissenõutavaks muutumisest (Leedu PankrS § 6 lg 1). Võlausaldaja peab teatama võlgnikust äriühingu juhtkonnale kirjalikult oma kavatsusest esitada pankrotiavaldus. Pankrotiteates peab märkima ettevõtja poolt täitmata jäetud kohustuse ning teade peab sisaldama ka hoiatuse, mille kohaselt nõude täitmata jätmisel pankrotiteates märgitud aja jooksul esitab võlausaldaja pankrotiavalduse kohtule. Võlausaldaja peab andma võlgnikule vähemalt 30 päeva aega kohustuse täitmiseks. Samas on tal õigus anda võlgnikule pikem periood kohustuse täitmiseks (Leedu PankrS § 6 lg 2). Võla tasumiseks kokkuleppel pikema perioodi andmine on kindlasti mõistlik, sest situatsioonid, ettevõtjad, omavahelised

¹²³ Leedu ettevõtete pankrotiseadus (edaspidi Leedu pankrotiseadus, lühend. Leedu PankrS) – arvutivõrgus: <http://www3.lrs.lt/cgibin/eng/preps2?Condition1=136576&Condition2=bankruptcy>

majanduslikud suhted jm. on tihti erinevad ning Leedu pankrotiseadus võimaldab võlausaldajal tema eesmärgi saavutamisel olla võlgniku suhtes äärmiselt paindlik. Võlgnikul on Leedu seaduse kohaselt võla tasumiseks selle sissenõutavaks muutumisest kuni pankrotiavalduse esitamiseni aega vähemalt 4 kuud, kokkuleppel veelgi kauem. Autor on seisukohal, et neljast kuust pikema perioodi kokkuleppimisel kaotab pankrotimenetlus kui võla sissenõudmise võimalus hagimenetluse kõrval oma mõtte. Ka 4 kuu jooksul võib võlgniku olukord oluliselt halveneda ja pankrotimenetlus selle algatamisel lihtsalt raugeda.

Töö autor leiab, et pankrotiseaduses sätestatud kindel tähtaeg, millest alates võib võlausaldaja pärast nõude sissenõutavaks muutumist esitada pankrotihoiatuse ja millest alates pankrotiavalduse, on võlgniku kaitse seisukohalt põhjendatud. Võlgnikule on meie pankrotiseaduse kohaselt antud nõude sissenõutavaks muutumisest 40 päeva oma kohustust täita ning võlgnikul on võimalik sellega arvestada ja võimalusel pankrotiavaldust vältida.

Võlgniku suhtes toimivas täitemenetluses ei ole kolme kuu jooksul vara puudumise tõttu saadud nõuet rahuldada või kui täitemenetluses ilmneb, et võlgnikul ei jätku vara kõigi kohustuste täitmiseks. Selle asjaolu juures peetakse silmas juhtumeid, kus juba enne pankrotiavalduse esitamist on toimunud võlgniku suhtes hagimenetlus ja selles tehtud otsuse alusel algatatud täitemenetlus. Kui täitemenetluse käigus on ilmnenu, et võlgnikul ei jätku vara kõigi kohustuste täitmiseks või ei ole saadud rahuldada ka ainsat nõuet vara puudumise tõttu, võidakse algatada tema suhtes pankrotimenetlus. Pankrotiavalduse võib esitada sama võlausaldaja, kelle kasuks täitmine täitemenetluses toimub, kuid võib esitada ka mõni teine võlausaldaja.

Kui Soomes on võlgniku täitemenetluse käigus selgunud, et vara ei jätku, võib võlgniku vastu tulenevalt Soome pankrotiseaduse 2. ptk § 3 kohaselt esitada sarnaselt meie regulatsiooniga pankrotiavalduse.

Pankrotimenetlus tundub esmapilgul asjatu. Kui vara ei jätku isegi täitemenetluseks piisavalt, kuidas võib vara jätkuda pankrotimenetluseks? Sellist pankrotimenetluse algatamise alust on Soomes siiski tihti kohaldatud. Pankrotimenetluses on selgunud, et võlgnik, kes on täitemenetluses tunnistatud varatuks, omab siiski üsna märkimisväärset vara. Soome kohtupraktika kohaselt

viiakse täitemenetlus läbi võlgniku elu- või asukohas. Võlgnik võib aga teises täitemenetluspiirkonnas omada vara, mida saab realiseerida sel juhul vaid pankrotimenetluses.¹²⁴ On ka juhuseid, kus võlgnik omab vara samas täitemenetluspiirkonnas, kuigi ta on täitemenetluses tunnistatud varatuks. Selline olukord tekib siis, kui võlgnik on kohtutäituri eest varjanud tegelikku vara, kuid pankrotimenetluse algatamisel ja arvukate võlausaldajate kaasamisel protsessi ei õnnestu tal vara varjata.

Ka Läti pankrotiseaduse kohaselt, sarnaselt meiega, võib võlausaldaja või grupp võlausaldajaid esitada kohtule pankrotiavalduse kui 3 kuu jooksul peale kohtuotsust täitemenetluse läbiviimiseks ei ole õnnestunud nõudeid rahuldada, kuna võlgniku võlad ületavad tema vara.

Asjaolud, kus võlgniku suhtes toimuvas täitemenetluses ei jätku vara kõigi nõuete rahuldamiseks, viitavad selgelt tõenäosusele, et võlgnik on maksejõuetu. Pankrotiavalduse esitamine eeltoodud asjaolule tuginedes annab võlausaldajale võimaluse sekkuda enne kui täitemenetlus on lõpetatud ja selle käigus on kogu võlgniku allesoleva varaga täitemenetluses teadaolevad nõuded mingis osas rahuldatud.

Ka meil tõusetub küsimus, miks ikkagi algatada pankrotimenetlus, kui täitemenetluses on selgunud, et vara ei ole. Pankrotimenetluse algatamisel on lootust saada vara tagasivõitmisel, samuti asjaoludel, mis on esile kerkinud Soome kohtupraktikas. Võlgnikul võib olla õnnestunud varjata vara täitemenetluses, kuid pankrotimenetluse algatamisel on võlausaldajate hulk reeglina suurem, menetlus ulatuslikum ja vara varjata keerulisem.

Võlgnik hävitab, peidab või raiskab oma vara või teeb raskeid juhtimisvigu, mille tagajärjel ta on muutunud maksejõuetuks, või on muul viisil tahtlikult põhjustanud oma maksejõuetuse. Pankrotiseaduses on raske juhtimisviga defineeritud kui füüsilisest isiku võlgniku või juriidilisest isikust võlgniku juhtorgani liikme poolt oma kohustuse rikkumine tahtlikult või raske hooletuse tõttu (PankrS § 28 lg 2). Võlaõigusseaduse § 104 kohaselt on tahtlus kui süülise vastutuse üks vorm õigusvastase tagajärje soovimine võlasuhte tekkimisel,

¹²⁴ R.Ovaska. *Osundatud teos*. 1991, lk 10

täitmisel või lõpetamisel. Raske hooletus on käibes vajaliku hoole olulisel määral järgimata jätmine. Vana pankrotiseaduse kohaselt tuli raskete juhtimisvigade all mõelda pankrotiseaduses loetletud tegusid – juriidilise isiku vara enda huvides kasutamine, juriidilise isiku nimel enda huvides tehingu tegemine, juriidilise isiku vara või võetud laenu kasutamine juriidilise isiku huvide vastaselt enda või mõne teise isiku huvides, juriidilise isiku vara varjamine, juriidilise isiku kohustuste põhjendamatu suurendamine, vara väärtuste ebaõige kajastamine juriidilise isiku bilansis, näiliku või nõuetele mittevastava raamatupidamise korraldamine, sealhulgas maksete ja võlgade kirjandamine, kapitali soetamine juriidilisele isikule äärmiselt ebasoodsatel tingimustel, suure laenu võtmine või andmine, kui on ilmne, et laenu tagasi maksta või tagasi saada ei ole võimalik, juriidilist isikut kahjustanud muud enda huvides tehtud teod, mis põhjustasid juriidilise isiku maksejõuetuse (PankrSV § 60 lg 3). Töö autor on seisukohal, et näidisloetelu oleks seaduse tekstis võinud säilitada, kuna vajadusel on näidisloetelus sätestatud kohaldada kergem. Üldklausel võib kohaldamisel osutada ebapiisavaks.

Soome vana pankrotiseaduse § 6 lg 1 punkti b kohaselt võis sellisel juhul kui võlgnik raiskab või varjab vara, esitada samuti võlgniku vastu pankrotiavalduse. Nõude tähtaeg ei pidanud olema saabunud. Seda pankrotialust üldiselt ei kohaldatud, kuna tõendamine oli raske. Soome kehtivas pankrotiseaduses seda alust sätestatud ei ole.

Raske juhtimisviga või tahtlik maksejõuetuse tekitamine on kindlasti üks asjaolu, millega peab võlausaldajal olema võimalik oma pankrotiavaldust põhistada. Ka meie kohtupraktikas ei selle aluse rakendamine seoses tõendamise keerukusega kuigi laialdane, kuid seaduses toodud võimalus on kindlasti põhjendatud. Võlausaldaja ei pea ootama nõude sissenõutavaks muutumist, olles samaaegselt teadlik, et võlgnik tahtlikult vara raiskab või sellega hooletult ümber käib. Lisaks võlausaldaja kaitsele hoiatab raskele juhtimisveale või tahtlikule maksejõuetuse tekitamisele tuginemise võimalus pankrotiseaduses võlgnikku sellise tegevuse eest.

Võlgnik teatab võlausaldajale, kohtule või avalikkusele, et ta ei suuda oma kohustusi täita. Sarnane säte on ka Läti pankrotiseaduses (Läti PankrS § 39) ja

Leedu pankrotiseaduses (Leedu PankrS 6 lg 3). Soome PankrS 2. ptk § 3 kohaselt tuleb pidada maksejõuetuks võlgnikku, kes teatab, et ta on maksejõuetu ja ei ole alust sellist avaldust mitte aktsepteerida.

PankrS § 10 lg 2 punktis 4 toodud võlausaldaja pankrotiavaldust põhistava asjaolu juures võib tekkida probleeme, kui vastava avalduse esitab juriidilisest isikust võlgniku esindajana üks juhatuse liige. Järgides seaduse analoogiat võib tõlgendada, et sellist avaldust võib esitada üks juhatuse liikmetest.¹²⁵ Võlgniku enda avaldus kohustuste täitmise võimatuse kohta viitab selgelt võlgniku maksejõuetusele ning on seega võlausaldaja pankrotiavalduse esitamisel võlgniku maksejõuetust põhistavaks asjaoluks. Samas võib võlgnik alternatiivina esitada sel juhul juba ise pankrotiavalduse.

Probleeme võib tekkida siis, kui võlgnik on esitanud avalduse, milles ta teatab, et ei suuda oma kohustusi täita teinud, kuid ise hiljem pankrotiavalduse esitamisest hoidumise eesmärgil oma avaldust ei tunnista. Võlgniku avaldus on sel juhul tema maksejõuetust põhistava asjaoluna jõus, võlausaldaja peab suutma seda tõendada.

Võlgnik on lahkunud Eestist eesmärgiga hoiduda oma kohustuste täitmisest või varjab end samal eesmärgil.

Soome vana pankrotiseaduse § 5 kohaselt võis selge nõude korral võlausaldaja esitada võlgniku vastu pankrotiavalduse kui võlgnik ennast varjas. Kui avaldus oli esitatud kohtule ja võlgnik ettenähtud päeval kohtusse ei ilmunud, pidi kohus otsustama, kas alata pankrotimenetlus. Pankrotimenetluse algatamine eeldas ka seda, et võlgnik ei olnud volitanud teist isikut enda eest tehinguid tegema ja ta ei olnud jätnud ka sissenõutavat vara, mis tema võlgadele vastaks.

Selline seaduses ettenähtud pankrotiavalduse esitamise eeldus tuli praktikas kohaldamisele väga harva. Kõne alla tuli see siis, kui võlgnik varjas end välismaal. Pankrotiavaldust esitada kavatsev võlausaldaja pidi sel juhul kindlaks tegema, et võlgnik omab Soomes piisavalt vara, et pankrotimenetlust läbi viia. Täitemenetlus võis võlausaldaja seisukohalt olla antud olukorras tulemuslikum.¹²⁶

¹²⁵ PankrS § 13 lg 4 kohaselt võib pankrotiavalduse esitada juhatuse üks liikmetest ka juhul, kui tal ei ole õigust juriidilist isikut üksinda esindada.

¹²⁶ R.Ovaska. *Osundatud teos* 1992, lk 11

Soome kehtiv pankrotiseadus eeltoodud asjaolu pankrotiavalduse esitamise eeldusena ei sätesta.

Kui võlgnik end kohustuste täitmisest hoidumise eesmärgil varjab, on võlausaldajal alust eeldada, et võlgnik on maksejõuetu. Autor peab õigeks, et võlausaldaja, saades teada võlgniku elamaasumisest välismaale või varjamisest muul viisil ning võlgnik võlausaldajaga kontakti ei võta, ei pea tulenevalt pankrotiseadusest jääma ootama, et tema nõue muutuks sissenõutavaks vaid võib esitada pankrotiavalduse. Ka siin võib võlausaldajal tekkida probleeme tõendada, et võlgnik just sel eesmärgil end varjab. Eeltoodud alusel võib võlausaldaja esitada pankrotiavalduse ka juhul kui nõue on muutunud sissenõutavaks, eelnevat pankrotihoiatust esitama ei pea.

Vanas pankrotiseaduses oli ühe võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise alusena toodud asjaolu, kus *võlgnik on kuriteoga põhjustanud enda maksejõuetuse* (PankrSV § 9 lg 1 p 1).

Kriminaalkodeksi¹²⁷ § 148² kohaselt karistati tahtlikult oma maksevõime olulise vähendamise või enda maksejõuetuks muutmise eest vara hävitamise või rikkumise, põhjendamatult kinkimise või loovutamise või välismaale paigutamise või põhjendamatute kohustuste võtmise teel, samuti soosides ühte kreditori teisele võlgniku poolt, kes on teadlik, et olemasolevate või oodatavate majandusraskuste tõttu tema teod võivad kahjustada kreditori huve,- rahatrahvi või arestiga. Eeltoodud kuriteo toimepanemise kohta võlgniku poolt pidi süüdimõistev kohtuotsus olema jõustunud. Seega oli ülalnimetatud pankrotiavalduse esitamise aluseks kuritegu. Regulatsioon oli vajalik, kuid praktikas kasutu, sest kuriteos süüdimõistmisel tunnistati võlgnik esmalt kriminaalmenetluses maksejõuetuks ja alles siis sai esitada pankrotiavalduse, et võlgniku pankrotimenetlus algatada ja selle käigus hakata selgitama tema maksejõuetust.

Karistusseadustiku § 384 kohaselt karistatakse oma maksevõime olulise vähendamise või enda maksejõuetuks muutmise eest rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistusega. KarS § 384 lõikes 1 toodud teo eest karistatakse aga üksnes siis, kui kohus on välja kuulutanud teo toimepanija pankroti või lõpetanud pankrotimenetluse

¹²⁷ kriminaalkodeks (KrK). – kehtetu - RT I 2002, 56, 350, - jõust.1.9.2002

raugemise tõttu, sest võlgniku varast ei jätku pankrotimenetluse kulude katteks ja puudub vara tagasivõitmise võimalus.

Seega hakatakse võlgniku tegevusest kuriteokoosseisu otsima alles pärast pankroti väljakuulutamist või selle raugemist, mitte ei võeta kuritegu võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise aluseks.

Kui kriminaalkoodeksi kohaselt sai pankrotikuriteos süüdi mõista ilma pankroti välja kuulutamata, siis karistusseadustik on seda põhimõtet muutnud. Sellest tulenevalt ei saa pankrotiavalduse esitamise aluseks olla asjaolu, et võlgnik on kuriteoga põhjutanud enda maksejõuetuse. Teo toimepanija pankrot peab karistusseadustiku kohaselt olema välja kuulutatud ning võlgniku kuritegu ei saa olla pankrotiavalduse aluseks. Pankrotiavalduse esitamise aluseks saab sisuliselt olla PankrS § 10 lg 2 punktis 3 toodud tegevus, kõigepealt algatatakse pankrotimenetlus ja kuulatakse pankrot välja ning pärast seda karistatakse võlgnikku kuriteo eest, kui on põhjust.

Töö autor on seisukohal, et seaduses fikseeritud ammendav loetelu võlausaldaja pankrotiavalduse alustest on põhjendatud nii võlgniku kui võlausaldaja seisukohalt. Võlgnik teab, millistele asjaoludele saab võlausaldaja avaldust esitades tugineda ja võimalusel lähtub oma tegevuses sellest, et seaduses toodud aluseid ei esineks. Võlausaldajal ei ole võimalik võlgnikku millegi ootamatuga pankrotiavalduse esitamisel üllatada. Ka võlausaldaja on teadlik, milliste aluste esinemisel võib kohus pankrotiavalduse vastu võtta ja ei kuluta aega ja raha alusetute pankrotiavalduste esitamisele.

2.4. PANKROTIMENETLUSE ALGATAMISE TAGAJÄRJED

2.4.1. AJUTISE HALDURI MÄÄRAMINE JA TEMA KOHUSTUSED

Kui pankrotimenetlus on algatatud, nimetab kohus ajutise halduri. Tulenevalt pankrotiseaduse §-dest 22 ja 56 võib ajutiseks halduriks olla füüsiline isik, kellele on justiitsministri moodustatud pankrotihaldurite eksamikomisjoni poolt antud pankrotihaldurina tegutsemise õigus, samuti võib ajutiseks halduriks olla vandeadvokaat ja vandeadvokaadi vanemabi. Ajutine haldur ei tohi olla kohtu töötaja ning ta peab olema sõltumatu võlgnikust ja võlausaldajast. Seega on ajutisele haldurile esitatavad nõuded samad, mis haldurile esitatavad nõuded.

Ajutise halduri ülesandeks on selgitada välja võlgniku vara, sealhulgas tema võlad ja anda hinnang võlgniku varalisele seisundile. Samuti on ajutise halduri kohustus anda hinnang juriidilisest isikust võlgniku tegevuse jätkamise ja tervendamise väljavaadetele. Ajutine haldur peab tagama võlgniku vara säilimise; andma juhul, kui kohus on keelanud võlgnikul vara käsutada ajutise halduri nõusolekuta, võlgnikule nõusoleku vara käsutamiseks või keelduma sellest, samuti täitma muid kohtu poolt pankrotimenetluses antud ülesandeid (PankrS § 22 lg 2). Põhimõtteliselt on ajutise halduri staatus, tema õigused ja kohustused jäänud kehtivas seaduses, võrreldes varem kehtinud pankrotiseadusega, samaks. Õiguskindluse huvides on kehtivasse seadusesse lisandunud säte, mille kohaselt ajutise halduri nimetamise määruse tühistamine kohtu poolt ei muuda kehtetuks ajutise halduri poolt tehtud tehinguid (PankrS § 22 lg 7).

Ajutisel halduril on õigus oma ülesannete täitmise eest saada tasu, mille suuruse määrab kohus (PankrS § 23). Pankrotiseaduses on sätestatud justiitsministrile antav volitus kehtestada ajutise halduri tasu piirmäärad ja hüvitamisele kuuluvate kulutuste kord. Haldurite poolt on kerkinud küsimus, kas ajutise halduri tasu sidumine konkreetsete, justiitsministri poolt kehtestatud piirmääradega, on tasu määramisel õiglane. Töö autor on seisukohal, et ajutise halduri tasu suuruse määramine lähtuvalt kehtestatud korrast on võlausaldajate seisukohalt hea lahendus. Seisukoht, et võlausaldajatel võiks ajutise halduri tasu määramisel olla suurem sõnaõigus, ei ole objektiivne. Ajutise halduri tasu ja kulutuste hüvitamise kohta tehtud kohtumääruse peale võivad võlgnik, pankrotiavalduse esitanud võlausaldaja ja ajutine haldur esitada erikaebuse (PankrS § 23 lg 3), see võimaldab kõigil menetlusosalistel oma seisukohta tasu osas kaitsta.

Probleem ajutise halduri tasuga on tekkinud sellest, et real juhtudel ei ole võlgnikul üldse vara ja seega ei ole ajutisele haldurile millegi arvel ka maksta. Vara puudumine ilmneb siis, kui ajutine haldur on juba märkimisväärselt tööd teinud. Siiski tuleb aktsepteerida, et kohtu konkreetsete korralduste alusel tööd teinud ajutisel halduril on õigus oma töö eest tasu saada.

Eeltoodud probleemi lahendusena oli vajalik sätestada pankrotiavaldusega kohtusse pöörduja (enamjaolt võlausaldaja) kohustus maksta ajutise halduri tasu katteks kohtu deposiitarvele kohtu poolt määratud summa, mis hüvitataks võlausaldajale pankrotivarast vaid siis, kui avaldus oli põhjendatud ja pankrotivara on selleks piisavalt suur. Niisugune kohustus sunnib ka pankrotiavalduse esitajat tõsisemalt

kaaluma oma sammu vajalikkust. PankrS § 15 lg 2 punkti 5 kohaselt võib kohus jätta pankrotimenetluse algatamata, kui võlausaldaja on eelkirjeldatud rahasumma jätnud kohtu deposiiti tasumata.

Seoses probleemiga ajutise halduri töö tasustamisest on Riigikohtu tsiviilkolleegium oma otsuses 8. detsembrist 1999.a. tsiviilasjas nr. 3-2-1-108-99 asunud seisukohale, et avalduse läbi vaatamata jätmine PankrSV § 13 lg 3 kohaselt ei välista iseenesest ajutise halduri tasu (PankrSV § 12¹ lg 5 ja 6) väljamõistmist pankrotiavalduse esitajatelt. Võlausaldajad palusid esimese astme kohtule esitatud pankrotiavalduses välja kuulutada võlgniku pankrot. Võlausaldajate ja võlgniku vahel oli sõlmitud rendileping, millisest tulenevad kohustused olid võlgnikul täitmata. Võlgnik aga väitis, et oli esitanud võlausaldajate vastu hagiavalduse rendilepingu tühisuse tunnustamise nõudes. Vastavalt PankrSV § 11 lg 3 punktile 1 ei ole võlausaldajate nõue selge, kuna võlgnik on vaidlustanud nõude aluseks oleva tehingu selle tühisuse tõttu. Kohus jättis oma otsusega pankrotiavalduse rahuldamata ning mõistis võlausaldajatelt solidaarselt välja ajutise pankrotihalduri tasu. Esimese astme kohus leidis, et pankrotiavalduse põhjenduseks olev nõue ei olnud selge, kuna oli vaidlustatud tsiviilkohtumenetluse korras esitatud hagiga. Samuti ei ole võlgnik maksejõuetu, kuna tema majanduslik seis on likviidne. Võlausaldajate apellatsioonkaebuse põhjenduste kohaselt ei ilmunud nad esimese astme kohtu istungile. PankrSV § 13 lg 3 sätestab, et kui pankrotiavalduse esitanud võlausaldaja ei ilmu eelistungile või kohtuistungile, jätab kohus pankrotiavalduse läbi vaatamata. Apellandid palusid esimese astme otsuse tühistada ja jätta nende pankrotiavalduse läbi vaatamata. Ringkonnakohus leidis, et apellatsioonkaebuse rahuldamiseks ei ole sisulist alust. Võlausaldajate väited on küll õiged, kuid kuna kohus tegi pankrotiavalduse rahuldamata jätmise otsuse, siis ei ole sisulist põhjust vaidlustatud otsust ainuüksi vormilistel kaalutlustel tühistada. Ringkonnakohus leidis, et nii pankrotiavalduse otsusega rahuldamata jätmisel kui ka määrusega läbi vaatamata jätmisel on sisuliselt sama õiguslik tagajärg, s.o. pankrotti välja ei kuulutata. Ringkonnakohus jättis esimese astme otsuse muutmata. Kassatsioonkaebuses paluvad võlausaldajad tühistada ringkonnakohtu otsus. Nii esimese kui teise astme kohtud jätsid kohaldamata PankrSV § 13 lg 3 sätestatu. Esimese astme kohtul puudus selle sätte kohaselt õigus asja sisuliselt lahendada. Võlausaldajate kohtuistungile mitteilumisel tulnuks pankrotiavaldus jätta läbi vaatamata. Võlausaldajad ei nõustu nendelt pankrotimenetluse kulude välja mõistmisega. Võlgnik aga väidab, et tegemist

on teadvalt vale pankrotiavaldusega ning pankrotimenetluse kulude jätmine võlausaldajate kanda on seepärast põhjendatud. Riigikohus tühistas ringkonnakohtu otsuse väites, et kohtuotsust tehes asus kohus asja sisuliselt arutama, milleks tal pankrotiseaduse alusel alus puudus. Töö autor jagab Riigikohtu seisukohta, et asja sisulise lahendamise ja asja läbivaatamata jätmise instituudi õiguslikud tagajärjed on erinevad. Pankrotiavalduse läbi vaatamata jätmise PankrSV § 13 lg 3 alusel ei välista ajutise halduri tasu väljamõistmist avalduse esitajalt, kuigi seadus seda otseselt ei reguleeri. Ajutisel pankrotihalduril on õigus saada oma ülesannete täitmise eest tasu ning võlausaldaja, kes esitas pankrotiavalduse, on kohustatud PankrSV § 121 lg 6 mõtte kohaselt kulutused kandma analoogiliselt PankrSV § 98 lg 4 sätestatuga. Küll aga ei anna seadus alust pankrotimenetluse kulude solidaarseks väljamõistmiseks.¹²⁸ PankrSV § 98 lg 4 kohaselt juhul, kui kohus jätab võlausaldaja pankrotiavalduse rahuldamata, hüvitab võlausaldaja pankrotimenetluse kulud. Kulude hulka kuulub ka ajutise halduri tasu. Antud asjas esitati aga kahe võlausaldaja poolt ühine pankrotiavaldus, mis töö autori seisukohalt ei välista nende solidaarvastutust kulude kandmisel.

Soomes uuendati pankrotipesa haldamise süsteemi 1993. aastal, pärast mida jaotati halduri tegevus kahte etappi ning loodi ajutise halduri institutsioon. Ajutise halduri tegevus kestab pankroti väljakuulutamisest kuni hetkeni, mis võlausaldajate üldkoosolek määrab nõ usaldusmehe ehk halduri, kes tegeleb pankrotivaraga kuni menetluse lõpuni. Kui pankrot raugub, tegeleb sellega algusest lõpuni ajutine haldur. Reeglina kestab ajutise halduri tegevus ühes menetluses umbes 1 kuu. Ajutise halduri peamine kohustus on moodustada pankrotipesa varast varanimetikir. Samuti hoolitseb ajutine haldur pankrotipesale kahjulike lepingute (eelkõige töö- ja rendilepingud) ennetähtaegse lõpetamise või uute lepingute sõlmimise eest pankrotipesa nimel. Ajutise halduri ülesannete hulka kuulub ka teha otsus maksejõuetu ettevõtja tegevuse jätkamise kohta. Sellise otsuse langetab ta pärast suuremate võlausaldajate ärakuulamist kuid ilma võlausaldajate üldkoosoleku otsuseta. Ajutine haldur võib ka alustada pankrotivara realiseerimise ettevalmistamisega.¹²⁹

Soome PankrS 8. peatüki § 2 kohaselt peab kohus juhul, kui ei ole võimalik kohe pankroti väljakuulutamisel haldurit määrata, määrama ajutise halduri. Haldur tuleb

¹²⁸ RK tsiviilkolleegiumi kohtuotsus nr. 3-2-1-108-99; arvutivõrgus: <http://www.nc.ee/lahendid/tsiviil>

¹²⁹ M.Könkköla; I.Liukkonen. *Osundatud teos*, lk 54

määrata kahe nädala jooksul ajutise halduri määramisest. 1997. aasta Soome pankrotiseaduse muudatustega võeti vastu säte, mille kohaselt sai halduri määramise peale edasi kaevata. Vastavat edasikaebeõigust ei sätestatud ajutise halduri määramise osas. Seda põhjendati seisukohaga, et tihti ei jõuaks kohus ajutise halduri lühikese tegevusaja jooksul kaebuseid läbi vaadata enne kui ajutise halduri töö on juba tehtud.¹³⁰ Soomes kehtiva pankrotiseaduse 8. ptk § 6 kohaselt võivad nii võlgnik kui võlausaldaja taotleda halduri vabastamist kui selleks on piisav põhjus (haldur ei tee oma tööd õiglaselt ja eetilisel või on tema vabastamiseks muu oluline põhjus). Eraldi ei ole sätestatud halduri määramise peale kaebuse esitamist. Meil saab ajutise halduri nimetamise kohta tehtud kohtumääruse peale esitada erikaebuse, millise läbi vaadanud kohus võib tühistada ajutise halduri nimetamise määruse kui ajutine haldur ei vasta seaduses toodud nõuetele. Sisuliselt ei ole vahet, kas esitada meil kehtiva seaduse kohaselt kaebus halduri määramise kohta või taotleda Soome regulatsiooni alusel halduri vabastamist, aluseks on mõlemal juhul see, et haldur ei vasta nõuetele. Ajutisele haldurile määratav tasu ei sõltunud varem Soomes kehtinud pankrotiseaduse kohaselt kohtu poolt määratud ajutiste haldurite arvust vaid kindel summa läks nende vahel jagamisele. Harva tuli ette, et ajutise halduri tasu määrati personaalselt just tema poolt tehtud töö eest vastavalt töö mahule tundides. Ajutise halduri töötasu otsustas võlausaldajate üldkoosolek. Juhul, kui pankrot rauges, määras ajutise halduri tasu kohus. Ajutisel halduril oli õigus pankroti raugemise korral pidada teatav osa pankrotivarast oma töö ja kulude katteks kinni.¹³¹ Soome kehtiv pankrotiseadus ei reguleeri eraldi ajutise halduri tasu, seadusega on sätestatud halduri tasustamine üldiselt (Soome PankrS 8. peatükk § 7). Põhimõtteliselt on sarnaselt meil kehtiva seadusega halduril õigus saada oma ülesannete täitmise eest tasu ning nõuda oma ülesannete täitmiseks tehtud kulutuste hüvitamist. Erinevalt meil kehtivast korrast, ei määra halduri tasu kohus vaid tasu ning hüvitiste väljamaksmise täpsema korra ja suuruse otsustavad võlausaldajad. Tasu ja kulutused makstakse haldurile menetluse ajal mõistlike vaheaegade järel. Haldur teeb tasu ja hüvitiste taotlemiseks esildise, kus ta taotlust põhjendab. Võlausaldajad võivad otsustada, et osa tasust makstakse halduri tegevuse lõppemisel, reeglina saab haldur tasu nõ jooksvalt kogu

¹³⁰ Soome valitsuse ettepanek 49/1997, lk. 13 – 14, kus märgitakse, et võlgnikul ja võlausaldajal on õigus nõuda ajutise halduri vabastamist Soome PankrSV § 6 lõikes 1 sätestatud alustel; arvutivõrgus: www.finlex.fi/english.laws

¹³¹ P.Pinomaa. *Konkurssikäytäntö*, 2. Helsinki 1996, p 47

menetluse vältel. Tasu ja hüvitiste määramisel tõusetunud vaidlused lahendab kohus (Soome PankrS 8. ptk § 7).

Töö autor on seisukohal, et vältimaks vaidlusi ja kaitsmaks nii halduri, võlgniku kui võlausaldajate huve, peaks haldurile makstava tasu suuruse määrama kohus. Kõik võlausaldajad püüavad menetluses kaitsta oma huve ning ei pruugi olla pankrotivarast tehtavate väljamaksete suuruse määramisel alati objektiivsed. Tasu määramine võlausaldajate poolt võib kahjustada ka võlgniku huve, sest haldur on äärmiselt huvitatud võlausaldajatega koostööst ning võlgniku huvide kaitse ja tema esindamine menetluses võib jääda tahaplaanile. Samuti on mõistlik maksta ajutise halduri tasu välja ühekordse väljamaksena tema töö lõppemisel kui on võimalik hinnata tehtud tööd ja kulutusi tervikuna.

Saksa pankrotiseaduse kohaselt võib kohus pankrotiavalduse laekumisel määrata võlgniku varalise seisu tagamiseks ajutise pankrotihalduri (Saksa PankrS § 21). Kui kohus määrab ajutise pankrotihalduri ja võlgnikule kehtestatakse üldine käsutuskeeld, läheb pankrotiseaduse § 22 kohaselt võlgniku vara valitsemis- ja käsutusõigus üle ajutisele haldurile. Seega on võlgniku vara ajutise halduri kontrolli all juba sellest hetkest kui kohtule laekus pankrotiavaldus, menetlus ei ole veel algatatud ega pankrot välja kuulutatud. Saksa pankrotiseaduse kohaselt algab pankrotiavalduse esitamisest ettevalmistav periood, millele järgneb menetluse algatamine ja pankroti väljakuulutamise. Siis määrab kohus ajutise halduri asemel halduri.

Ajutine haldur peab tagama võlgniku vara säilimise ning juhtima võlgniku äriühingut, kuni langetatakse otsus pankrotimenetluse algatamise osas juhul kui pankrotikohus ei nõustu ettevõtja tegevuse peatamisega. Ajutine haldur peab vältima vara olulist vähenemist ja kontrollima, milline on võlgniku varaline seis, eelkõige seda, kas võlgniku vara katab menetluskulud. Kohus võib lisakohustusena anda ajutisele haldurile ülesande anda eksperthinnang, kas pankrotimenetluse algatamine on põhjendatud ja millised on väljavaated võlgniku ettevõtte püsijäämisele (Saksa PankrS § 22 lg 1 p 1 ja 2).

Ajutisel halduril on Saksa pankrotiseaduse § 22 lõike 3 kohaselt õigus viibida võlgniku ametiruumides ja teostada seal vajalikke uuringuid. Võlgnik peab võimaldama ajutisele haldurile juurdepääsu oma raamatupidamisele ja dokumentatsioonile ning andma haldurile kogu vajaliku informatsiooni. Ajutise halduri tasu määratakse sarnaselt halduri tasule – tal on oma töö eest õigus saada tasu

ja mõistlike kulude hüvitamist. Korraline tasu määratakse pankrotivara väärtuse järgi pankrotimenetluse lõppemise ajal. Vastavalt halduri (ka ajutise halduri) töö ulatusele ja raskusastmele võib tasu korralisest määrast kõrvale kalduda (Saksa PankrS § 63).

Kuna Saksamaal kuulutatakse koos pankrotimenetluse algatamisega ka pankrot välja, määratakse ajutine haldur juba pankrotiavalduse laekumisel. Seega täidab ajutine haldur Saksamaal oma kohustusi kuni menetluse algatamiseni, meil aga menetluse algatamisest pankroti väljakuulutamiseni. Põhimõtteliselt on ajutise halduri ülesanded meil ja Saksamaal sarnased (võlgniku vara valitsemis- ja käsutusõigus), küll aga juhib ajutine haldur Saksamaal muuhulgas võlgniku äriühingut kuni langetatakse otsus pankrotimenetluse algatamise osas. Töö autor leiab, et ajutine haldur ei peaks sekkuma võlgniku äriühingu administratiivsesse juhtimisse. Küll aga on oluline, et säiliks võlgniku vara, millise käsutamine toimub seaduse kohaselt ajutise halduri nõusolekul.

Ajutise halduri määramine ja ülesanded näitavad seda, et Eestis ja Saksamaal on periood pankrotiavalduse esitamisest kuni pankrotietsuse tegemiseni reguleeritud küllaltki sarnaselt, kuigi meil on pankrotimenetlus sel perioodil algatatud, Saksamaal aga mitte.

Eeltoodust nähtub, et paljudes riikides on küll ajutise halduri institutsioon olemas, kuid ajutise halduri õigusi ja kohustusi seadusega eraldi ei reguleerita ning reguleeritud on vaid üldiselt halduri tegevus. Töö autor on seisukohal, et ajutise halduri ja halduri tegevuse eraldi reguleerimine on õigustatud. Nende roll, õigused ja kohustused menetluse etappides on erinevad. Pean õigustatuks ajutise halduri õiguste võimalikult täpset reguleerimist seadusega, eesmärgiga koguda informatsiooni võlgniku varalise olukorra väljaselgitamiseks ja anda sellele hinnang.

2.4.2. VÕLGNIKU ÕIGUSTE PIIRAMINE

Kohus võib pankrotiavalduse tagamiseks rakendada kõiki hagi tagamise abinõusid, samuti kohaldada võlgniku suhtes elukohast lahkumise keeldu ning võlgniku sundtoomist ja aresti (PankrS § 18 lg 1). Juriidilisest isikust võlgniku korral võib pankrotiavalduse tagamiseks elukohast lahkumise keeldu kohaldada juhtorgani

liikme, likvideerija, täisühingu osaniku, usaldusühingu täisosaniku, vähemalt 1/10 suurust osalust omava osaniku või aktsionäri, prokuristi ja raamatupidamise eest vastutava isiku suhtes (PankrS § 19 lg 1). Pankrotiseaduses on täpsustatud enamusaktsionäri – või –osaniku mõistet – kui vanas pankrotiseaduses on viimatinimetatud välja toodud kui suurema häältearvuga aktsionär või osanik, siis nüüdsest on selliseks kriteeriumiks 1/10 osalusega osanik või aktsionär.

Pankrotiseaduse § 19 lõigetes 1 ja 2 on sätestatud isikud, kelle osas rakendatakse juriidilisest isikust võlgniku kohta esitatud pankrotiavalduse tagamisena elukohast lahkumise keeldu ja aresti. Kui elukohast lahkumise keeldu saab kohaldada täisühingu osaniku suhtes, siis aresti saab kohaldada täisühingu juhtimisõigusega täisosaniku suhtes. Täisühingu juhtimisõiguse võib ühingulepinguga anda ühele või mitmele osanikule ning sel juhul teised osanikud täisühingu juhtimises ei osale (ÄS § 88 lg 2). On põhjendatud, et pankrotiavalduse tagamiseks ei kohaldata aresti neile osanikele, kes igapäevajuhtimises ei osale, küll aga osanikule, kes täisühingut igapäevaselt juhib. Ka usaldusühingu puhul kohaldatakse pankrotiavalduse tagamisena elukohast lahkumise keeldu usaldusühingu täisosanikule, aresti aga ainult usaldusühingu juhtimisõigusega täisosanikule. Kui täisosanik vastutab usaldusühingu kohustuste eest kogu oma varaga (ÄS § 125 lg 1), siis usaldusühingu usaldusosanik vastutab usaldusühingu kohustuste eest piiratud ulatuses – sissemakse täielikult tasunud usaldusosanik ühingu kohustuste eest ei vastuta, sissemakset mittetäielikult tasunud usaldusosanik vastutab vaid tasumata sissemakse ulatuses (ÄS § 132 lg 1).

Äriühingu aktsionäri või osaniku suhtes pankrotiavalduse tagamisena aresti ei kohaldata, elukohast lahkumise keeldu saab kohaldada vaid vähemalt 1/10 suurust osalust omava osaniku või aktsionäri suhtes. Aktsionär ja osanik reeglina äriühingu igapäevajuhtimises ei osale, mistõttu tema suhtes kinnipidamise kohaldamine oleks avalduse tagamisena ebamõistlik õiguste piiramine. Tõenäoliselt peaks võlgniku vahistamise võimaluse kasutamine jääma siiski erandjuhuks, tulles kohaldamisele vaid juhul, kui on alust eeldada, et muudest hagi tagamise abinõudest ei piisa.

Kehtiv tsiviilkohtumenetluse seadustik vahistamist hagi tagamise abinõuna ei sätesta, aresti ja sundtoomist võib kohus tsiviilkohtumenetluses määrusega kohaldada seaduses otse ettenähtud juhul, kui ta on teinud isikule vastava hoiatuse (TsMS § 34). Tsiviilkohtumenetluse seadustiku eelnõus on hagi tagamise abinõuna sätestatud

elukohast lahkumise keelamine, kinnipidamine ja aresti määramine.¹³² Hagi tagamise korras võib kohaldada eeltoodud hagi tagamise vahendeid üksnes siis, kui see on vajalik kohtuotsuse täitmise tagamiseks ja muude hagi tagamise abinõudega ei tagataks nõuet ilmselt piisavalt, eelkõige juhul, kui on alust arvata, et isik lahkub välisriiki või toimetab sinna oma vara.

Juriidilise isiku puhul võib kinnipidamist rakendada juriidilise isiku juhtorgani liikme, likvideerija, täisühingu või usaldusühingu juhtimisõigusega täisosaniku, prokuristi ja raamatupidamise eest vastutava isiku suhtes ning määrata neile aresti (PankrS § 19 lg 2). Pankrotiseaduses ei ole sätestatud füüsilisest isikust võlgniku kinnipidamine, kuna vastav hagi tagamise abinõu tuleneb TsMS-st.

Isiku kinnipidamise korraldab kohtumääruse alusel politsei. Arestis viibib võlgnik määruse teinud kohtu asukohajärgses või arestialuse elukohajärgses arestimajas vangistusseadustikus sätestatud tingimuste kohaselt. Elukohast lahkumise keeld seisneb kohustuses mitte lahkuda oma elukohast ilma kohtu loata kauemaks kui üheks ööpäevaks.

Kohus võib keelata võlgnikul ajutise halduri nõusolekuta vara käsutada. Käsutuskeeld võib kehtestada kogu või osa vara suhtes (PankrS § 20 lg 1). Pankrotimenetluses käsutuskeelu kohaldamise korral peatub enne käsutuskeeldu alanud kohtumenetlus, milles võlgnik osaleb hageja või kostjana, kui kohtumenetlus puudutab võlgniku vara, mis pankroti väljakuulutamise korral muutuks pankrotivaraks. Kohtumenetlus peatub kuni pankrotiavalduse lahendamiseni (PankrS § 20 lg 3). Eelnimetatud käsutuskeeld, täpsemalt määrus, millega käsutuskeeld kehtestatakse, avaldatakse väljaandes Ametlikud Teadaanded, samuti saadetakse võlgnikule ja ajutisele haldurile (PankrS § 21 lg 1) ning juhul kui võlgnik on juriidilise isikuna kantud äriregistrisse või mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse, siis edastatakse teade viivitamatult ka võlgniku asukohajärgsele kohtu registriosakonnale (PankrS § 21 lg 2). See regulatsioon on võrreldes vana pankrotiseadusega uudne ning kindlasti õigustatud, kuivõrd on käsutuskeelu seadmine väga oluline ka kolmandatele isikutele ning tsiviilkäibe kaitse huvides peaksid huvitatud isikud käsutuskeelust teadma.

Saksa pankrotiseaduse § 21 lg 1 p 2 kohaselt võib kohus kehtestada võlgnikule üldise käsutuskeelu või määrata, et võlgnikul on õigus käsutada oma vara ainult ajutise

¹³² 208 SE II § 378 lg 1 p 7, arvutivõrgus: www.rigikogu.ee

halduri nõusolekul. Kui muudest pankrotiavalduse tagamise abinõudest ei piisa, võib kohus rakendada võlgniku suhtes sundtoomist ja peale seda vahistamist (Saksa PankrS § 21 lg 3). Käsutuskeelust teatamine on Saksa seaduses sätestatud sarnaselt meie pankrotiseadusega. Pankrotiseaduses ei ole sätestatud, kelle suhtes täpsemalt saab hagi tagamise abinõuna kohaldada sundtoomist ja vahistamist. Meie pankrotiseadus on selles osas konkreetne, andes ammendava loetelu neist juriidilise isikuga seotud füüsilistest isikutest, kellele saab kohaldada elukohast lahkumise keeldu ning kinnipidamist.

Soome pankrotiseaduse 4. peatüki § 8 kohaselt võib kohus võlgniku õiguste piiramiseks pankrotiavalduse vastuvõtmisel enne pankroti väljakuulutamist võlgniku vara arestida või määrata võlausaldajale teatud osa võlgniku varast, mis tagab võlausaldaja huvide kaitse juhul kui võlgnik neid huve vara loovutades rikub. Samuti võib kohus arestida võlgniku raamatupidamisdokumendid ja muud võlgniku äritegevust kajastavad dokumendid. Kui on tõenäoline, et võlgnik võib maalt lahkuda, võib kohus määrata võlgnikule maalt lahkumise keelu. Maalt lahkumise keeld on jõus ajani, kui võlgnik on tunnistanud oma vara nimekirja õigeks. Seega pärast vara nimekirja kinnitamist on võlgniku kohalviibimine juba teisejärguline, peamine on omada täpset ülevaadet tema varast. Maalt lahkumise keelu kehtivuse aja ei tohi võlgnikule väljastada passi ja olemasoleva passi peab võlgnik andma politsei valdusesse.

Töö autor on seisukohal, et võlgniku vara arestimine või osa varast võlausaldajatele määramine enne pankroti väljakuulutamist on võlgniku õiguste ebamõistlik piiramine. Sarnaselt meie ja Saksa seadusega saaks võlgniku vara käsutusõiguse anda ajutisele haldurile, kes vaastutab vara säilimise eest ja kelle nõusolekul saab tehinguid teha. Siin tekib olukord, kus juba enne pankroti väljakuulutamist on võlgniku igasugune majandustegevus täiesti seiskunud, sest tema vara on kohtu poolt arestitud. Samuti on teatud osa vara määramine võlausaldajatele nende huvide kaitseks ebamõistlik, varale on võimalik seada käsutuskeeld, millise korral ei saa võlgnik vara loovutada ega võlausaldajate huvisid seeläbi rikkuda. Ajutise halduri ülesannete hulka Soomes kuulub peamiselt varanimekirja moodustamine ja pankrotipesale kahjulike lepingute ennetähtaegne lõpetamine. Samas võiks ajutine haldur sarnaselt meil kehtiva korraga tagada võlgniku vara säilimise.

Rootsi pankrotiseadus on võlgniku kohtlemisel suhteliselt liberaalne. Rootsi pankrotiseaduse § 11 kohaselt, kui on tõenäoline, et pankrotiavaldus rahuldatakse ja on põhjust arvata, et võlgnik varjab vara, võib kohus *erandlikul põhjusel* anda määruse võlgniku vara suhtes otsuse langetamiseni arestida. Kui on tõenäoline, et pankrotiavaldus rahuldatakse ja on põhjust arvata, et võlgnik sõidab välismaale ja hoiab sellega kõrvale Rootsi pankrotiseaduse järgi pankroti suhtes kehtivatest kohustustest, võib kohus *erandlikul põhjusel* keelata võlgnikul avalduse suhtes otsuse langetamiseni välismaale siirduda (Rootsi PankrS § 12). Sellise keelu andmise korral võidakse võlgnikult keelu andmisel või hiljem nõuda, et ta loovutaks oma passi kohtu määratud täitevasutusele. Kui võlgnikul passi ei ole, võidakse tema suhtes kehtestada passi väljastamise keeld. Võlgniku suhtes võib kohaldada kinnipidamist, kui välismaale siirdumise keeld on selgelt ebapiisav.

Kui võlgnik on juriidiline isik, kohaldatakse eeltoodut ka äriühingu juhatuse liikmete, tegevdirektori, partnerite ja likvideerijate suhtes, s.h. nende suhtes, kes on töölt lahkunud või vabastatud kuni ühe aasta jooksul enne pankrotiavalduse esitamist kohtule (Rootsi PankrS § 12 II lõik).

Toodud pankrotiavalduse tagamise meetmeid rakendatakse võlausaldaja taotlusel. Enne avalduse tagamist antakse võlgnikule võimalus väljendada oma seisukohti, kui see on mõistlikult võimalik. Kohus võib pidada turvameetmetega seotud hagi otsustamiseks istungi, kuhu kutsutakse võlgnik ja võlausaldaja (Rootsi PankrS §§ 11 – 13).

Rootsis on sarnaselt meiega toodud välja ammendav loetelu neist juriidilise isikuga seotud füüsilistest isikutest, kelle suhtes võib kohaldada välismaale siirdumise keeldu ja kinnipidamist. Samas on aga seadus üldsõnaline, tuues eelnimetatud sätete kohaldamise võimalusena vaid erandolukordi, täpsemalt sätestamata, millal tuleb lugeda erandliku põhjuse saabunuks. Samuti on ebamõistlik hagi tagamise rakendamise võimalus vaid juhul kui pankrotiavalduse rahuldamine on tõenäoline. Kuna taotluse hagi tagamise abinõu rakendamiseks esitab võlausaldaja, peab ta oma taotluses esitama sisuliselt hüpoteetilise põhjenduse, et tõenäoliselt tema pankrotiavaldus rahuldatakse. Hagi tagamise abinõu rakendamiseks võib kohus pidada istungi, kus otsustatakse, kas võlausaldaja taotlus hagi tagamiseks rahuldada või mitte. Sellise istungi pidamine on tõenäoliselt vaid ajakulu, sest vaevalt ükski võlgnik on oma õiguste piiramisega nõus.

Meie pankrotiseadus on võlgnikule seatud piirangute sätestamise osas enne pankrotimenetluse algatamist pankrotiavalduse tagamiseks üsna põhjalik ja annab ammendava loetelu neist isikutest, kellele vastavaid piiranguid on võimalik kohaldada. Seadusandja on mõelnud võlausaldaja kaitseks ka äärmuslikele pankrotiavalduse tagamise variantidele, sätestades kinnipidamise regulatsiooni.

Võlgniku õiguste range piiramine avalduse vastuvõtmisele järgneval perioodil teenib menetluse edasise arengu huve. Pankrotiavalduse esitamisel ja selle menetlusse võtmisel on selge, et tegemist võib olla võlgniku püsiva maksejõuetusega. On väga oluline tagada sel perioodil võlgniku olemasoleva vara säilimine ja piirata vajadusel võlgniku või tema esindajate tegevust.

3. PANKROTI VÄLJAKUULUTAMINE JA VÄLJA KUULUTAMATA JÄTMINE RAUGEMISE TÕTTU

3.1. PANKROTIAVALDUSE LÄBIVAATAMISE TÄHTAJAD JA PANKROTI VÄLJAKUULUTAMINE

Kui pankrotimenetlus on algatatud, vaatab kohus võlgniku pankrotiavalduse läbi 10 päeva jooksul, kaalukatel põhjustel aga 20 päeva jooksul menetluse algatamisest (PankrS § 27 lg 1). Võlausaldaja pankrotiavalduse vaatab kohus läbi 30 päeva jooksul, kaalukatel põhjustel aga kahe kuu jooksul pankrotimenetluse algatamisest (PankrS § 27 lg 2). Pankrotimenetlusele kohaldatakse tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud, kui pankrotiseadusest ei tulene teisiti (PankrS § 3 lg 2), pankrotiseadus kehtestab pankrotiasjadele lühemad menetlustähtajad kui teistele tsiviilasjadele.

Eesti pankrotiseaduses eristame selgelt kahte erinevat tähtaega: esimest, millise jooksul otsustab kohus pankrotimenetluse algatamise ja teist, kui kohus on juba otsustanud pankrotimenetluse algatada ning kohus peab otsutama, kas kuulutada pankrot välja või mitte.

Soome pankrotiseaduse 1. ptk § 4 kohaselt loetakse pankrotimenetlus alanuks kui kohus otsustab võlgniku pankroti välja kuulutada. Otsusele märgitakse selle väljakuulutamise kellaaeg. Soome pankrotiseadus ei sätesta tähtaega, mille jooksul peab kohus pankrotiavalduse läbi vaatama. Soome justiitsministri 16.juuni 2004.a määruse¹³³ kohaselt peab kohus, olles saanud võlausaldajalt pankrotiavalduse võlgnikule pankroti väljakuulutamise kohta, hoolitsema selle eest, et menetluse algatamisest ilmuks teadaanne ametlikus väljaandes. Võlausaldaja pankrotiavalduse esitamisel kohtule peab kohus andma võlgnikule avaldusest teada ning andma talle võimaluse esitada kirjalik vastulause. Pankrotiseaduses on sätestatud, et pankrotiasjade lahendamisel kohaldatakse I astme tsiviilkohtumenetluse seadust.¹³⁴ Selle seaduse kohaselt võetakse avaldus menetlusse, kui avaldus on kohtukantseleisse esitatud või posti teel saadetud ja kantseleisse jõudnud või on avaldus esitatud

¹³³ Soome just.ministri 16.6.2004 määrus nr 502/2004, välja antud pankrotiseaduse (120/2004) alusel.

Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/english/laws/>

¹³⁴ *Laki hakemusasioiden käsittelystä yleisessä alioikeudessa (HakL)* - v. 30.04.1986/307;

Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/english/laws/>

kohtuistungil. Avaldust peab kantseleis käsitlema kohe või hiljemalt 7 päeva jooksul asja menetlusse võtmisest kui ei ole mõjuvaid takistusi.

Võlgniku esitatud pankrotiavalduse põhjal kutsub kohus võlausaldajad nende ärakuulamiseks kohtusse. Võlausaldajate ärakuulamine linnakohtus peab toimuma 2 nädalat pärast võlgniku pankrotiavalduse esitamist ning maakonnakohtus peab vastav ärakuulamine toimuma 3 nädalat peale võlgniku pankrotiavalduse esitamist.

Võlausaldaja esitatud pankrotiavalduse korral peab kohus pidama võlgniku ärakuulamise. Seadusega selle pidamise tähtaega sätestatud ei ole, praktikas määrab kohus sellise ärakuulamise 2-3 nädala jooksul pankrotiavalduse esitisest.

Seega toimub asja sisuline lahendamine praktiliselt samade tähtaegade jooksul, mis meil, võlausaldaja pankrotiavalduse esitamisel mõnevõrra kiiremini. Soome pankrotiseadus ei sätesta, millise aja jooksul peab kohus otsuse tegema.

Saksa pankrotiseadus ei sätesta kindlat tähtaega, mille jooksul peab kohus pankrotiavalduse läbi vaatama. Kuna pankrotiasju menetlevad Saksamaal spetsiaalsed pankrotikohtud, toimub pankrotiavalduse läbivaatamine kiiresti ja avalduse läbivaatamise tähtaegade regulatsioon seaduses ei ole seadusandja seisukohalt otstarbekohane. Töö autor jagab Saksa seadusandja seisukohta, et vastavate tähtaegade sätestamine seaduses ei ole juhul kui menetlus on praktikas kiire ja reaalselt toimiv, oluline. Meie kohtupraktika pankrotiasjade menetlustähtaegadest kinnipidamisel on kahjuks vastupidine – menetlustähtajad on pankrotiseadusega reguleeritud kuid neist ei ole võimalik kohtu suure töökoormuse tõttu kinni pidada.

Läti pankrotiseaduses ei ole sätestatud maksejõuetuse avalduse läbivaatamise tähtaegasid. Tulenevalt seaduse mõttest, kohalduvad maksejõuetust menetleva protsessi juures tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud menetlustähtajad (Läti PankrS § 5 lg 1). Viimatinimetatud tähtajad on oma suurusjärgus sarnased meie tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatutega.

Rootsi pankrotiseaduse kohaselt võlgniku pankrotiavalduse menetlemise korral teeb kohus pankrotiotsuse kohe.

Kui menetletakse võlausaldaja pankrotiavaldust, määrab kohus kindlaks avalduse suhtes otsuse langetamise istungi päeva. Istung toimub 2 nädala jooksul pärast

pankrotiavalduse esitamist kohtule. Erandlikel põhjustel võib see toimuda hiljem, kuid mitte hiljem kui 6 kuu jooksul (Rootsi PankrS § 16). Istungile kutsutakse protsessiosalised. Võlgnikul on kohustus istungile kutsumise teatele vastata. Võlgnik ei ole kohustatud istungile ilmuma tingimusel, et ta nõustub enne istungit kirjalikult pankrotiavaldusega ja kohus ei teata talle seejärel eraldi, et istung sellegipoolest toimub. See regulatsioon on sarnane meie uue pankrotiseaduse eelistungi sättega.

Kui võlgnik Rootsis nõustub võlausaldaja pankrotiavaldusega enne istungit, vaatab kohus avalduse läbi kohe. Kui aga kohus olemasolevat teavet arvesse võttes või muul põhjusel leiab, et võlgnik ei pruugi olla maksejõuetu, siis arutatakse pankrotiavaldust istungil (Rootsi PankrS § 18).

Autor leiab, et võlgniku kaitse seisukohalt on parem kui ka võlgnikupoolse pankrotiavalduse esitamisel kohus kohe pankrotti välja ei kuulutaks. Peab välistama olukorra, kus võlgniku pankrot kuulutatakse välja juhul kui võlgnik on tegelikult maksejõuline. Võlgniku pankrotiavalduse läbivaatamise tähtajad on lühemad kui võlausaldaja avalduse puhul, kuna tulenevalt seadusest eeldatakse, et võlgnik on tegelikult maksejõuetu.

Töö autor on seisukohal, et pankrotimenetlusega seotud tähtaegade sätestamine seaduses kaitseb mõlema poole huvisid menetluses. Seadusega sätestatud tähtaegade eesmärk ja tähendus ongi see, et pooled võivad eeldada nendest tähtaegadest kinnipidamist ja seeläbi prognoosida protsessi ajalist kulgu. Püsiva probleemina ei suuda aga kohtud neist tähtaegadest kinni pidada. Seadusega ei ole sätestatud sanktsioone, mis distsiplineeriks kohut tähtaegu järgima. Tähtaegadest mittekinnipidamisel võiks olla pooltel õigus kohtult selle kohta aru pärida.

Pankrotiavalduse rahuldamise põhilised alused meie seaduses on maksejõuetus ja põhistatud nõue. Võlausaldaja pankrotiavalduse alusel ei kuuluta kohus pankrotti välja juhul kui esinevad pankrotiseaduse § 15 lõikes 2 toodud pankrotimenetluse algatamata jätmise alused.

Pankrotimenetluse algatamisel on kesksel kohal nõue ja selle kontroll, pankrotiotsuse tegemise juures on kõige olulisem nii esitatud nõue kui võlgniku maksejõuetus.

Pankrotiavalduse läbivaatamisel kohtus on menetlusosalisteks pankrotiavalduse esitanud võlausaldaja ja võlgnik (PankrS § 25 lg 1). Istung peab toimuma võlgniku

pankrotiavalduse esitamise korral 10 päeva, võlausaldaja avalduse esitamise korral 20 päeva jooksul pärast pankrotimenetluse algatamist. Vaadanud pankrotiavalduse läbi, kuulutab kohus pankroti välja, jätab avalduse rahuldamata või lõpetab menetluse raugemise tõttu (PankrS § 27 lg 5).

Kohus kuulutab võlausaldaja avalduse alusel pankroti välja, kui võlgnik on maksejõuetu ja puudub PankrS § 15 lõikes 2 toodud pankrotimenetluse algatamata jätmise alus (PankrS § 31 lg 1).

Võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise korral on siiski ka teatavaid lisanõudeid, mis puudutavad pankrotiavalduse mitterahuldamise aluseid. Uue erandina on kehtiv seadus sätestanud võimaluse võlausaldaja avalduse alusel ning võlgniku maksejõuetuse korral tema pankrot välja kuulutada ka sel juhul, kui võlgnik või kolmas isik on täitnud võlgniku kohustuse, mille alusel pankroti väljakuulutamist taotleti (PankrS § 31 lg 1 viimane lause). Kui pankrotimenetluse algatamisel on ajutise halduri ettekandest näha, et võlgnik on maksejõuetu, on mõistlik tema pankrot välja kuulutada sõltumata sellest, et pankrotiavalduse esitamise aluseks olev nõue on rahuldatud. Pankroti väljakuulutamisega saab alustada ettevõtja tervendamist, valmistada ette kompromissettepanekuid jne. Kui võlgniku olukord on aga niivõrd lootusetu, et tervendamine ei tule enam kõne alla, ei tohiks lubada ka sellise juriidilise isiku tegevuse jätkamist – see võib kaasa tuua tema täieliku varatuse ning siis ei ole ka teistel võlausaldajatel lootust oma nõudeid rahuldatud saada. Samas on maksejõuetul võlgnikul kohustus ise pankrotiavaldus esitada. Kohese pankroti väljakuulutamise korral saaksid võlausaldajad vähemalt osaliselt nõuded rahuldatud, pankrotiga viivitamisest ei pruugi vara isegi menetluskulude katteks jätkuda.

Probleem võib tekkida juhul kui võlausaldaja on esmalt pankrotiavalduse esitanud, siis aga oma avaldusest loobunud ja avalduse tagasi võtnud. On mõistev, et võlgnik, olles võlausaldaja nõude rahuldanud eeldab, et võlausaldaja võtab pankrotiavalduse seepeale tagasi. Autor on seisukohal, et sellises olukorras tuleks lähtuda võlgniku majanduslikust olukorrast ja pankrot tuleks välja kuulutada ka juhul, kui avalduse esitanud võlausaldaja on oma nõudest loobunud ning selgub, et võlgnik on siiski maksejõuetu. Ka võlgniku pankrotiavalduse esitamisel ei ole nõuet, menetlus algatakse sellele vaatamata. Avalduse esitanud võlausaldaja ja võlgniku võimalikud omavahelised kokkulepped ei paranda sisuliselt võlgniku tegelikku majanduslikku olukorda. Kui pankrotimenetlus on algatatud, tuleb lähtuda eelkõige võlgniku maksejõuetusest, millise alusel menetlus algatati.

PankrS § 31 lõike 1 kohaselt kuulutab kohus pankroti välja, kui võlgnik on maksejõuetu. Kui pankrotiavalduse on esitanud võlausaldaja ja esinevad PankrS § 15 lõikes 2 toodud menetluse algatamata jätmise alused, jätab kohus pankroti välja kuulutamata. Kui võlgnik on võlausaldaja pankrotiavalduse esitamise järel täitnud kohustuse, millel pankrotiavaldus põhineb, võib kohus pankroti välja kuulutada. Tulenevalt eeltoodust peaks PankrS § 31 kohalduma ka juhul, kui võlausaldaja on pankrotiavalduse tagasi võtnud, vastasel korral muutub eeltoodud säte tühjaks normiks.

Kui pankrotiavalduse on esitanud võlgnik, kuulutab kohus pankroti välja, kui selle välja kuulutamata jätmiseks ei ole kaalukaid põhjuseid (PankrS § 31 lg 4). Võlgniku pankrotiavalduse esitamise korral tema maksejõuetust eeldatakse. Uuendusena on võlgniku esitatud pankrotiavalduse puhul sätestatud regulatsioon, millise kohaselt kuulutab kohus pankroti välja ka juhul, kui maksejõuetuse tekkimine tulevikus on tõenäoline (PankrS § 31 lg 3). Avalduse esitaja peab sellisel juhul olema võlgnik. Sellise võimaluse sätestamine seadusega on tingitud eesmärgist võimaldada pankrotimenetluse algatamine juba enne püsiva maksejõuetuse saabumist, millal on veel realselt võimalik võlgniku äriühingu tervendamine ning tema majandustegevuse edasikestmine. See säte peaks kasvatama saneerimise osatähtsust pankrotimenetlustes. Pankroti väljakuulutamisel otsustab kohus võlausaldajate esimese üldkoosoleku toimumise aja ja koha, pankrotihalduri nimetamise, hagi tagamise abinõude kohaldamise. Kui hagi tagamise abinõusid oli kohaldatud enne pankroti väljakuulutamist ja kohus ei otsusta teisiti, jäävad need kehtima (PankrS § 31 lg 5). Pankrotiotsus kuulub viivitamatult täitmisele. Pankrotiotsuse täitmist ei saa peatada ega ajatada, samuti ei saa muuta seaduses sätestatud täitmise viisi ega korda (PankrS § 31 lg 7).

Kui kõrgemalseisev kohus tühistab pankrotiotsuse, ei mõjuta see halduri poolt tehtud õigustoimingute kehtivust. Pankrotiotsuse kohta avaldab kohus viivitamata teate väljaandes Ametlikud Teadaanded. Teates märgitakse pankroti väljakuulutanud kohtu nimi, otsuse tegemise kuupäev ja kellaaeg, andmed võlgniku ja halduri kohta, ettepanek võlausaldajatele oma nõuete esitamiseks ja nõuete esitamise tähtaeg ning võlausaldajate esimese üldkoosoleku toimumise aeg ja koht (PankrS § 33).

Saksa pankrotiseaduse kohaselt on pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise otsus meie seadusandluse tähenduses oma mõjult ja nõ iseloomult pankroti väljakuulutamise otsus. Pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise üldiseks aluseks on ka Saksa pankrotiõiguse kohaselt võlgniku maksejõuetus (Saksa PankrS § 17), samuti ähvardav maksejõuetus ning ülevõlgnevus, millega on tegemist siis kui võlgniku vara ei kata enam olemasolevaid kohustusi (Saksa PankrS 19). Pankrotimenetluse algatamisega määrab pankrotikohus halduri, võlausaldajate üldkoosoleku kokkukutsumise ja nõuete kaitsmise koosoleku tähtaajad. Menetluse algatamise kohta tuleb teha sissekanne kinnistusraamatusse, samuti teatada menetluse algatamisest äri-, ühistu- või mittetulundusühistu registrisse ja laevaregistrisse (Saksa PankrS §§ 29 – 33). Pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise otsus sisaldab Saksa pankrotiseaduse § 27 kohaselt võlgniku ja pankrotihalduri andmeid ning algatamise täpset aega. Kohtukantselei peab algatusotsuse koheselt teatavaks tegema ning otsus kuulub avaldamisele väljaandes “Bundesanzeiger”.¹³⁵

Ka Soome pankrotiseaduse kohaselt on pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise üldiseks aluseks maksejõuetus ning ülevõlgnevus. Ähvardav maksejõuetus ei ole Soome pankrotiseaduses pankroti väljakuulutamise aluseks.

Pankroti edasiseks menetlemiseks määratakse Soome pankrotiseaduse kohaselt pankrotiotsuses võlausaldajate üldkoosoleku täpne aeg. Otsuses võib kohtunik võtta seisukoha selles osas, kes võlgniku esindajatest on kohustatud tunnistama pankrotivara õigsust võlausaldajate üldkoosolekul.¹³⁶

Kohus avaldab teate pankrotiotsuse kohta riiklikus päevalehes. Teates märgitakse pankrotiasja menetleva kohtu ja kohtuasja number ning kuupäev ja kellaaeg, millal pankrotiotsus on tehtud, samuti pankrotiavalduse laekumise aeg. Teates peab kajastuma ka võlgniku nimi ja isiku- või registritunnus ning võlgniku endine nimi ja elukoht, kui need on muutunud kahe pankrotimenetlusele eelnenud aasta jooksul. Teates peab nimetama haldurite nimed ja kontaktandmed ning toimingute jagunemine haldurite vahel.¹³⁷

¹³⁵ väljaanne, mis on mõeldud ametlike kohtuteadete jaoks, Saksa PankrS § 9 lg 1

¹³⁶ M.Könkkölä; I.Liukkonen. *Osundatud teos*, lk 50

¹³⁷ Soome justiitsministri määrus nr 502/2004 16. juunist 2004, arvutivõrgus: www.finlex.fi/english/laws

Meie pankrotiseaduse eeliseks tuleks pidada regulatsiooni, millise kohaselt on võlgniku pankrotiavalduse esitamise korral ka ähvardav maksejõuetus pankroti väljakuulutamise aluseks.

Rootsi pankrotiseaduse kohaselt kuulutatakse pankrot välja siis kui võlgnik on maksejõuetu. Istungil tehakse võlgniku pankrotiavalduse suhtes pankroti väljakuulutamise otsus juhul kui olemasoleva teabe või muu asjaolu tõttu on erandlikke põhjuseid teavet võlgniku maksejõuetuse kohta mitte aktsepteerida või pankrotiavaldus on esitatud surnu pärandvara kohta, mida ei ole antud pärandvara haldurile valitseda, ning avaldust ei ole esitanud kõik soodustatud isikud.

Istungit, millel arutatakse võlgniku suhtes pankroti väljakuulutamist, võib ühe protsessiosalise taotlusel erandlike asjaolude puhul edasi lükata. Istungit ei lükata aga edasi siis, kui selle vastu on avalduse esitaja, välja arvatud erandlikel põhjustel. Istungi võib rohkem kui neljaks nädalaks edasi lükata üksnes juhul, kui see on vajalik. Kui sama võlgniku vastu on kohtule esitatud korraga mitu pankrotiavaldust ja kohus rahuldab avalduse, mis ei laekunud esimesena, loetakse pankrotiavalduse esitamise ajast olenevates küsimustes pankrotiotsus põhinevaks esimesena laekunud pankrotiavaldusel.

Pärast pankrotiotsuse tegemist ja pankroti väljakuulutamist ei ole võimalik pankrotiavaldust tagasi võtta. Kõrgema astme kohus võib aga pankrotiotsuse tühistada, kui võlgnik kaebab otsuse edasi ja suudab tõendada, et ta on maksejõuline. Kõrgem kohus võib pankrotiotsuse tühistada isegi siis kui võlgnik esitas pankrotiavalduse ise või nõustus võlausaldaja esitatud pankrotiavaldusega.

Pankrotiotsuse langetamisel määrab kohus viivitamatult kindlaks kuupäeva, mil toimub võlgniku vannutamine pankrotivara inventariloendi koostamiseks (vannutamiskoosolek), määrab pankrotihalduri ja saadab vannutamiskoosoleku kutse võlgnikule, pankrotihaldurile, järelevalveasutusele ja pankrotiavalduse esitanud võlausaldajale.

Ametlik teade pankrotiotsuse kohta avaldatakse kohe.

Kui kõrgema astme kohus tühistab pankrotiotsuse, annab ringkonnakohus kõrgema astme kohtu otsusest kohe teada. Pankrotivara ennistatakse võlgnikule sel määral, mille suhtes ei nõuta pankrotihalduse kulude ja muu vara suhtes tekkinud võlgade tasumist (Rootsi PankrS §§ 14 – 24).

Läti pankrotiseaduse kohaselt võtab otsuse pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise kohta vastu võlausaldajate üldkoosolek.

Haldur edastab võlausaldajate üldkoosoleku otsuse pankrotimenetluse algatamise kohta kohtule. Pankrotimenetluse algatamise otsus peab olema vastu võetud arvestusega, et ettevõtja saneerimine ei ole võimalik. Pankrotimenetluse algatamisel peavad võlausaldajad määrama enampakkumise aja võlgniku vara müümiseks. Haldur peab avaldama kolmes üleriigilises ajalehes teate pankrotimenetluse algatamise kohta ja võlgniku vara enampakkumise aja kohta kolme päeva jooksul pärast võlausaldajate vastavat otsust. Peale seda kui kohus on tunnustanud võlausaldajate üldkoosoleku otsust pankrotimenetluse algatamiseks, peab võlgniku nime kasutama koos sõnaga “likvideerimisel” või “likvideeritud”.

Pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise otsustamine võlausaldajate poolt ei ole autori arvates põhjendatud. Võlausaldajate üldkoosoleku otsus kujuneb häälteenamuse alusel ning enamushäälte kogumisel pankroti väljakuulutamise otsuse tagamiseks tõusetub palju probleeme ja pingeid. Otsuse pankrotimenetluse algatamise ja pankroti väljakuulutamise kohta peaks siiski tegema kohus halduri poolt kogutud ja esitatud materjalide pinnalt.

PankrS § 16 lõike 1 kohaselt peab kohus juhul kui pankrotiavalduse esitas võlausaldaja, pankrotimenetluse algatamise otsustamiseks eelistungi. Eelistungil avaneb pooltel võimalus oma seisukohti avaldada. Kui võlgnik tunnistab eelistungil, et on maksejõuetu, võiks pankrotiotsuse tegemiseks olla kehtestatud lühem tähtaeg. Kehtiva seaduse kohaselt võib küll võlgnik eelistungil maksejõuetust tunnistada, võlausaldaja pankrotiavalduse vaatab kohus siiski läbi 30 päeva kuni kahe kuu jooksul.

3.2. PANKROTI VÄLJA KUULUTAMATA JÄTMINE PANKROTIMENETLUSE RAUGEMISE TÕTTU

Pankrotiseaduse kohaselt on pankrotimenetluse raugemine üks pankroti väljakuulutamata jätmise alus (PankrS § 29 lg 1). Kohus ei kuuluta võlgniku pankrotti välja, kui selleks puuduvad seaduses toodud alused. Pankroti väljakuulutamise aluseks on võlgniku maksejõuetus, võlgniku pankrotiavalduse esitamisel ka ähvardav

maksejõuetus. Seega kui võlgnik on maksejõuetu, on kohtul alus pankrot välja kuulutada. Teataval juhul aga jätab kohus ka maksejõuetu võlgniku korral pankroti välja kuulutama ning seda põhjusel, et puudub vara pankrotimenetluse kulude katmiseks. Vana pankrotiseaduse kohaselt lõpetas kohus pankrotimenetluse pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu ka siis, kui võlgnik või kolmas isik oli tasunud võlgniku võla või andnud pandi või luges kohus käenduse nõude rahuldamiseks piisavaks. Olulise muudatusena ei anna kehtiva pankrotiseaduse kohaselt võla tasumine, pandi andmine või käendus alust lõpetada menetlus raugemise tõttu. Kohus lõpetab pankrotimenetluse pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu, vaatamata võlgniku maksejõuetusele, kui võlgnikul ei jätku vara pankrotimenetluse kulude katteks ja puudub vara tagasivõitmise ja tagasinõudmise võimalus. Samuti võib kohus lõpetada pankrotimenetluse pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu, vaatamata võlgniku maksejõuetusele ka siis, kui võlgniku vara koosneb peamiselt tagasivõitmise nõuetest ja nõuetest kolmandate isikute vastu ning pankrotiavalduse esitaja ei maksa kohtu deposiiti seaduses sätestatud kohtu poolt nõutud summat (PankrS § 29 lg 1 ja 2). Kui võlgniku vara koosneb peamiselt tagasivõitmise nõuetest või muudest nõuetest kolmandate isikute vastu, võib kohus nõuda avalduse esitajalt pankrotimenetluse kulude katteks kohtu määratud summa maksmist kohtu deposiiti (PankrS § 30 lg 2). Kui pankrotiavalduse esitab võlgnik ja vara menetluseks ei jätku, pankrotimenetlus raugeb ning kohus pankrotti välja ei kuuluta.

Probleem võib tõusetuda juhul kui vara menetluseks ei jätku ja avalduse esitanud võlausaldaja deposiiti tasuda ei soovi. Sel juhul jätab kohus pankroti välja kuulutamata ja pankrot raugeb. Paraku ei ole praktikas harv selline käitumine, kus eelneval kokkuleppel võlgnikuga esitab pankrotiavalduse selline võlausaldaja, kes kohtu poolt nõutavat deposiiti tasuda ei kavatse. Ajutise halduri ettekandest lähtub, et ettevõtja on varatu, raha menetlemiseks ei jätku ning kohus nõuab selle sama võlausaldaja käest deposiiti, kes avalduse esitas. Avalduse esitanud võlausaldaja raha ei maksa ning pankrot raugeb. Kuid on veel ülejäänud võlausaldajad, kes oleksid huvitatud pankrotimenetluse läbiviimisest ning pankroti väljakuulutamisest, samuti oleksid nad nõus selleks ka raha deponeerima. PankrS § 30 lõike 1 kohaselt ei lõpeta kohus pankrotimenetlust ka juhul, kui kolmas isik maksab kohtukulude katteks deposiiti. Seega saaksid ka teised võlausaldajad nõutava summa tasuda, kuivõrd nad sellest teadlikud oleksid.

Võiks kaaluda pankrotiseaduse täiendamist selliselt, et sätestada ajutisele haldurile kohustus informeerida kõiki teadaolevaid võlausaldajaid kavatsusest deposiiti nõuda. Pankrotimenetluse raugemise korral säilib ajutise halduri kohustus esitada töötukassale töötuskindlustuse seaduses sätestatud taotlus töötajatele seaduses nimetatud hüvitiste väljamaksmiseks.

Saksa pankrotiseaduse kohaselt jätab kohus pankrotiavalduse rahuldamata juhul, kui võlgniku varast tõenäoliselt ei piisa menetluse kulude katteks (ehk meie seaduse mõtte kohaselt sisuliselt pankroti raugemine). Avaldus võetakse vastu ehk rahuldatakse kui vajalik rahasumma on ette tasutud. Kohus kannab sellise võlgniku, kelle puhul pankrotiavaldus on vara ebapiisavuse tõttu tagasi lükatud, võlglaste nimekirja. Sellise nimekirja pidamise sätted tulenevad tsiviilkohtupidamise seadustikust ning kustutamistähtaeg on viis aastat (Saksa PankrS § 26 lg 2). Isikul, kes on tasunud eelpool nimetatud ettemakse (ehk deposiidi), on õigus nõuda selle hüvitamist kõigi isikute poolt, kes rikkudes ühinguõiguse sätteid ja oma kohustusi eirates on jätnud pankrotiavalduse esitamata. Kui tekib vaidlus, kas isik on käitunud oma kohustusi eirates ja süüliselt või mitte, lasub tal tõendamiskohustus. Nõue aegub viie aasta jooksul (Saksa PankrS § 26 lg 3). Selline oleks sisuliselt ka pankroti raugemise tagajärg. Võlglaste nimekirjast kustutamise tähtaeg on viis aastat. Juriidilisest isikust võlglaste puhul kantakse võlglaste nimekirja juriidiline isik, pankrotiavalduse esitamise kohustuse rikkumise eest vastutab aga juhatus.

Soome pankrotiseaduse kohaselt selgitab kohus pärast pankrotivara nimekirja kinnitamist võlausaldajate üldkoosolekul välja, kas pankrotimenetlus jätkub või raugneb. Pankrotiseaduse 10. ptk § 1 kohaselt pankrotimenetlus raugneb, kui kohus leiab, et võlgniku varast ei jätku menetluskulude katmiseks ning keegi võlausaldajatest ei soovi tasuda pankrotimenetluse kulude katteks deposiiti.

On juhtumeid, kus on raske otsustada, kas pankrotivarast jätkub menetluskulude katteks. Reeglina laekub pankrotipesasse peaaegu poole vähem raha kui vara nimekirjas on märgitud. Selle põhjuseks on vara müümine oksjonil märksa väiksema hinnaga kui algselt planeeritud.

Kui pankrotimenetlus on raugenud, taastub enne menetluse algatamist olnud õiguslik olukord. Vara käsutamiseõigus läheb taas võlgnikule. Loomulikult on säilinud ka kõik võlad. Võlgniku vara võib sattuda aresti, müügikeelu või täitemenetluse objektiks.

Pankrotimenetluse raugedes võib kohtule esitada sama võlgniku peale taas pankrotiavalduse. Füüsilise isiku puhul on selline võimalus alati olemas. Juriidiliste isikute puhul sõltub sellest, kas juhtimisorganid asuvad ettevõtet likvideerima ja registrist kustutama või mitte.

Eesti pankrotiseaduse § 130 lg 4 kohaselt likvideerib ajutine haldur juriidilisest isikust võlgniku kahe kuu jooksul pankrotimenetluse lõpetamise määruse jõustumisest.

Soome aktsiaseltsi seaduse¹³⁸ 13. peatüki § 19 lõike 2 kohaselt ei likvideerita aktsiaseltsi mitte pankrotimenetluse algamisega vaid alles siis, kui pankrotimenetluse lõppedes on võlgniku kogu vara realiseeritud. Ettevõtja likvideeritakse pärast pankrotitoimkonna lõpuaruande esitamist. Pankrotimenetluse raugemise kohta aktsiaseltsi seaduses sätet ei ole. Seega ei ole ka takistusi ettevõtja tegevuse jätkamiseks peale pankrotimenetluse raugemist. Praktikas ei ole muidugi sellistel puhkudel eriti tõenäoline maksejõuetu juriidilise isiku tegevuse jätkamine.¹³⁹

Kui vastava registri ametnik ei asu juriidilist isikut pärast pankrotimenetluse raugemist likvideerima (ehk registritest kustutama), sõltub likvideerimine juba konkreetse juriidilise isiku juhtivorganite tegevusest. Juhul, kui ettevõtja teeb otsuse likvideerimiseks ja sellest antakse vastavatele ametkondadele teada, lakkab juriidiline isik eksisteerimast sellest hetkest kui ta registrist kustutatakse. Kui juriidiline isik jääb registrisse, takistust uue pankrotiavalduse esitamiseks sisuliselt ei ole.¹⁴⁰

Töö autor on seisukohal, et juriidilise isiku pankroti raugemisel peaks juriidilise isiku likvideerima. Nii Eestis kui enamikes teistes riikides on seadusega kehtestatud juriidilise isiku juhatuse liikmete kohustus esitada pankrotiavaldus juhul, kui juriidiline isik on muutunud püsivalt maksejõuetuks. Pankrotimenetluse raugemise korral on maksejõuetus kohtuotsusega tuvastatud, järelkult ei oleks õige tekitada jälle olukord, kus kohustuse tõttu esitada pankrotiavaldus seda ka tehakse ning pankrotimenetlus taas raugub.

Pankrotiseaduse kohaselt võib kohus määrusega kohustada pankrotiavalduse esitanud võlausaldajat tasuma menetluskulude katteks deposiiti (PankrS § 11). Deposiidi tasumine on võlausaldaja seisukohalt pankrotimenetluse raugemise vastu parim lahendus.

¹³⁸ OYL/osakeyhtiölaki 734/1978 – arvutivõrgus: www.finlex.fi/english/laws

¹³⁹ P.Pinomaa. *Osundatud teos*, lk 69

¹⁴⁰ Samas, lk 70

Kui füüsilisest isikust võlgniku pankrotimenetlus raugab pankrotti välja kuulutamata, ei ole võimalik taotleda ka võlgadest vabastamise menetluse algatamist. PankrS § 171 lg 1 kohaselt algatab kohus füüsilisest isikust võlgniku kohustustest vabastamise menetluse algatamise lõpparuande kinnitamisel. Kuna pankrotimenetluse raugemisel ei ole võimalik koostada lõpparuannet, ei saa algatada kohustustest vabastamise menetlust. Eeltoodust lähtuvalt võib järeldada, et pankrotiseaduse kohaselt on õigem kuulutada füüsilisest isikust võlgniku pankrot kindlasti välja, et oleks võimalik tema olukorda edaspidi kohustustest vabastamisega kergendada. Kuna pankrotimenetlus raugab vaid juhul, kui võlgnikul ei ole üldse vara, on just sellises, võlgniku jaoks äärmiselt lootusetus olukorras põhjendatud võlgadest vabastamise menetluse algatamine. Autor leiab, et oleks õige sätestada seadusega võimalus algatada füüsilisest isikust võlgniku võlgadest vabastamise menetlus ka pankrotimenetluse lõppemisel raugemisega.

4. PANKROTIMENETLUSE ALGATAMINE EUROOPA LIIDU NÕUKOGU MAKSEJÕUETUSMENETLUSE MÄÄRUSE NR 1346/2000 ALUSEL

4.1. MÄÄRUSEST ÜLDISELT

Pankrotiõiguses peetakse pankrotimenetlust ¹⁴¹ rahvusvaheliseks menetluseks (ehk *cross-border*) kui võlgnikul on vara ka mujal peale nõ kodumaa.¹⁴² Ka võlgniku tegevus välismaal võib muuta pankrotimenetluse rahvusvaheliseks kui võlgniku äritegevuse tulemusel on alust esitada tagasivõitmise nõudeid välismaale.

Piire ületavaid pankrotimenetlusi reguleeritakse peamiselt rahvusvaheliste lepingutega. Euroopas möödaniikuks kujunenud autonoomne pankrotiõigus valitseb siiski veel teatavas osas maailmas: rahvusvahelised lepingud ei kata geograafiliselt kogu majandustegevusega hõivatud territooriumi.¹⁴³

Euroopa Ühendus võttis oma algsesse programmi rahvusvahelise täitemenetluse ¹⁴⁴. See eesmärk, mida kutsutakse “kohtuotsuste vabaks liikumiseks”, saavutati juba 1968. aastal Brüsseli konventsiooniga. Süsteemi laiendati EFTA-maadesse 1988. aasta Lugano konventsiooniga. Üritus luua üleeuroopaline pankrotikonventsioon kukkus aga läbi ¹⁴⁵, sama juhtus ka aastal 1995 valminud Euroopa ühenduse konventsiooniga. Eelnõu edenes allakirjutamise etappi kuid Inglismaa keeldus sellele alla kirjutamast.

Amsterdami leping tõi ühenduse kohtualluvuse piiridesse rahvusvahelise maksejõuetuse regulatsiooni.¹⁴⁶ 1999. aastal, mis Soome oli Euroopa Liidu eesistujamaa, alustati uue eraõiguse koostöö rakendamisega ja koostöö esimeseks tulemuseks kujuneski Nõukogu määrus (EÜ) nr 1346/2000 maksejõuetusmenetluse kohta¹⁴⁷ (edaspidi ka määrus). See määrus anti välja maikuus aastal 2000 ning sellega jõustati 1995. aasta konventsioonile vastava süsteemi rakendumine ühenduse maades 31. maiks 2002¹⁴⁸.

¹⁴¹ maksejõuetusmenetlus võib olla nii likvideerimis- kui saneerimismenetlus. Antud töös käsitletakse üksnes likvideerimisele suunatud pankrotimenetlust, mitte muid maksejõuetusmenetlusi

¹⁴² Reeglina väljendub rahvusvaheline pankrot selles kui võlgnikul on välismaal asuvas pangas arveldusarve või võlglasest äriühingul on välismaal tütarfirma või filiaal ning nende arveldusarve

¹⁴³ R.Koulu. *Lainvalinta euroopalaisessa konkursissa*. Helsinki 2002, p 2

¹⁴⁴ Rooma lepingu artikkel 220

¹⁴⁵ 1990-ndate aastate keskel olid ootused multinatsionaalse pankrotiõiguse loomiseks pessimistlikud. Jõupingutused suunati rahvuslike pankrotiõiguste harmoniseerimisse, mille tuginedi rahvusvaheliste institutsioonide soovitudele, eelkõige ÜROle ja rahvusvahelisele valuutakomiteele. Tuntumad on veel *Possible Future Work on Insolvency Law* ja *Orderly & Effective Insolvency Procedures*. Soovitused on väga üksikasjalikud ja võib oletada, et pikas perspektiivis mõjutavad nad oluliselt rahvuslikke pankrotiseadusi.

¹⁴⁶ vt. ka R.Koulu. *Konkurssi Euroopan Unionissa*. Helsinki 2000, p 14

¹⁴⁷ Euroopa Liidu Nõukogu 29. mai 2000. a. määrus nr 1346/2000 maksejõuetusmenetluse kohta (*Council regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000 on insolvency proceedings*).- EÜT L 160 30/6/2000. Arvutivõrgus: <http://www.legaltext.ee/text/et/T50781.htm>.

¹⁴⁸ Liikmesriikidena mõeldakse siin Euroopa Ühendusse kuuluvaid maid v.a. Taani, kellel oli nimetatud koostöö osas eriarvamus ja ta sellega ei liitunud

Regulatsiooni viisiks valiti Euroopa Nõukogu poolt määrus, mis välistab liikmesriikidel kaalumisevõimaluse. Määrused on liikmesriikidele täitmiseks kohustuslikud. Põhjendus tuuakse esile ka maksejõuetusmenetluse määruse sissejuhatuse 8. punktis¹⁴⁹. Ka eeltoodu on Amsterdami lepingu regulatsiooniga võrreldes uus põhimõte, mis ei ole aga seotud kohtualluvuse laienemisega. Varem peeti just direktiive otstarbekateks protsessiõiguslikeks harmoniseerimisvahenditeks.¹⁵⁰

Maksejõuetusmenetluse määruks on kolm reguleerimistasandit: kohtualluvus, tunnustamine ja kohaldatava õiguse valik.¹⁵¹ Määrusega reguleeritakse ühest küljest rahvusvahelist kohtualluvust pankrotimenetluses, teisest küljest välismaise pankrotimenetluse tunnustamist. Maksejõuetusmenetluse määruse süsteemis on ka kolmas tasand, mis seisneb kohaldatava õiguse valikus. Kohaldatava õiguse valiku regulatsioon on kogutud üsna mittesüsteemselt määruse esimese peatüki üldsätete alla.

Määruse teine peatükk puudutab maksejõuetusmenetluse tunnustamist. Peatükk reguleerib maksejõuetusmääruse kohaldamisalasse kuuluva pankrotimenetluse piire ületavat ehk ekstraterritoriaalset mõju.

Maksejõuetusmenetluse määruse kolmas peatükk reguleerib teiseseid menetlusi ning neljas peatükk reguleerib kohtu tegevust ja pankrotivara haldamist üksnes võlausaldajate osas. Peatükk sätestab “võlausaldajate teavitamise ja nende nõuete esitamise”. Peatüki artiklid on võrreldes määruse muu regulatsiooniga tähelepanuväärselt konkreetsemad.

Määruse eesmärk ei ole Euroopa Liidu riikide jaoks ühtse pankrotiõiguse loomine ega kogu pankrotiregulatsiooni harmoniseerimine, pigem on regulatsiooni eesmärk vältida olukordade teket, mis võiks motiveerida osapooli viima vara ja või kohtumenetlusi ühest liikmesriigist teise, enda jaoks õiguskindlust paremini tagavasse liikmesriiki.¹⁵²

¹⁴⁹ piireülese mõjuga maksejõuetusmenetluste tõhususe ja tulemuslikkuse parandamiseks on vajalik ja asjakohane koondada pädevust, tunnustamist ja asjaomases valdkonnas kohaldatavaid seadusi käsitlevad sätted ühenduse õigusakti, mis on siduv ja vahetult kohaldatav kõikides liikmesriikides.

¹⁵⁰ R.Koulu. *Osundatud teos* 2002, lk 8

¹⁵¹ vt ka M.Bogdan. *Osundatud artikkel*, 1985

¹⁵² vt määruse preambula, ka P.Varul, H.Tohvri, M.Laarmaa. *Piiriülene pankrotimenetlus*, Juridica 2004, lk 243

Rahvusvahelise pankrotimenetluse algatamiseks on pädevad selle liikmesriigi kohtud, kus asub võlgniku põhihuvide kese. Äriühingu või muu juriidilise isiku puhul peetakse vastupidiste tõendite puudumisel tema põhihuvide keskmeks registrijärgset asukohta (määruse artikkel 3). Kui liikmesriigi kohus on teinud otsuse menetlus algatada, tunnustavad kõik teised riigid menetluse algatamise otsust alates otsuse jõustumisest menetluse algatanud riigis. Menetluse algatamine on määruse kohaselt ka pankroti väljakuulutamine. Menetlus toimub reeglina selle riigi seaduse alusel, kus menetlus algatati, seega on menetluse algatamise otsusel teistes liikmesriikides samad tagajärjed nagu menetluse algatanud riigi seaduse alusel (artikkel 17). Kuivõrd Eestis ei tähenda pankrotimenetluse algatamine koheselt pankroti väljakuulutamist, tunnustavad seda ka teised liikmesriigid ning pankrotimenetluse algatamine meil ei tähenda pankroti väljakuulutamist teistes liikmesriikides. Kui Eesti kohus on teinud otsuse pankrot välja kuulutada, tunnustavad otsust ka teised liikmesriigid ja sellest hetkest loetakse pankrot ka mujal välja kuulutatuks.

4.2. ESMANE JA TEISENE MENETLUS

Maksejõuetusmenetluse määruse ülesehitus ning süsteem põhineb topeltregulatsioonil põhimenetluselt teisesele menetlusele. Eri riikide materiaalõiguses on väga suuri erinevusi, mistõttu ei ole praktiline võtta kogu Euroopa Liidus kasutusele üldist maksejõuetusmenetlust. Selle liikmesriigi õiguse eranditu kohaldamine, kus menetlus algatatakse, tooks sageli kaasa raskusi. See kehtib näiteks julgeolekuhuvisid käsitlevate õigusaktide puhul, mis on liikmesriigiti väga erinevad. Ka teatavate võlausaldajate eesõigused maksejõuetusmenetluses on mõnel juhul täiesti erinevad.¹⁵³ Eeltoodut arvesse võttes on määrukses reguleeritud põhi- ja teisese menetluse institutsioonid.

Põhimaksejõuetusmenetlus ehk esmane menetlus on võimalik algatada liikmesriigis, kus asub võlgniku põhihuvide kese ning sellel menetlusel on üldine kohaldamisala. Määruse artikkel 3 punkt 1 sätestab, et kohus võib selles riigis, kus on võlgniku peamised huvid, alustada võlgniku suhtes pankrotimenetlust või muud vastavat menetlust. Juriidilisest isikust võlgniku peamised huvid on seal, kus asub isiku

¹⁵³ R.Koulu. *Kansainvälisen prosessi- ja insolvenssioikeuden pääpiirteet*. Helsinki 2001, p 44

registrijärgne asukoht. Füüsilisest isikust võlgniku suhtes sätestab konventsioon, et isiku peamised huvid asuvad tema elukohas.¹⁵⁴

Territoriaalse ehk teisese menetluse saab algetada liikmesriigis, kus asub võlglaste tegevuskoht ning sellise menetluse mõju piirduv vaid kõnealus riigis asuva varaga. Määruse artikli 3 punkti 2 alusel saab alustada teisest menetlust kas enne seda, kui põhimenetlus alustati, või peale seda. Teisest menetlust võib alustada ainult riigis, kus on võlgniku tegevuskoht. Tegevuskoht on määruces defineeritud kui koht, kus toimub võlgniku alaline majandustegevus, mis hõlmab tööjõudu ja materiaalseid vahendeid. Definiitsiooni kohaselt peetakse silmas tegevuse asukohta, vara võib asuda ka mujal riigis¹⁵⁵. Vara asumisest teises riigis ei piisa, teisene menetlus hõlmab vaid seda võlgniku vara, mis asub selles riigis, kus menetlus algetati. Teisese menetluse algetamine aitab esmase menetluse halduril oma ülesandeid täita, tehes teisese menetluse halduritega tihedat koostööd. Kui esmane menetlus on algetatud ning pankrot võlgniku registrijärgse tegevuskoha järgi välja kuulutatud, ei ole halduril pädevust täita oma ülesandeid ja teha menetluses vajalikke toiminguid mujal riikides, kus asub tegelikult võlgniku vara. Siinkohal saab teha koostööd teisese menetluse halduritega, seda eelkõige teabevahetuses¹⁵⁶

Maksejõuetusmenetluse võiks algetada ka võlgniku vara asukoha, mitte vaid tegevuskoha järgi. Praktikas esineb tihti juhuseid, kus võlgniku registrijärgses tegevuskohas ei ole tal üldse vara, kogu vara on mujal riikides.

Nii põhimenetlust kui teisest menetlust tunnustatakse automaatselt kõikides liikmesriikides. Menetluses tehtud otsused on täitmiseks kohustuslikud. Tagasilükkamise aluseid on vaid üks, kui tunnustamine või täitmine oleks selges vastuolus teise liikmesriigi riigikorraga, “eelkõige selles sätestatud põhimõtete ning igauhe põhiseaduslike õiguste ja vabadustega” (artikkel 26).¹⁵⁷

Eeltoodust tulenevalt toimub põhimenetlus universaalsuse, teisene menetlus territoriaalsuse printsiibi alusel. Universaalsuse printsiibist tulenevalt peab menetlus toimuma vaid ühes riigis, tavaliselt võlgniku elu- või asukohariigis ning rakendatakse selle konkreetse riigi seadusi. Territoriaalsuse printsiibi kohaselt võib võlgniku pankroti kuulutada välja igas riigis, kus asub võlgniku vara. Korraga võib menetluse

¹⁵⁴ J.Perem. *Rahvusvahelised pankrotid ja Euroopa Liidu maksejõuetuse konventsiooni ettevalmistamine*, Juridica 1998, lk. 230

¹⁵⁵ Samas, lk 230-231

¹⁵⁶ vt. ka P.Varul, H.Tohvri, M.Laarmaa *Osundatud artikkel*, 2004

algatada mitmes riigis ja iga konkreetne menetlus hõlmab vaid seal riigis asuva vara.¹⁵⁸ Maksejõuetusmenetluse määruse tähenduses põhimenetlusi saab olla vaid üks ja see peab olema algatatud võlgniku peahuvide keskmes (artikkel 3 punkt 1). Kuigi kohtualluvuse määramise põhimõte on väga oluline, puudub maksejõuetusmääruses peahuvide keskme legaaldefiniitsioon. Teatavat selgust toob määruse sissejuhatuse 13 punkt, mille kohaselt põhihuvide kese on “koht, kus võlgnik tegeleb regulaarselt oma huvide realiseerimisega ja on seetõttu kolmandate isikute poolt tuvastatav”. Paljudes materjalides on kohmakas väljend “võlgniku põhihuvide kese” asendatud lühendiga COMI.¹⁵⁹ Need rahvuslikud pankrotimenetlused, mis on vastuvõetavad rahvusvahelise pankroti põhimenetlusena, loetletakse määruse lisas A. Põhimenetlus võib olla nii likvideeriv kui rehabiliteeriv.

Teiseste menetluste arv ei ole piiratud; ainsa mitteotsese piirangu moodustab ühenduse liikmesriikide arv. Liikmesriigis t algatatud põhimenetlus võib enda kõrvale saada terve rea teiseseid menetlusi kui eri osapooled algatavad teisesed menetlused liikmesriikides x, y ja z. Maksejõuetusmenetluse määruse kohaselt võib rahvusvaheline pankrotimenetlus teoorias hõlmata põhimenetluse ja 24 teisest menetlust.

Määruse artikli 27 kohaselt juhul kui liikmesriigi kohus on algatanud põhimenetluse, mida teine liikmesriik tunnustab, siis võib teisese menetluse algatamiseks õigust omava liikmesriigi kohus algatada teisese maksejõuetusmenetluse, ilma et selles riigis oleks võlgniku maksejõuetust kontrollitud.

Maksejõuetusmenetluse määruks lähtutakse sellest, et teisene menetlus laiemas mõttes toetab põhimenetlust. Puudusena peab nimetama põhimenetluse ja teisese menetluse hierarhilise suhte nõrkust, menetluste suhe põhineb koostööl. Põhimenetluse ja teisese menetluse halduritel on artikli 31 kohaselt üldine koostöö ja teabeedastuskohustus. Kuna määruks tugineb sellele, et vabatahtlik ja lojaalne koostöö sujuvalt toimib, puuduvad teiseses menetluses põhimenetluse halduritel otsesed õigused. Ta võib teha ettepanekuid teisese menetluse halduritele (artikkel 31 punkt 3) ning nõuda teisese menetluse peatamist teatud tähtajani (artikkel 33).

¹⁵⁷ Määruse artikkel 26 on jõus nii universaalse põhimenetluse kui territoriaalse teisese menetluse tunnustamisel.

¹⁵⁸ R.Koulu. *Osuntaud teos* 2001, lk 50-57

¹⁵⁹ Lühend on akronüüm, see on moodustatud ingliskeelse teksti vastava artikli esitähedest. COMI all mõeldakse neid asjaolusid, millele põhineb maksejõuetusmenetluse määruse artikli 3 punkt 1 kohaselt kohtualluvus peamenetluse alustamiseks.

Teisese menetluse tähtajaline peatamine on põhimenetluse halduri võimsaim relv. Peatamisõigus on formaalselt usaldatud teisese menetluse algatamismaa kohtule kuid tegelikkuses selline õigus on delegeeritud ümberpööratud tõendamiskohustuse tõttu põhimenetluse haldurile.¹⁶⁰ Viimane on võimeline nõ külmutama teisese menetluse tähtajatult, et sel viisil avaldada survet teisese menetluse toimkonnale, tegema talle kasulikke otsuseid.

Seega kohaldub Eestis algatatud põhimenetluse korral nii Eestis kui kõigis teistes riikides Eesti pankrotiseadus, lisaks ka maksejõuetusmenetluse määrus. Kui Eestis on algatatud teisene menetlus, siis Eesti pankrotiseaduse mõju teisele riikidele ei ole, lähtutakse maksejõuetusmenetluse määrusest.

4.3. MÕJU TEISTE RIIKIDE SUHTES

Määruses on sätestatud kohtualluvuse eeskirjad, milles nähakse ette ainult rahvusvaheline kohtualluvus, mis tähendab, et määratakse liikmesriik, kelle kohtud võivad algatada maksejõuetusmenetlusi. Kohus, kelle pädevusse kuulub põhimaksejõuetusmenetluse algatamine, kohaldab ajutisi kaitseabinõusid alates menetluse algatamise taotluse esitamisest. Nii enne maksejõuetusmenetlust kui selle järel rakendatavatel kaitseabinõudel on väga oluline osa maksejõuetusmenetluse tõhususe tagamisel.¹⁶¹ Määruse sätetes on eeltoodust lähtutud ning pakutud selleks erinevaid võimalusi. Ühelt poolt on põhimaksejõuetusmenetluse algatamiseks pädevatel kohtutel lubatud rakendada ka ajutisi kaitseabinõusid, mis hõlmavad teiste liikmesriikide territooriumil asuvat vara. Teisalt on enne põhimaksejõuetusmenetlust määratud ajutisel halduril õigus taotleda selles liikmesriigis, kus asub võlgniku tegevuskoht, kõnealuse liikmesriigi õigusaktide alusel lubatavate kaitsemeetmete kohaldamist.

Enne põhimaksejõuetusmenetluse algatamist on õigus taotleda teisese maksejõuetusmenetluse algatamist selles liikmesriigis, kus asub võlgniku tegevuskoht, ainult kohalikel võlausaldajatel ja kohaliku tegevuskoha võlausaldajatel või juhul kui põhimaksejõuetusmenetlust ei ole võimalik algatada selle liikmesriigi

¹⁶⁰ R.Koulu. *Osutatud teos* 2000, lk 251

¹⁶¹ vt ka I.Fletcher. *Insolvency in private international law*. Oxford 1999, p 65-78

õiguse alusel, kus asub võlgniku põhihuvide kese. Selle piirangu eesmärk on, et siseriiklike maksejõuetusmenetluste algatamist saaks enne põhimaksejõuetusmenetlust taotleda vaid hädavajadusel. Kui põhimaksejõuetusmenetlus on algatatud, muutuvad teiste riikide siseriiklikud menetlused põhimenetluse suhtes teisesteks menetlusteks.

Pankrotimenetluse algatamise otsust põhimenetluses tunnustatakse automaatselt ehk menetluse algatanud riigi seadustel põhinevad õiguslikud tagajärjed ulatuvad kõikidesse liikmesriikidesse. Võlgnik kaotab oma vara valitsemise õiguse sõltumata sellest, kus liikmesriigis vara asub. Põhi- ega teisese menetluse tagajärgi ei ole võimalik teistes liikmesriikides vaidlustada.¹⁶²

Pankrotimenetluse algatamise otsuse tunnustamise praktiline tähendus seisneb eelkõige halduri piireüleses tegevusvabaduses.¹⁶³ Määruse artikli 18 kohaselt on põhimenetluse halduril teistes liikmesriikides samad volitused nagu oma riigis ja seda kuni teisese menetluse algatamiseni. Haldur peab järgima selle riigi protsessiõigust, millise riigi territooriumil ta tegutseb. Määruse artikkel 18 lõike 3 kohaselt ei hõlma halduri volitused sunnimeetmeid ega õigust teha menetlust puudutavaid otsuseid. Küll on aga halduril õigus esitada avaldus sunnimeetmete kasutamiseks teises riigis sealsetele vastavat pädevust omavatele isikutele.¹⁶⁴

Äritegevusega seotud kaalutlustel tuleb menetluste algatamise otsuse põhisisu avaldada halduri nõudmisel teistes liikmesriikides. Kui asjaomases liikmesriigis asub võlgniku tegevuskoht, peab avaldamine olema kohustuslik. Kummalgi juhul ei tohi avaldamine olla teistes riikides algatatud menetluste tunnustamise eeltingimus. Võib juhtuda, et mõned asjaomased isikud ei ole menetluse algatamisest teadlikud ja tegutsevad heauskselt viisil, mis on tekkinud uue olukorraga selgelt vastuolus. Selliste isikute kaitseks, kes teevad näiteks võlgnikule väljamakseid, teadmata, et mõnes teises riigis on algatatud menetlus ja väljamakse tuleks teha tegelikult teises riigis algatatud menetluse haldurile, nähakse maksejõuetuse määrusega ette, et sellise väljamakse järel nende võlg kustutatakse.

Haldur võib taotleda, et teises liikmesriigis avaldatakse seal sätestatud avaldamiseeskirjade kohaselt teatis maksejõuetusmenetluse algatamise otsuse kohta ning vajadusel tema määramist käsitleva otsuse kohta. Sellises teatises avaldatakse

¹⁶² P.Varul, H.Tohvri, M.Laarmaa. *Osuntatud artikkel*, lk 248

¹⁶³ Samas, lk 248

¹⁶⁴ Samas, lk 248

muuhulgas määratud halduri andmed. Iga liikmesriik, kelle territooriumil võlgniku tegevuskoht asub, võib siiski ette näha, et avaldamine on kohustuslik (määruse art 21).

Nii Eestis kui mujal EL liikmesriigis tegutsev haldur peab juhul kui võlausaldaja asu- või elukoht on mõnes teises EL liikmesriigis, saatma neisse riikidesse teate pankrotimenetluse algatamise kohta (määrus art 40, PankrS § 34 lg 3). Kui Eestis on pankrot välja kuulutatud, peab haldur taotlema pankrotiteate avaldamist nendes riikides, kus on võlgniku registrijärgne asukoht või tegevuskoht ja kus haldurile teadaolevalt võib olla võlausaldajaid (määrus art 21; PankrS § 33 lg 5). Halduri ülesanne on välja selgitada, millistele väljaannetele ta teated peab saatma.

Määruse artikli 41 kohaselt saadab võlausaldaja omapoolsete tõendite koopiad haldurile, millega peab arvestama ka Eestis tegutsev haldur. Teise riigi võlausaldaja võib oma nõude esitada kõnealuse teise riigi ametlikus keeles. Võib nõuda, et võlausaldaja esitaks tõlke menetluse algatanud riigi ametlikku keelde (määruse art 42). Seega võib Eestis algatatud pankrotimenetluse Itaalias elav võlausaldaja saata oma dokumendid küll itaaliakeelsetena, kuid siin on halduril õigus nõuda ka dokumentide eestikeelset tõlget.

Kui Eestis on pankrot välja kuulutatud näiteks ettevõtjale, kelle alaline majandustegevus on Soomes (vt määruse art 2 punkt h), saab Eestis tegutsev haldur taotleda Soomes teisese menetluse algatamist. Oluline on halduril omada koostööpartnereid ja kontakte nii antud juhul Soomes kui kindlasti teistes EL liikmesriikides. Ei ole reaalne, et haldur tunneb kõigi EL liikmesriikide seadusandlust, mis piiriüleste pankrotimenetluse käigus paratamatult kohaldamisele tuleb.¹⁶⁵ See ongi oluline teiseste menetluste algatamise põhjus.

Piire ületav pankrotimenetlus on pikk protsess, mis võib kesta aastakümneid. Statistilisi andmeid selle kohta ei ole; rahvusvaheliste pankrotimenetluste igapäevasest toimimisest teatakse üldse hämmastavalt vähe. Sellest hoolimata on alust arvata, et pankrotimenetluse venimine on tingitud pikatoimelisest kogumisetapist. Põhimõtteliselt toob Euroopa mastaapidele vastav pankrotivara haldamine kaasa viivituse, mida on väga raske vältida. Esmane menetlus peab ootama nõ siseste osaetappide (ehk teiseste menetluste) lõppemist.¹⁶⁶ Teisisõnu peab põhimenetlust

¹⁶⁵ Samas, lk 251

¹⁶⁶ peamenetluse enneaegse lõppemisega seotud probleemidest on kirjutanud

jätkama kuni teisest menetlustes kogunevad vara ülejäägid jõutakse kanda põhimenetluse halduri arvele või kuni ollakse kindlad, et ülejääki ei moodustu.

KOKKUVÕTE

Alljärgnevalt on esitatud töö pinnalt tehtud peamised järeldused.

Pankroti aluseks on võlgniku maksejõuetus. Maksejõuetusena käsitletakse võlgniku suutmatust rahuldada võlausaldaja nõudeid, kui see suutmatust ei ole võlgniku

majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine. Toodud määratluse alusel on enne võlgniku pankroti väljakuulutamist oluline kontrollida tema maksevõimelisust.

Maksejõuetus on reeglina ettevõtja pikemaajalise majandustegevuse teatav tulemus, mida ei peegelda vaid viimase aja laekumised ja pangakontol olemasolev raha. Järelikult selleks, et öelda, kas maksejõuetus on ajutine või mitte, tuleb analüüsida ettevõtja majandustegevust tervikuna.

Suurim osa maksejõuetuse põhjustest tulenevad ettevõtja enda tegevusest. Maksejõuetuse põhjuste väljaselgitamine on oluline nii võlgniku kui võlausaldaja seisukohalt. Võlgnik oskaks maksejõuetuse tekkimise põhjuste väljaselgitamisele järgnevalt oma olukorda ja võimalusi paremini hinnata ning vastavalt järeldustele tegutseda, näiteks teha täiendavaid investeeringuid. Kui aga maksejõuetuse tekkepõhjuste analüüsimisel ilmneb, et olukord ei ole lootustandev, on võlgnikul võimalus esitada õigeaegselt pankrotiavaldus. Võlausaldaja peaks kindlasti jälgima võlgniku tegevust ning seisundit, et vajadusel sekkuda.

Oluline roll pankroti ennetamisel on maksejõuetuse tunnuste õigeaegsel hindamisel. Kui maksejõuetuse põhjuste hindamine andis vastavalt tekkinud olukorrale võlgnikule võimaluse näiteks täiendavate investeeringute leidmiseks, võlausaldajale aga aluse erilise tähelepanu suunamiseks võlgniku edasisele tegevusele, siis maksejõuetuse tunnuste hindamisel peavad nii võlgnik kui võlausaldaja hakkama tegutsema konkreetsemalt. Võidelda tuleb mitte enam põhjuste vaid tagajärgedega ning vältima peab reaalselt pankrotti. Selles staadiumis, kus maksejõuetus on juba tekkinud, tuleb võlgnikul seista selle eest, et maksejõuetus ei muutuks püsivaks ja olukord lootusetuks. Võlausaldaja peab aga hoolikalt jälgima võlgniku käitumist ning esitama vajadusel pankrotiavalduse.

Pankrotimenetluse juures on erinevates õigussüsteemides olnud alati keskne küsimus selles, kas maksejõuetusele peaks kohe järgnema pankrotimenetlus või võiks minna saneerimise teed. Töös on väljendatud seisukohta, et saneerimismenetluse printsiibi rakendamine õigustaks end paljudel maksejõuetuse juhtudel. Kuna üks meie riigi põhisuundadest on areneva majanduskeskkonna loomine, oleks ka saneerimismenetluse sätestamine ja rakendamine üks ettevõtjat äritegevusele julgustav argument. Saneerimise eriseadusega sätestamine annaks võlgnikule

alternatiivina likvideerimismenetlusele rohkem võimalusi oma maksejõuetuse leevendamiseks.

Põhjendatud on võlausaldaja pankrotiavalduse esitamisel peetava eelistungi kohustuslikus. Eelistungil on võlgnikul võimalus esitada omapoolseid vastuväiteid nõuete kohta, mille tulemusena peab selguma, kas pankrotimenetluse algatamine on esitatud nõuete alusel põhjendatud või mitte. Kui kohus eelistungil leiab, et nõue ei ole selge, ei ole ka alust pankrotimenetluse algatamiseks.

Kui võlgnik tunnistab eelistungil, et on maksejõuetu, võiks pankrotiotsuse tegemiseks olla kehtestatud lühem tähtaeg. Kehtiva seaduse kohaselt võib küll võlgnik eelistungil maksejõuetust tunnistada, võlausaldaja pankrotiavalduse vaatab kohus siiski läbi 30 päeva kuni kahe kuu jooksul.

Pankrotiseaduse kohaselt ei algata kohus pankrotimenetlust, kui avalduses sisalduv nõue on pandiga täielikult tagatud. Töös on asutud seisukohale, et pandi puhul peab kohus kindlasti hindama pandieseme väärtuse, kuna vastasel korral kaotab pandiga tagatud nõude regulatsioon pankrotiseaduses mõtte. Kohus peab tegema otsuse müügihinna kohta enne müüki, vastasel juhul ei ole võimalik seadust kohaldada. Pandipidaja nõude alusel ei algatata pankrotimenetlust seetõttu, et eeldatakse tema nõude tagatust. Sisuliselt ei vaja pandipidaja oma nõude rahuldamiseks pankrotimenetlust, see ei ole talle vajalik õiguskaitsevahend. Pandi eseme hinda määramisel tuleb otsustada, kas pandipidaja õigused on piisavalt kaitstud või mitte. See omakorda sõltub pandi eseme müügist eelduslikult saadavast rahast.

Seadusandja on nii pankrotiseaduse kui tsiviilseadustiku üldosa seaduse ning äriseadustiku sätetega kohustanud võlgnikku esitama pankrotiavalduse võimalikult kiiresti pärast makseraskuste tekkimist, püüdes seeläbi vältida olukorda, kus pankrotiavaldus esitatakse niivõrd hilja, et ainus võimalus on võlgnik likvideerida. Juhatuse liige peab pankrotiavalduse esitama pärast püsiva maksejõuetuse ilmnemist, vastasel juhul riskib ta enda vastu kahju hüvitamise nõuete esitamisega. Pankrotiavalduse õigel ajal esitamata jätmine on juhatuse liikme kohustuse rikkumine, mis võib kaasa tuua kahju hüvitamise nõuete esitamise juhatuse liikme vastu.

Pankrotiseadusega on sätestatud uudne põhimõte, mille kohaselt võib juhatuse liige esitada pankrotiavalduse üksinda isegi juhul, kui äriühingu põhikirjas on ette nähtud

juhatuse liikmete ühine esindusõigus. TsÜSi vastav regulatsioon loob olukorra, kus igal juhatuse liikmel on kohustus pankrotiavaldus esitada. Kuna kõik juhatuse liikmed vastutavad seadusest tulenevalt äriühingu tegevuse eest, on töös asutud seisukohale, et kõnesolev muudatus on põhimõtteliselt vajalik ja õigustatud.

Juhatusel on kohustus juhatuse liikmete esindusõigusest tulenevalt eelkõige seadustest (ÄS, TsÜS või vastava juriidilise isiku liigi kohta käiv seadus, ka VÕS), kohustused tulenevad ka juhatuse liikme ning juriidilise isiku vahelisest käsunduslepingust. Kuna pankrotimenetluse algatamise kui äriühingu jaoks väga olulise otsuse vastuvõtmiseks peaks kohtul olema teada kogu juhatuse seisukoht, peaks välja kujunema praktika, kus ühe juhatuse liikme pankrotiavalduse esitamisel kuulab kohus ära ka ülejäänud juhatuse liikmed.

Töös on väljendatud seisukohta, et Eestis võiks mõelda äriseadustiku muutmisele selliselt, et kehtestada *juhatuse liikme* kohustus esitada pankrotiavaldus. Praegu on seadusandja eeltoodud regulatsiooni osas ebajärjekindel – tsiviilseadustiku üldosa seaduse kohaselt on pankrotiavalduse esitamise kohustus juhatuse või seda esindava organi *liikmetel*, pankrotiseaduse kohaselt on pankrotiavalduse esitamise õigus samuti juhatuse *liikmel*, äriseadustiku kohaselt peab aga pankrotiavalduse esitama *juhatuse*. Tõusetub küsimus, milline regulatsioon on eelistatum ning sellest tulenevalt, milliseid seaduseid peaks muutma. Töös on asutud seisukohale, et muutma peaks äriseadustikku selliselt, et vastav kohustus oleks juhatuse liikme, mitte juhatuse kui terviku kohustus. Kui juhatuses on mitu liiget, tuleks ka teised juhatuse liikmed ära kuulata ning seejärel saab kohus võtta seisukoha pankrotimenetluse algatamise osas.

Pankrotiseadus ei anna ühest vastust küsimusele, kas juriidilise isiku juhatuse liikme poolt esitatud pankrotiavaldust võib tagasi võtta teine juhatuse liige. Töös on jõutud järeldusele, et teine juhatuse liige pankrotiavaldust tagasi võtta ei saa. Üks juhatuse liige ei saa takistada teisel liikmel täita oma seadusest tulenevat kohustust. Ebamõistlik oleks ka tekkiv ring, kus üks juhatuse liikmetest esitab pankrotiavalduse, teine võtab selle tagasi, esimene esitab taas avalduse ja teine võtab jälle tagasi.

Erinevate riikide pankrotiseadustes on võlgniku pankrotiavaldusele esitatavad nõuded sätestatud sarnaselt. Avalduse esitamisel eeldatakse, et võlgnik on maksejõuetu ning tema esitatud dokumendid on tõesed. Erandlik on Eesti pankrotiseaduses sätestatud

nõue maksejõuetuse põhistamise osas. Oma maksejõuetuse põhistamiseks peab võlgnik suutma põhjendada, et ta tõepoolest on maksejõuetu.

Töös on väljendatud seisukohta, et võlgniku allkirjaga kinnitatud dokument, kus ta põhistab oma maksejõuetuse ja põhjendab, miks ta on sunnitud esitama pankrotiavalduse, lihtsustab kohtu tööd ja kiirendab pankrotimenetlust. Avalduse põhistamine lihtsustab menetlust, sest ajutine haldur saab vajalikud andmed aegsasti, vastasel korral peaks ta neid andmeid hiljem ikkagi välja nõudma asuma.

Kuivõrd võlgniku pankrotiavalduse esitamisel eeldatakse, et võlgnik on maksejõuetu, võiks selle alusel võlgniku pankroti sarnaselt Rootsiga kohe välja kuulutada. Töös on asutud seisukohale, et võlgniku kaitse seisukohalt on parem kui ka võlgnikupoolse pankrotiavalduse esitamisel kohus kohe pankrotti välja ei kuulutaks. Peab välistama olukorra, kus võlgniku pankrot kuulutatakse välja juhul kui võlgnik on tegelikult maksejõuline. Võlgniku pankrotiavalduse läbivaatamise tähtajad on lühemad kui võlausaldaja avalduse puhul, kuna tulenevalt seadusest eeldatakse, et võlgnik on tegelikult maksejõuetu.

Töös on väljendatud seisukohta, et pankrotimenetlusega seotud menetlustähtaegade sätestamine seaduses kaitseb mõlema poole huvisid menetluses. Seadusega sätestatud tähtaegade eesmärk ja tähendus ongi see, et pooled võivad eeldada neist tähtaegadest kinnipidamist ja seeläbi prognoosida protsessi ajalist kulgu. Püsiva probleemina ei suuda aga kohtud pankrotiseaduses sätestatud tähtaegadest kinni pidada. Seadusega ei ole sätestatud sanktsioone, mis distsiplineeriks kohut tähtaegu järgima. See on aga üldisem probleem, mis seondub tsiviilasjade lahendamisel tähtaegadest kinnipidamisega ja mida ei olnud võimalik käsitleda selle töö raames.

Kui näiteks Saksa, Soome, Rootsi ja Taani pankrotiseaduste kohaselt järgneb pärast avaldusega seotud nõuete väljaselgitamist pankrotiotsus ning pankroti väljakuulutamise hetkest algab pankrotimenetlus, siis Eestis otsustab kohus pärast pankrotiavalduse vastuvõtmist kõigepealt menetluse algatamise. Menetluse algatamisele järgneb periood, mille jooksul teevad pankrotimenetluse organid kindlaks võlgniku tegeliku olukorra ning alles seejärel teeb kohus pankrotiotsuse.

Samasisulised toimingud tehakse teistes riikides enne pankrotimenetluse algatamist. Meil võib tekkida olukord, kus pankrotimenetlus algatatakse kuid võlgnik ei ole maksejõuetu ja menetlus siiski juba käib. Pankrot jääb küll välja kuulutamata, kuid

võlgniku maine on siiski juba kahjustatud. Eeltoodut võib välja tuua kui teatavat miinust võrreldes teiste riikide pankrotiseaduste regulatsiooniga. Töös on väljendatud seisukohta, et pankrotiseaduses sätestatud pankroti väljakuulutamata jätmise aluseid võiks täiendada sättega, millise kohaselt jätab kohus pankrotimenetluse algatamata kui on veendunud, et võlgnik on maksejõuline.

Ühe olulise järeldusena on töös asutud siiski seisukohale, et Eesti pankrotiseadus võimaldab eelisena teiste riikide ees juba algstaadiumis teha selgeks, kas on alust menetluse algatamiseks või mitte. Kui pankroti väljakuulutamisel kontrollitakse nii maksevõimet kui nõuet, siis nõuet on võimalik kontrollida kohe pankrotiavalduse esitamisel ja seega on võimalik kõrvale jätta need nõuded, mille alusel ei oleks pankrotti nagunii välja kuulutatud.

Pankrotimenetluse algatamise eraldi otsustamine annab võimaluse uurida võimalikult põhjalikult eelnevalt vastuvõetud pankrotiavalduses toodud nõude sisu ning seeläbi kontrollida ka pankroti väljakuulutamise võimalikke eeldusi. Pankrotimenetluse algatamise või algatamata jätmise otsustamisel ei ole veel võimalik välja selgitada võlgniku maksejõulisust vaid selles etapis kontrollitakse põhjalikult nõuet.

Eestis sätestatud pankrotimenetluse algatamise eraldi otsustamine on oluline seetõttu, et võimaldab pankrotiasja õigeaegselt lõpetada. Peamine erinevus võrreldes teiste riikidega seisnebki selles, et kujuneb pikem nn. uurimisperiood, millise tulemusena välistatakse pankrotimenetluse algatamine juhul kui esitatud nõue ei võimalda nagunii hilisemat pankroti väljakuulutamist. Sellest tulenevalt on põhjendatud, et Eestis on seadusega sätestatud kindlad kriteeriumid, kas ja millal saab pankrotimenetluse algatada või millal peaks menetluse pankrotiotsuseni jõudmata lõpetama.

Erandliku regulatsioonina on meie pankrotiseaduses menetluse algatamise alusena toodud nõuete suuruse alammäära piirang. Saksa pankrotiseaduses nõuete suuruse alammäära ei sätestata põhjusel, et maksejõuetu võib olla ettevõtte või füüsiline isik ka väiksema nõude mittetäitmise korral. Töös on väljendatud seisukohta, et nõude alammäära piirang pankrotiseaduses on õigustatud, seades avalduse esitamisele piirid ja vältides seeläbi kohtu koormamist ebamõistlikult väikeseid nõudeid sisaldavate avaldusega. Nõuete alammäära piirangu seadmine on seotud ebaproportsionaalsuse vältimisega – võlgniku kaitse seisukohalt ei ole mõistlik kui väikese nõude alusel võlgnik pankrotimenetluse tagajärjena likvideeritakse.

Kehtivuse kaotanud pankrotiseaduse kohaselt oli pärija kohustatud esitama pankrotiavalduse, kui ta pärandit vastu võttes nõudis inventuuri, mille tulemusena selgus, et pärandvarast ei jätku pärandaja kõigi võlgade tasumiseks.

Vastavat sätet uues pankrotiseaduses ei ole, samuti ei reguleeri pankrotiavalduse esitamise kohustust hetkel kehtiv pärimisseadus. Eeltoodud säte on kehtivast pankrotiseadusest välja jäetud seetõttu, et tegemist on pärimisõigusliku normiga. Töös on asutud seisukohale, et inventuuri tegijal peab lasuma seadusega sätestatud kohustus juhul, kui pärandvara inventuuri käigus selgub, et pärandvarast ei jätku kõigi pärandvaral lasuvate kohustuste täitmiseks, esitada viivitamatult avaldus pärandvara pankroti väljakuulutamiseks. Kuivõrd pärijal ei lasu kehtiva seaduse kohaselt kohustust pärast inventuuri käigus selgunud võlaseisu esitada pankrotiavaldust ja selgub, et vara ei jätku kõigi võlausaldajate nõuete rahuldamiseks, jääb lahendamata küsimus, mis saab võlausaldajate nõuetest. Pärija kohustus esitada pankrotiavaldus juhul, kui pärandit inventuuriga vastu võttes selgub, et pärandvarast ei jätku pärandaja kõigi nõuete rahuldamiseks, tuleks reguleerida pärimisseadusega.

Võlausaldajatel, kelle nõude tähtaeg saabunud, on võimalus valida, kas esitada võla sissenõudmiseks hagi- või pankrotiavaldus. Töös on jõutud järeldusele, et eelistatum on hagimenetlus ning vaid teatud juhtudel on mõtet siiski esitada pankrotiavaldus: kui on alust arvata, et enne kui hagimenetluses jõutakse otsuseni, algatatakse ka pankrotimenetlus. Praktilistel kaalutlustel võimaldab pankrotiavalduse esitamine võlausaldajal asjasse kiiremini sekkuda, hagimenetluse ajal võib võlgniku olukord veelgi halveneda, mistõttu ei pea kohtuotsuse täitmine pärast enam olema reaalne. Pankrotiavalduse peaks esitama ka juhul kui võlgnikul ei ole piisavalt vara võla maksmiseks, küll on aga lootust vara juurde saada tagasivõitmise kaudu, mis on võimalik ainult pankrotimenetluses.

Pankrotiseaduse kohaselt on võla olemasolu pankroti väljakuulutamise eelduseks, mitte aga küllaldaseks aluseks. Pankrotti on võimalik välja kuulutada üksnes siis, kui võlgnik oma majanduslikust olukorrast tulenevalt ei suuda püsivalt võlausaldaja nõudeid rahuldada. Võlgniku maksejõuetust põhistavaid asjaolusid on kahte liiki: sissenõutav nõue ja muud asjaolud, milliste korral nõue ei pea olema sissenõutavaks muutunud. Seaduses sätestatud ammendav loetelu võlausaldaja pankrotiavalduse aluseks olevate asjaolude osas on kehtestatud eesmärgiga kaitsta võlgnikku. Kui

seaduses toodud asjaolusid ei esine, ei saa võlausaldaja pankrotiavalduse alusel pankrotimenetlust algatada.

Töös on väljendatud seisukohta, et nimetatud asjaolude ammendava loetelu sätestamine seaduses on võlgniku kaitse seisukohalt oluline. Võlgnikul on õigus teada, milliste asjaolude esinemisel võib võlausaldaja esitada pankrotiavalduse. Võlausaldaja seisukohalt on avalduse aluseks olevate asjaolude loetelul õiguskindluse eesmärk, tagades, et seaduses toodud aluste olemasolul ja võlgniku maksejõuetuse põhistamisel algatab kohus lähtuvalt seadusest pankrotimenetluse.

Võlausaldaja peab enne pankrotiavalduse esitama hoiatama võlgnikku kirjalikult oma kavatsusest esitada pankrotiavaldus ning kui võlgnik ei täida 10 päeva jooksul pärast hoiatuse saamist oma kohustust, on võlausaldajal õigus esitada pankrotiavaldus. Pankrotihoiatuse ära kiri tuleb lisada kohtule esitatavale pankrotiavaldusele. Probleem võib tekkida olukorras, kus võlausaldajal on tekkinud võlgniku vastu mitu nõuet ning ta esitab võlgnikule ühe nõude osas hoiatuse, kuid teiste nõuete kohta hoiatust ei esita. Töös on asutud seisukohale, et võlausaldaja peaks iga nõude kohta esitama pankrotihoiatuse. Pankrotihoiatuse on sisuliselt selles, et võlgnik saab nõuet hinnata ja kaaluda, vajadusel ka vaidlustada. Konkreetse võlgniku puhul ei pruugi see nõue olla ainuke, ka teistel võlausaldajatel võib võlgniku vastu nõudeid olla. Samuti võib olla samal võlausaldajal võlgniku vastu mitu nõuet. Kuigi seaduse tõlgenduse kaudu tuleb siiski pankrotiavalduse aluseks oleva iga nõude kohta esitada pankrotihoiatust, võiks vastav regulatsioon olla eeltoodud vaidluste vältimiseks ja võlgniku huvides sätestatud ka seaduses.

Paljudes riikides on olemas küll ajutise halduri institutsioon, kuid ajutise halduri õigusi ja kohustusi seadusega eraldi ei reguleerita ning reguleeritud on vaid üldiselt halduri tegevus. Töös on väljendatud seisukohta, et ajutise halduri ja halduri tegevuse eraldi reguleerimine on õigustatud. Nende roll, õigused ja kohustused menetluse etappides on erinevad. Põhjendatud on ajutise halduri õiguste võimalikult täpne reguleerimine seaduses.

Pankrotiseadus sätestab võimaluse võlausaldaja avalduse alusel ning võlgniku maksejõuetuse korral tema pankrot välja kuulutada ka sel juhul, kui võlgnik või kolmas isik on täitnud võlgniku kohustuse, mille alusel pankroti väljakuulutamist

taotleti. Kui pankrotimenetluse algatamisel on ajutise halduri ettekandest näha, et võlgnik on maksejõuetu, on mõistlik tema pankrot välja kuulutada sõltumata sellest, et pankrotiavalduse esitamise aluseks olev nõue on rahuldatud. Praktikas on võimalik, et võlausaldaja esitab pankrotiavalduse, siis aga loobub avaldusest ja võtab selle tagasi. On mõistetav et võlgnik, olles võlausaldaja nõude rahuldanud, eeldab, et võlausaldaja võtab pankrotiavalduse seepeale tagasi. Töös on asutud seisukohale, et sellises olukorras tuleks lähtuda võlgniku tegelikust majanduslikust olukorrast ja pankrot tuleks välja kuulutada ka juhul, kui avalduse esitanud võlausaldaja on oma nõudest loobunud ning selgub, et võlgnik on siiski maksejõuetu. Ka võlgniku pankrotiavalduse esitamisel ei ole nõuet, menetlus algatatakse sellele vaatamata. Avalduse esitanud võlausaldaja ja võlgniku võimalikud omavahelised kokkulepped ei paranda sisuliselt võlgniku tegelikku majanduslikku olukorda. Kui pankrotimenetlus on algatatud, tuleb lähtuda eelkõige võlgniku maksejõuetusest.

Kohus ei kuuluta võlgniku pankrotti välja, kui selleks puuduvad seaduses toodud alused. Pankroti väljakuulutamise aluseks on eelkõige võlgniku maksejõuetus, võlgniku pankrotiavalduse esitamisel ka ähvardav maksejõuetus. Seega kui võlgnik on maksejõuetu, on kohtul alus pankrot välja kuulutada. Teataval juhul jätab kohus ka maksejõuetu võlgniku korral pankroti välja kuulutamata ning seda põhjusel, et puudub vara pankrotimenetluse kulude katmiseks. Vana pankrotiseaduse kohaselt lõpetas kohus pankrotimenetluse pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu ka siis, kui võlgnik või kolmas isik oli tasunud võlgniku võla või andnud pandi või luges kohus käenduse nõude rahuldamiseks piisavaks. Olulise muudatusena ei anna kehtiva pankrotiseaduse kohaselt võla tasumine, pandi andmine või käendus alust lõpetada menetlus raugemise tõttu. Kohus lõpetab pankrotimenetluse pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu, vaatamata võlgniku maksejõuetusele, kui võlgnikul ei jätku vara pankrotimenetluse kulude katteks ja puudub vara tagasivõitmise ja tagasinõudmise võimalus. Samuti võib kohus lõpetada pankrotimenetluse pankrotti välja kuulutamata raugemise tõttu, vaatamata võlgniku maksejõuetusele ka siis, kui võlgniku vara koosneb peamiselt tagasivõitmise nõuetest ja nõuetest kolmandate isikute vastu ning pankrotiavalduse esitaja ei maksa kohtu deposiiti seaduses sätestatud kohtu poolt nõutud summat.

Probleem võib tõusetuda juhul kui vara menetluseks ei jätku ja avalduse esitanud võlausaldaja deposiiti tasuda ei soovi. Sel juhul jätab kohus pankroti välja

kuulutamata ja pankrot raugab. Samas võib olla veel teisi võlausaldajaid, kes oleksid huvitatud pankrotimenetluse läbiviimisest ning pankroti väljakuulutamisest, samuti oleksid nad nõus selleks ka raha deponeerima. Pankrotiseaduse kohaselt ei lõpeta kohus pankrotimenetlust ka juhul, kui kolmas isik maksab kohtukulude katteks deposiiti. Seega saaksid ka teised võlausaldajad nõutava summa tasuda, kuivõrd nad sellest teadlikud oleksid.

Töös toodud järelduste kohaselt peaks kaaluma pankrotiseaduse täiendamist selliselt, et sätestada ajutisele haldurile kohustus informeerida kõiki teadaolevaid võlausaldajaid kavatsusest deposiiti nõuda.

Pankrotiseadusega on reguleerimata situatsioon, kus füüsilisest isikust võlgnik on maksejõuetu ja pankrotimenetlus lõpetatakse raugemise tõttu. Kui füüsilisest isikust võlgniku pankrotimenetlus raugab pankrotti välja kuulutamata, ei ole võimalik taotleda ka võlgadest vabastamise menetluse algatamist. Pankrotiseaduse kohaselt algatab kohus füüsilisest isikust võlgniku kohustustest vabastamise menetluse lõpparuande kinnitamisel, seega menetluse lõppemisel raugemise tõttu võlgadest vabastamise menetlust ei saa algatada. Võlgadest vabastamise menetluse eesmärk on võimaldada füüsilisest isikust võlgnikul korraliku ja kohusetundliku käitumise korral nõ puhta lehenä oma tegevust alustada. Kui aga võlgniku olukord on juba niivõrd halb, et pankrotimenetluse kulude katteks vara ei jätku, ei ole põhjendatud tema võlgadest vabastamise menetluse välistamine.

Töös on asutud seisukohale, et pankrotiseadusega peaks sätestama võimaluse taotleda füüsilisest isikust võlgnikul pankrotimenetluses täitmata jäänud kohustustest vabastamist ka pankrotimenetluse lõppemisel raugemisega.

Rahvusvahelise pankrotimenetluse algatamiseks on pädevad selle liikmesriigi kohtud, kus asub võlgniku peahuvide kese. Kui liikmesriigi kohus on teinud otsuse menetlus algatada, tunnustavad kõik teised riigid menetluse algatamise otsust alates otsuse jõustumisest menetluse algatanud riigis. Menetluse algatamine on maksejõuetuse määruise kohaselt ühtlasi pankroti väljakuulutamine. Kuna Eestis ei tähenda pankrotimenetluse algatamine koheselt pankroti väljakuulutamist, siis ei tähenda see pankroti väljakuulutamist ka teistes liikmesriikides. Kui Eesti kohus on teinud otsuse pankrot välja kuulutada, tunnustavad otsust ka teised liikmesriigid ja sellest hetkest loetakse pankrot ka mujal välja kuulutatuks.

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Aalto, Jorma S. Maksuton oikeudenkäynti. Vammala 2000
2. Baird, Douglas G. A world without bankruptcy. "Corporate Bankruptcy". Cambridge University Press 1996. 559 lk.
3. Bogdan, Michael. International Bankruptcy Law in Scandinavia. "International and Corporative Law Quarterly" nr 34, 1985. London

4. Dalhuisen, J.H. Dalhuisen on international insolvency and bankruptcy. New York 1986.
5. Fletcher, Ian F. Insolvency in private international law. Oxford 1999. 459 lk.
6. Fletcher, Ian F. Law of Bankruptcy. Great Britain 1978. 440 lk.
7. Fletcher, Ian F. The law of insolvency. London 1990. 650 lk.
8. Hakman, Maija. Sata konkurssia. Verotarkastuksiin ja asiantuntijahaastatteluihin perustuva tutkimus konkurssieihin liittyvistä rikoksista. Helsinki 1993.
9. Halila, Jouko. Konkurssioikeuden pääpiirteet. Helsinki 1975.
10. Halila, Jouko. Muutoin kuin tuomioon päätyvistä konkurssista. Käytännön konkurssioikeutta. Helsinki 1972.
11. Hart, Graig A. Undoing privatization? Russian Bankruptcy Law and privatization. "Bankruptcy Developments Journal" nr 2, 1998. Atlanta, Georgia.
12. Havansi, Erkki. Konkurssin alkamisen erilaiset ajankohdat. "Lakimies" nr 6, 1986.
13. Havansi, Erkki. Oikeudenkäynti ja pakkotäytäntö. Prosessioikeuden oikeusdogmaattiset perusteet. Helsinki 2000. 225 lk.
14. Havansi, Erkki. Suomen konkurssioikeus. Helsinki 1992.
15. Heinonen, Arto. Ennakovalvonta suoja säännöstenä. "Konkurssi- ja ulosotto-oikeutta." Helsinki 1979.
16. Hiidensalo, Jouko. Konkurssi oikeudenkäyntinä. "Käytännön konkurssioikeutta." Helsinki 1972; 1976.
17. Hunter; Muir; Graham, David. The Law and Practice in Bankruptcy. London 1979. 968 lk.
18. Immonen, Raimo; Lehtonen, Yrjö. Konkurssi ja konkurssi perintä. Helsinki 1990
19. International Monetary Fund, Legal Department. Orderly & effective insolvency procedures. 1999
20. Johanson, Ernst. Saksa pankrotiseadus. "Eesti Välismajanduse Teataja" nr 11, 1996.
21. Koulu, Risto. Kansainvälisen prosessi- ja insolvenssioikeuden pääpiirteet. Helsinki 2001.
22. Koulu, Risto. Konkurssi Euroopan Unionissa. Helsinki 2000.
23. Koulu, Risto. Lainvalinta euroopalaisessa konkurssissa. Helsinki 2002.
24. Koulu, Risto. Päätöksenteko konkurssipesässä. "Defensor Legis" 1990.

25. Koulu, Risto. Saneeraushakemuksen käsittelystä. "Defensor Legis" 1993.
26. Koulu, Risto. Saneerauslainsäädäntö tienhaarassa. "Lakimies" nr 8, 1996.
27. Koulu, Risto. Yrityssaneerausmenettelyn aloittaminen. Tuomioistuimen Tutkimisvelvollisuuden määräytyminen saneerausken aloittamisharkinnassa. Vammala 1994. 399 lk.
28. Koulu, Risto; Niemi-Kiesiläinen, Johanna. Uudet insolvenssimenettelyt. Helsinki 1995.
29. Kukkonen, Pekka. Selvitystilaan asettamisen käytännön näkökohtia. "Tilintarkastus – Revision" nr 2, 1990.
30. Könkköla, Mikko; Liukkonen, Iiro. Konkurssimenettely. Helsinki 2000. 376 lk.
31. Lager, Irma. Konkurssiinasettamispäätöksestä prosessuaalisena ratkaisuna. "Lakimies" nr 6, 1986.
32. Laitinen, Erkki K. Konkurssin ennustaminen. Alajärvi 1990.
33. Lehtonen, Yrjö; Laitinen, Erkki K; Immonen, Raimo. Konkurssiyrityksen Tunnistaminen ja saatavan takaisinsaanti. Helsinki 1991.
34. Leppiniemi, Jarmo. Voidaanko terveen yrityksen konkurssi estää ennakotoimenpitein? Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja nr 26. Helsinki 1979.
35. Lindencrone Petersen, Lars; Orgaard, Niels. Commencement of bankruptcy and effects. Danish Insolvency Law – a survey. Denmark 1996.
36. Manavald, Priit. Likvideeriva pankrotimenetluse alternatiivid maksejöuetuse tingimustes. Tartu 2004. Arvutivõrgus:
http://www.ester.utlib.ee/search*est/aManavald%2C+Priit
37. McBryde, William W. Bankruptcy. Edinburg 1989. 430 lk.
38. Nadler, Charles Elihu. The Law of Creditor and debtor relations. St.Paul, Minn. 1956. 698 lk.
39. Narits, Raul. Õiguse entsüklopeedia. Tallinn 1995.
40. Orlov, Vladimir. Venäjän uusi insolvenssilaki. "Defensor Legis" nr 2, 1999.
41. Ovaska, Risto K. Katsaus eräiden maiden konkurssimenettelyä korvaavaan oikeuteen. "Konkurssin torjuminen", Helsinki 1985. 355 lk.
42. Ovaska, Risto K. Maksukyvyttömyystilasta ja sen ratkaisukeinoista. "Konkurssivelallisen liiketoimintaan jatkaminen", Helsinki 1992. 547 lk.
43. Paulus, Christoph G. The New German Insolvency Code. "Texas International Law Journal" nr 1, 1998.

44. Peltonen, Jukka. Pankrotisüsteem Soome vaatenurgast. "Eesti Jurist" nr 6, 1991.
45. Perem, Jaagup. Rahvusvahelised pankrotid ja Euroopa Liidu maksejõuetuse konventsiooni ettevalmistamine. "Juridica" nr 5, 1998.
46. Pinomaa, Pekka. Konkursikäytäntö, 2. painos. Helsinki 1996. 340 lk.
47. Ratia, Urpo. Konkursikierteeseen ajautuneen yrityksen pelastamista kannattaa yrittää. Lakimiesliiton koulutuskeskuksen julkaisusarja nr 26. Helsinki 1979.
48. Seppik, Malle. Pankrotiasjade kohtumenetluse probleeme. "Juridica" nr 1, 1994.
49. Suontausta, Seppo; Hämäläinen, Harri. Raportti rauenneista konkurssista. Helsinki 2000. 103 lk.
50. Talvela, Tea. Konkursin raukeaminen. "Tilintarkastus – Revision" nr 6, 1992.
51. Tross, Urmas. Saneerimine kui alternatiiv ettevõtte likvideerimisele pankrotimenetluses. Tartu 2003. Arvutivõrgus:
http://www.ester.utlib.ee/search*est/aTross%2C+Urm
52. Tuula, Marie. The American and the Swedish Bankruptcy Laws a comparative study. Stockholm 2001. 760 lk.
53. Utriainen, Terttu; Vento, Harri. Konkursirikokset. Helsinki 1987.
54. Varul, Paul. Selgitavaid märkusi pankrotiseadusele. "Juridica" nr 1, 1993; nr 1, 1994.
55. Varul, Paul; Tohvri, Helena; Laarmaa, Matti. Piiriülene pankrotimenetlus. "Juridica" nr 4, 2004.
56. Walker, David M. Principles of Scottish private Law. Oxford 1970.
57. Wood, Philip. Defaults. "Law and practice of international finance", London 1980. 462 lk.

KASUTATUD NORMATIIVMATERJAL

1. Asjaõigusseadus. 1.12.1993. - RT I 1993, 39, 590
2. Eesti Vabariigi põhiseadus. 28.6.1992. - RT I 1992, 26, 349
3. Karistusseadustik. 6.7.2001. - RT I 2001, 61, 364
4. Krediidiasutuste seadus. 9.2.1999. - RT I 1999, 23, 349

5. Pankrotiseadus. 1.9.1992. - RT I 1992, 31, 403; 22.1.2003.
Kehtetuks muudetud 01.01.2004
6. Pankrotiseadus. 22.1.2003. - RT I 2003, 17, 95.
7. Pärimisseadus. 15.5.1996. RT I 1996, 38, 752
8. Riigilõivuseadus. 22.10.1997. RT I 1997, 80, 1344
9. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. 22.4.1998. RT I 1998, 43-45, 666
10. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. 27.3.2002. RT I 2002, 35, 216
11. Täitemenetluse seadustik. 21.6.1993. RT I 1993, 49, 693
12. Võlaõiguseadus. 16.7.2002. RT I 2002, 60, 374
13. Äriseadustik. 15.2.1995. RT I 1995, 26-28, 355
14. Vabariigi Valitsuse määrus “Riigi omanduses olevate ettevõtete pankroti, erastamise või likvideerimise väljakuulutamise kohta”, 10.10.1992. RT I 1992, 44, 569
15. Bankruptcy Code USA. United States Code. Title 11 – bankruptcy. Arvutivõrgus: http://www4.law.cornell.edu/uscode/11/usc_sup_01_11.html
16. Euroopa Ühenduse nõukogu määrus nr 1346/2000 maksejõuetusmenetluse kohta. 29.5.2000
17. Saksa pankrotiseadus - Insolvenzordnung (InsO). - 5.10.1994. - Bundesgesetzblatt 1994, 286. Arvutivõrgus: <http://www.bmj.bund.de/images/11317.pdf>
18. Saksa Tsiviilseadustik – BGB. Tallinn, Juura 2001.
19. Rootsi pankrotiseadus/ Bankruptcy Act (1987:672). Departementsserien 1998:41
20. Taani pankrotiseadus/Danish Insolvency Law. English translation by Hanne Gron. Denmark 1996.
21. Taani äriseadustik/Danish Business Law. English translation. Denmark 1998
22. Leedu Vabariigi ettevõtete pankrotiseadus/Enterprise Bankruptcy Law, Republic of Lithuania. 20.3.2001. Nr IX-216. Arvutivõrgus: <http://www3.lrs.lt/n/eng/DPaieska.html>
23. Läti Vabariigi ettevõtete ja ettevõtlusega tegelevate ühingute maksejõuetuse seadus/ Law of Insolvency of Enterprises and Entrepreneurial Associations. 12.9.1996. Act 265 of 1996. Arvutivõrgus: <http://www.ttc.lv/New/lv/tulkojumi/E0146.doc>
24. Ehdotus konkurssilainsäädännön uudistamisesta. 21.1.2002. Suomen oikeusministreiön lainvalmisteluosasto. Arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/english/laws>
25. Saksa pankrotiseadus/Insolvency Statue. 5.10.1994. Bundesgesetzblatt 1994 I 2866

26. Venemaa pankrotiseadus 8.1.1998/6-FZ. Arvutivõrgus:
<http://www3.lrs.lt/n/eng/DPaieska.html>
27. Soome kehtivuse kaotanud pankrotiseadus/konkurssisääntö 9.11.1868/31*
28. Soome pankrotiseadus/konkurssilaki 20.02.2004/120*
29. Soome ühistuseadus/osuuskuntalaki 28.5.1954/247*
30. Soome aktsiaseltsiseadus/osaakehtiölaki 19.9.1978/734*
31. Soome kriminaalseadustik/rikoslaki 19.12.1889/39*
32. Soome pärimiskodeks/perintökaari 5.2.1965/40*
33. Soome ettevõttehüpotegiseadus/yrityskiinnityslaki 24.8.1984/634*
34. Soome kutseseadus/elinkeinolaki 27.9.1919/122*
35. Soome kaubanduskodeks/kauppakaari 1734*
36. Soome võlakirjaseadus/velkakirjalaki 31.7.1947/622*
37. Soome pankrotipesasse tagasivõitmise seadus/laki takaisinsaannista konkurssipesään 759/1991*
38. Soome I astme kohtu hagiasjade menetlemise seadus/laki hakemusasioiden käsittelystä yleisessä alioikeudessa 307/1986*

* Soome õigusaktid arvutivõrgus: <http://www.finlex.fi/english/laws>

KASUTATUD KOHTULAHENDID

1. Riigikohtu tsiviilasi nr III – 2/1 – II/95, kohtuotsusega 23.02.1995
2. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 5. septembri 1996.a. kohtuotsus nr 3-2-3-19-96
3. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 12. veebruari 1998.a. kohtuotsus 3-2-1-8-98
RT III 1998, 8, 72
4. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 12. märtsi 1998.a. kohtuotsus nr 3-2-1-31-98
5. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 11. mai 1998.a. kohtuotsus nr 3-2-1-65-98
6. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 7. jaanuari 1999.a. kohtuotsus nr 3-2-1-2-99
7. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 8. detsembri 1999.a. kohtuotsus nr 3-2-1-108-99

8. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 20. detsembri 1999.a. kohtuotsus 3-2-1-109-99
9. Riigikohtu tsiviilkolleegiumi 29. mai 2000.a. määrus nr 3-2-1-69-00,
RT III 2000, 15, 167
10. Tartu Ringkonnakohtu 13. aprilli 2000.a. otsus nr II-2-139/00. Arvutivõrgus:
www.tarturk.just.ee

Riigikohtu lahendid arvutivõrgus: www.nc.ee/tsiviil/lahendid

KASUTATUD MUUD MATERJALID

1. Pärimisseaduse eelnõu ja seletuskiri. Arvutivõrgus: <http://web.riigikogu.ee/ems>
2. Seletuskiri pankrotiseaduse eelnõule. Arvutivõrgus: <http://web.riigikogu.ee/ems>
3. Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu ja seletuskiri. Arvutivõrgus:
<http://web.riigikogu.ee/ems>

COMMENCEMENT OF BANKRUPTCY PROCEEDINGS AND DECLARATION OF BANKRUPTCY

SUMMARY

The first Bankruptcy Act in the history of Estonia was adopted on 10 June 1992 and entered into force as from 1 September 1992 (*Riigi Teataja*, 1992, No. 31, Art. 403). The Bankruptcy Act of 1992 deserved certain criticism after two years of its application and the formation of judicial practice, and it was amended in 1996. The main amendments then concerned the protection of the debtor.

Preparations for a new wording of the Bankruptcy Act began in 1999. The drafting of a new act was especially triggered by the need to bring bankruptcy law into compliance with the Estonian private law reforms in general.

The objective of this paper is to analyse the circumstances under which bankruptcy proceedings are instituted and bankruptcy is declared, as well as to analyse the consequences of a bankruptcy order. In connection with Estonia's accession to the European Union, it is highly important to also pay attention to the impact of the relevant EU regulation to our applicable Bankruptcy Act and bankruptcy proceedings in Estonia.

Based on the objectives of the study, the author analysed at the beginning of the paper the differences between insolvency and bankruptcy and how insolvency serves as the basis for instituting bankruptcy proceedings. The reasons for and characteristics of a forthcoming bankruptcy, to which attention has to be paid at an early stage, are also discussed and analysed.

The second chapter of the paper takes a comparative approach to analyse the different aspects of institution of bankruptcy proceedings. Court proceedings are known to be commenced in many countries immediately as the bankruptcy petition is filed. According to the Estonian Bankruptcy Act, the court first decides on the commencement of proceedings and only then decides on whether to declare or not to declare bankruptcy.

A creditor and the debtor may file a bankruptcy petition. The paper contains an analysis of the bases on which a bankruptcy petition can be filed and the differences between a bankruptcy petition filed by a creditor and by the debtor.

In the analysis of the consequences of instituting bankruptcy proceedings, the author compares the bankruptcy regulations of different countries in limiting the rights of the debtor and discusses the rights and obligations given to the interim trustee by the Bankruptcy Act of Estonia and the bankruptcy laws of other countries.

The Republic of Estonia is a member of the European Union since 1 May 2004. Preparations for the accession lasted many years. Harmonisation of the Estonian

legislation with the EU legislation was an important part of the preparation process. The last chapter of the paper focuses on the institution of bankruptcy proceedings in the case of cross-border insolvency and analyses the relevant differences between cross-border and domestic bankruptcy proceedings.

The study was carried out using the comparative-historical method.

The author reached a number of important conclusions and proposals in the course of the study. As the main conclusion, the author points out the importance of the principle laid down in the applicable Bankruptcy Act, according to which bankruptcy is not immediately declared upon the commencement of bankruptcy proceedings. It is for this principle that the Estonian bankruptcy law is among the unique ones in the world and the author believes that deciding on the commencement of bankruptcy proceedings apart from the bankruptcy order is justified from the viewpoint of protecting the debtor.

The central issue in bankruptcy proceedings under different legal systems is always whether bankruptcy proceedings should follow insolvency immediately or whether the option of rehabilitation should be taken. The author of this paper believes that rehabilitation would be justified in many cases of insolvency. Supposing that creation of a developing economic environment is one of the main policies of our state, then providing for and applying rehabilitation would be an argument that encourages business activities. Rehabilitation could even be regulated by a separate law, which would give the debtor more opportunities to alleviate its insolvency as an alternative to liquidation proceedings.

Failure to file a bankruptcy petition in due course constitutes a violation of the duty of the company's board members, which may result in claims for damage against the board members. The applicable Bankruptcy Act provides for an innovative principle, according to which a management board member may file a bankruptcy petition alone even if the articles of association of the company provide for joint right of representation. The author believes that the law should also provide for hearing the other management board members — this would be fair to the remaining members of the management board.

A major change is the mandatory preliminary hearing when a creditor files a bankruptcy petition. Such regulation was caused by the debtor's lack of opportunity to defend its positions when filing a petition, and there were cases of solvent debtors being declared bankrupt. The importance of the preliminary hearing mainly lies in the need to protect the debtor by giving the debtor an opportunity to make objections. The objective financial situation of the debtor should be identified in this stage and hence it should be clear whether there are grounds for commencing bankruptcy proceedings. The mandatory preliminary hearing gives the debtor a definite opportunity to submit possible evidence on non-permanent insolvency, and in many cases the bankruptcy proceedings would probably not be commenced.

The bankruptcy laws of other countries do not expressly require the identification of the reasons for insolvency. The author finds that a document signed by the debtor, in which the debtor lists the reasons for insolvency and for being forced to file for bankruptcy, makes the work of the court easier and accelerates the bankruptcy proceedings.

One may ask whether bankruptcy should be declared at once when a bankruptcy petition is filed. If it is established that the debtor is actually not insolvent, the filing of a bankruptcy petition is a risk that the debtor itself has taken. The author finds that the applicable regulation gives sufficient opportunities and advantages to a debtor's petition compared to a creditor's petition – the deadlines for reviewing the petition are considerably shorter and when a debtor files for bankruptcy, it is presumed that the debtor is insolvent.

The author finds that the current applicable procedure in Estonia from commencement of proceedings to declaration of bankruptcy is the best solution in our present economic and legal environment. Such a procedure makes it possible to ascertain already in the beginning stage whether there is a basis for commencing proceedings or not. As insolvency is not checked upon the receipt of a bankruptcy petition, and the court checks only the formal claims submitted to the petition, it is important that bankruptcy proceedings be not yet commenced in this stage.

Vital for protecting the debtor is that when a bankruptcy petition is received from a creditor, the circumstances serving as the grounds for the petition are checked thoroughly and the debtor is given a chance to explain its situation. The bankruptcy

order has to follow only after a thorough check of the above has been made and the debtor's reputation is not damaged without a reason.

The applicable Bankruptcy Act provides for two procedural deadlines — the court decides on the commencement of bankruptcy proceedings or dismissal of the petition within 10 days of receiving the petition, and the procedure from commencement of proceedings until the bankruptcy order takes from ten days to two months depending on who filed the petition. The bankruptcy laws of other countries do not provide for such deadlines. The author finds that these clear deadlines for bankruptcy proceedings protect the interests of both parties to the proceedings. Although in some countries, there are special courts for bankruptcy matters and the deadlines are therefore much shorter than in Estonia, reliance on procedural deadlines as set out by law gives both the creditor and the debtor a good idea of the time frame of the proceedings.

The Bankruptcy Act does not give a clear answer to the question of whether a bankruptcy petition filed by a legal person can be withdrawn by another member of the management board. The author believes that another board member should not be able to withdraw the petition. Problems may arise when the board member who filed the petition is removed from the board after the filing and his right of representation is terminated. A new member can then be appointed to the board, who will withdraw the petition. Such a situation should be avoided, and it should be possible to withdraw a bankruptcy petition only by the person who filed the petition, acting as a representative of a legal person.

According to the Bankruptcy Act, the existence of a debt is a prerequisite, but not sufficient grounds for declaring bankruptcy. Bankruptcy can be declared only when the debtor due to its financial situation cannot eventually meet the creditor's claims. There are two types of circumstances that evidence the debtor's insolvency: an overdue claim and other circumstances, where the claim itself is not due and the debtor's inability to pay the debt is decisive. The exhaustive list of circumstances serving as the grounds of a creditor's claim, which is set out by law, serves the purpose of protecting the debtor. Bankruptcy proceedings should not be commenced unless the circumstances listed by law are present, as bankruptcy would otherwise not be declared. Bankruptcy cannot be declared if there are no claims against the debtor.

It certainly cannot be precluded that given the circumstances, the debtor is not insolvent, but the indicators provided by the legislator in the form of the list of circumstances must be present. The bankruptcy laws of many European countries do not contain a list of circumstances on which insolvency can be based. The author finds that the provision of such a list by law is important for protecting the debtor.

The court terminates bankruptcy proceedings by abatement without declaring bankruptcy despite the debtor's insolvency if the debtor's assets are insufficient to cover the costs of the proceedings and it is not possible to recover or reclaim the assets. The court may also terminate the proceedings by abatement without declaring bankruptcy, despite the debtor's insolvency, if the debtor's assets mainly consist of recovery claims and claims against third parties, and the person filing the petition does not deposit with the court the amount demanded by the court. Abatement may cause problems if the assets are insufficient for the proceedings and the creditor who filed the petition is not willing to make a deposit. The court does not declare bankruptcy and the proceedings are abated. It follows from the report of the interim trustee that the company has no assets, there is no money for proceedings, and the court may demand a deposit, according to law, only from the creditor who filed the petition. The author finds that the Bankruptcy Act could provide for an obligation of the interim trustee to inform all the creditors of the intention to demand a deposit.

Where the bankruptcy proceedings of a debtor who is a natural person terminate by abatement without declaration of bankruptcy, a procedure for release from debts cannot be instituted either. According to the Bankruptcy Act, a court institutes a procedure for the release of a debtor who is a natural person from obligations upon approving the final report. Since a final report cannot be prepared upon abatement, the procedure for release from obligations cannot be instituted. It follows that under the applicable Bankruptcy Act, it is good to push a debtor who is a natural person to bankruptcy so as to alleviate his or her situation by release from obligations later. The author finds that it would be more correct to provide in law for the possibility to release a debtor who is a natural person from the obligations not met in the bankruptcy proceedings even if the proceedings are terminated by abatement.

